

T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İBN EBÛ ÂSİM HAYATI VE HADİŞÇİLİĞİ

Hazırlayan

Mehmet Nedim YILMAZ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Nurullah AGİTOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

ŞIRNAK, 2017

T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İBN EBÛ ÂSİM HAYATI VE HADİŞÇİLİĞİ

Hazırlayan

Mehmet Nedim YILMAZ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Nurullah AGİTOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

ŞIRNAK, 2017

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Mehmet Nedim YILMAZ

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“İbn Ebû Âsım Hayatı ve Hadisçiliği” adlı Yüksek Lisans Tezi, Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Mehmet Nedim YILMAZ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Nurullah AGİTOĞLU

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Başkanı

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sait UZUNDAĞ

KABUL VE ONAY SAYFASI

Yrd. Doç. Dr. Nurullah AGİTOĞLU danışmanlığında Mehmet Nedim YILMAZ tarafından hazırlanan “İbn Ebû Âsım Hayatı ve Hadisçiliği” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

.../06/2017

JÜRİ

İMZA

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Nurullah AGİTOĞLU

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sait UZUNDAĞ

Üye : Doç. Dr. Mehmet BİLEN

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun .....tarih ve .....sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ/TEŞEKKÜR

Hamd, bizi en güzel şekilde yaratan Allah'a, Salât ve selam, bize o eşsiz Kur'an'ı yaşayarak öğreten son peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.)'in üzerine olsun.

Dinimiz İslam'ın iki temel kaynağı vardır: Kur'an ve sünnettir. Kur'an'ın anlaşılması da hadislere bağlıdır. Bu nedenle hadisler, hayatın her safhasını kuşatmaktadır. Hadisleri tespit etmek, korumak ve anlamak için asr-ı saadetten günümüze kadar büyük çabalar sarf edilmiştir. Bu çabalar, daha Rasulullah (s.a.s.) hayatta iken başlamıştır. Nitekim İslam'ın ilk nesli olan sahabe, Rasulullah'ın söz, fiil ve takrirlerini muhafaza etmede ve sonraki nesillere aktarmada en önemli vazifeyi yerine getirmiştir.

Hadislerle ilgili çalışmalar, sonraki nesiller tarafından da büyük bir önemle sürdürülmüş, gerek ezber gerekse yazılı metinler halinde muhafaza edilmiştir. Hadis ravileri, sadece kendi yaşadıkları yöreyle yetinmemiş, bazen aylarca süren rihleler yaparak zengin bir hadis kültürünün meydana gelmesine katkıda bulunmuşlardır.

Hadis ilmi ve dinin anlaşılmasına yönelik çalışan önemli bir âlim de İbn Ebû Âsım'dır onun üç yüzden fazla eserinin olduğu söylenmektedir. Kaleme aldığı eserlerin büyük çoğunluğunun hadis alanında olmasıyla beraber fıkıh alanında da eserler yazdığı kaydedilmektedir. Kendisi muhaddis olarak bilindiği gibi fakih olarak da tanınan bir âlimdir. *el-Âhâd ve'l-Mesânî* adlı eseri, kaleme aldığı eserler içinde hadis alanında en kapsamlı ve detaylı olanı olarak bilinmektedir. İbn Ebû Âsım'ın kısa ömründe bu kadar eser yazmasına rağmen günümüz insanının onun hakkında yeterli bilgiye sahip olduğu söylenemez. Bu nedenle İbn Ebû Âsım hakkında bilgi vermek amacıyla ve bu alanda en önemli kitabı sayılan *el-Âhâd ve'l-Mesânî* adlı eseri temel alınarak bu tez hazırlanmıştır.

Tezin hazırlanmasında yoğun meşguliyetine rağmen bana desteğini esirgemeyen usûl ve uslûb açısından sürekli destek ve görüşleriyle katkıda bulunup beni yönlendiren, gerekli değerlendirme ve düzeltmeleri yapan başta danışmanım Yrd. Doç. Dr. Nurullah AGİTOĞLU hocama ve fikirlerinden sürekli istifade ettiğim Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sait UZUNDAĞ hocama teşekkürlerimi arz ederim. Ayrıca çalışma esnasında bana destek sağlayan herkese teşekkür ederim.

Gayret bizden, tevfik ve hidayet Allah'tandır.

Mehmet Nedim YILMAZ

İBN EBÛ ÂSİM HAYATI VE HADİSÇİLİĞİ

Mehmet Nedim YILMAZ

Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim

Dalı, Yüksek Lisans / Haziran, 2017

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nurullah AGİTOĞLU

ÖZET

İbn Ebû Âsım kısa ömründe üç yüze yakın eser yazmıştır. Buna rağmen günümüz insanının onun hakkında yeterli bilgiye sahip olduğu söylenemez. İbn Ebû Âsım'ı araştırmak ve onun hakkında bilgi vermek amacıyla bu alanda en önemli kitabı olan *el-Âhâd ve'l-Mesânî* adlı eseri temel alınarak tez hazırlanmıştır.

Tez, giriş kısmı ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında tezin konusu, kapsamı, amacı ve sınırları hakkında bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde İbn Ebû Âsım'ın Hayatı, Kişiliği ve Eserleri ile ilgili bilgiler aktarılmıştır. İkinci bölümde İbn Ebû Âsım'ın *el-Âhâd ve'l-Mesânî* adlı eseri bağlamında hadisçiliği ele alınarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İbn Ebu Asım, Hadis, el-Âhâd ve'l-Mesânî, es-Sünne.

THE LIFE OF İBN EBU ASİM AND HIS TRADITIONALISM

Mehmet Nedim YILMAZ

Şırnak University, The Institute of Social Sciences, Department of Basic Islamic
Sciences

Master Thesis, / June, 2017

Supervisor: Asst. Prof. Nurullah AGİTOĞLU

ABSTRACT

In his short life, İbn Ebu Asım wrote nearly 300 works. Nevertheless, it is said that today's people do not have enough and extensive knowledge about him. On the purpose of searching İbn Ebu Asım and giving information about him, this thesis was prepared on the basis of his masterpiece 'El Ahad Ve'l Mesani'

This thesis study consists of two chapters with introductory chapter. In the introductory chapter, the information about the thesis' topic, the content, the purpose and the limits were given. On the first part, the information about his life, personality and works was relayed. On the second part, his Traditionalism was examined within the context of his work 'El Ahad Ve'l Mesani'.

Key Words: İbn Ebû Âsım, Hodith, El Âhâd ve'l Mesani, es-Sünne

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ/ TEŞEKKÜR.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR.....	VI
GİRİŞ.....	1
Çalışmanın Konusu.....	1
Çalışmanın Önemi, Amacı ve Yöntemi.....	1
Kaynaklar.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN EBÛ ÂSİM'İN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1. 1. İBN EBÛ ÂSİM'İ YAŞADIĞI DÖNEME GENEL BİR BAKIŞ	3
1.2. HAYATI.....	3
1.3. ÂLİMLERİN İBN EBÛ ÂSİM HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ.....	9
1.4. İLMİ KARİYERİ VE HOCALARI.....	12
1.5. ÖĞRENCİLERİ.....	24
1.6. ESERLERİ.....	26
1.6.1. Kitabu's-Sünne.....	26
1.6.2. el-Âhâd ve'l-Mesânî.....	27
1.6.3. el-Müzekkir ve't-Tezkîr ve'z-Zikir.....	28
1.6.4. el-Evâil.....	28
1.6.5. Kitabu's-Salât Ale'n-Nebî.....	29
1.6.6. Zemmü'd-Dünya ve'z-Zühd.....	29
1.6.7. Kitabu'l-Cihâd.....	29
1.6.8. ed-Diyât.....	30
1.7. MEZHEBİ VE AKİDESİ.....	31
1.7.1. Nasıbî Olduğu İddiası.....	31
1.7.2. Zâhirî olduğu İddiası.....	32
1.7.3. Ehli Sünnet ve'l-Cemaat Mensubu Olduğuna Dair Deliller.....	33
1.7. ÖLÜMÜ.....	38

İKİNCİ BÖLÜM

2. İBN EBÛ ÂSİM'İN KİTABU'L-ÂHÂD VE'L-MESÂNÎ BAĞLAMINDA HADİŞÇİLİĞİ.....	39
2.1. Nasların Zahirine Göre Hüküm Vermesi.....	39
2.2. Hadislerin Metnine Bakarak Yorum Yapma Yeteneği.....	44
2.3. İbn Ebû Âsım'ın Fıkhî Görüşlerini Hadislerle Teyîd Etmesi.....	45
2.4. Muhtelifu'l-Hadise Dikkat Çekmesi.....	48
2.5. Hadislerin Bazılarını Nâsîh ve Mensûh Olarak Değerlendirmesi.....	53
2.6. İbn Ebû Âsım'ın Cerh ve Ta'dildeki Yöntemi.....	55
2.7. Hadisin Değişik Ravisinin ve Vehminin Varlığı Konusundaki Yöntemi.....	59
2.8. Hadis Rivayetinde Kullandığı Yötem.....	61
2.9. Hadisin Senedinde Geçen Ravileri Zikretmedeki Yöntemi.....	68
2.10. Hadislerin Senediyle İlgili Takip Ettiği Tenkid Yöntemi.....	70
2.11. Hadislerin Senedindeki Sahabeyi Zikretmedeki Yöntemi.....	74
2.12. İbn Ebû Âsım'ın Şeyhlerinden Hadis Almada Kullandığı Yönte.....	77
2.13. İbn Ebû Âsım Rivayet Ettiği Bazı Hadisler ve Raviler Hakkındaki Görüşünü (Hükümünü) Belirlemesi.....	81
SONUÇ.....	88
KAYNAKÇA.....	91
ÖZGEÇMİŞ.....	96

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser.
a.g.m.	: Adı geçen madde.
b.	: Bin, ibin.
bkz.	: Bakınız.
bsk.	: Baskısı.
c.c.	: Celle Celâluhu.
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi.
h.	: Hicri.
İst.	: İstanbul.
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi.
MÜİFV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
m.	: Miladi.
nr.	: Neşriyat.
r.a.	: Radiyellahu anh.
ö.	: ölümü
s.	: Sayfa.
s.a.s.	: Sallallahu Aleyhi ve Selem.
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı.
thk.	: Tahkik .
trs.	: Tarihsiz.
ty.	: Tarih yok.

GİRİŞ

ÇALIŞMANIN KONUSU

Dinimiz İslamın ikinci temel kaynağı konumunda olan hadislerin, kaynaklardan bize sağlam bir şekilde ulaşmasını temin eden âlimlere ve hadis konusundaki çabalarını öğrenmek için günümüz insanlarının istifadesine sunmak oldukça önem arz etmektedir. İslâm Dini'nde bu kadar eşsiz bir yeri olan hadislere ilk asırdan itibaren sahabeden ve çokça İslam âliminden tarifi yapılamayacak bir ilgi ve alaka görmüştür. Bu âlimlerin üstün gayretleri sonucu hadislerin isnad, metin ve râvîlerini çeşitli yönlerden ele alan eserler telif ve tasnif edilmiş olup hadis ilmi korunma çabaları olmuştur. Böylece Rasulullah'ın hadislerini, eserlerini aramaları ve Onun sünnetine uymaları sebebiyle Allah'a yakınlık sağlamışlardır.

Bu tez çalışmasında İbn Ebû Âsım'ın hayatı, kişiliği, eserleri ve *el-Âhâd ve'l-Mesânî* adlı eseri bağlamında hadisçiliği incelenmeye çalışılacaktır. İbn Ebû Âsım'ın bu eserine sahâbi neslinden genellikle bir veya iki hadis alması şeklinde konu edinmiştir. Çok önemli bir hadis ve fıkıh âlimi olmasına rağmen hakkında günümüz insanı yeteri kadar bilgi sahibi değildir. Bu bağlamda İbn Ebû Âsım hakkında yazılan eserler tespit edildikten sonra, *el-Âhâd ve'l-Mesânî* eseri ile ilgili olarak bilgi verilecek, daha sonra da eserde geçen rivayetler ve İbn Ebû Âsım'ın hadisçiliği hakkında kısa değerlendirmeler yapılacaktır.

ÇALIŞMANIN ÖNEMİ, AMACI VE YÖNTEMİ

Bu tez çalışması yapılırken İbn Ebû Âsım hakkında mümkün olduğu kadar fazla bilgi elde etmek için ulaşma imkânı bulunan tüm kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır.

İbn Ebû Âsım, üç yüze yakın eser yazmıştır. Günümüz insanının onun hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını gözönünde bulundurarak İbn Ebû Âsım hakkında bilgi vermek amacıyla ve kaleme aldığı eserler içinde önemli bir yere sahip olan *el-Âhâd ve'l-Mesânî* adlı eseri temel alınarak tez hazırlanmıştır. İbn Ebû Âsım'ın hayatı, ilmi, kişiliği ve bazı eserleri kısaca tanıtılacaktır. Daha sonra söz konusu eseri bağlamında hadisçiliği incelenecek, tezin içinde geçip izahat gerektiren kelime ve kavramlara dipnotta yer vererek açıklama yapılacaktır. Hadislerin konuyla

ilgili kısmının tercümesi yapıldıktan sonra kaynağı gösterilip gerekli değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Tez, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında tezin konusu, kapsamı, amacı ve sınırları hakkında bilgiler verilecektir.

Birinci bölümde; İbn Ebû Âsım'ın “*el-Âhâd ve'l-Mesânî*” adlı eserine, Basım Faysal Ahmed el-Cevâbire tarafından yapılan tahkikin mukaddimesindeki bilgilerden faydalanılarak İbn Ebû Âsım'ın Hayatı, Kişiliği, Eserleri, Hocaları, Öğrencileri, Mezhebi ve Akidesi hakkında malumat sunulacaktır.

İkinci bölümde; İbn Ebû Âsım'ın *el-Âhâd ve'l-Mesânî* adlı eseri bağlamında hadisçiliği, hadis ve hadis ilmi ile ilgili görüş ve düşünceleri, eserin üslûbu ve içeriği ile ilgili bilgiler ele alınarak incelenecektir.

KAYNAKLAR

Çalışmanın konusu olan İbn Ebû Âsım'ın “*el-Âhâd ve'l-Mesânî*” adlı eseri başvurulmuş ana kaynaklarından birisidir. Bu çalışmada genel olarak temel hadis kaynaklarından faydalanılmıştır. Hadislerin tahriri konusunda muracaat ettiğimiz kaynakların başında Kütüb-i Sitte gelir. Bunlarla beraber Buhârî'nin *et-Tarihu'l-Kebîr'i* ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned'*inden yararlanılmıştır. Zehebî'nin *Tezkiretü'l-Huffâz'ı*, İbn Hacer'in *Tehzibu't-Tehziib'i* ve konunun önemli bir bölümünü oluşturan İbn Ebu Âsım'ın, *el-Cihâd ve es-Sünne'si*, İbn Kesir'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye'si* faydalanılan diğer kaynaklardır. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* ve Abdullah AYDINLI'nın *Hadis İstılahları Sözlüğü* de yararlanılan diğer bazı eserlerdendir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN EBÛ ÂSİM'İN HAYATI, KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. İBN EBÛ ÂSİM'İN YAŞADIĞI DÖNEME GENEL BİR BAKIŞ

İbn Ebû Âsım'ın yaşadığı asır III. Asır olarak kabul edilmekte olup bu asırda var olan tartışmalara özet olarak değinmek gerekirse; hadisçilerle mutezile kelamcılar arasında görüş ayrılıklarının en zirvede olduğu dönemdir. Bu ayrılıklar hadisçilerin, peygamberin sünnetine dayalı amel ve itikadı, kelamcıların eski yunan felsefesi ile terbiye edip geliştirdikleri akli muhakemelerinden ve onun tahripkâr tesirlerinden korunmak için yoğun bir tasnif faaliyetine girişmelerine vesile olmuştur. Bu bakımından bu asır, sahih hadis kitaplarının vucûd bulduğu asırdır. Hadis hafızı büyük imamların çoğunluğu bu asırda yaşamış; hadislerin isnadlarına, isnadların illetlerine, ricalin cerh ve tadil yönünden mertebelerine vakıf meşhur ustalar yine bu asırda yetişmiş ve sahih hadis mecmuaları bu asırda onların eliyle vucûd bulmuştur. Bu asrı takip eden devirlerde her ne kadar bazı müstakil hadis eserlerinin telif edildiği görülsede, asıl telif faaliyeti bu asırda ortaya çıkmış olan eserlerdeki hadislerin bir kitap içinde toplanmasına yahut isnadlarının hazfedilmek suretiyle ihtisarına, yahutta mustedrek veya mustahreçlerinin yapılmasına hasredilmiştir.¹

Bu başlık altında; İbn Ebû Âsım'ın hayatı, ilmî kişiliği, yetiştirdiği öğrenciler ve kaleme aldığı eserler bakımından ilme kazandırdıkları üzerinde durulacaktır.

1.2. HAYATI

Hicrî III. asırda yaşayan âlimlerden biri olan İbn Ebû Âsım'ın tam adı, Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Ebû Âsım ed-Dahhâk b. Mahled b. ed-Dahhâk b. Müslim b. ed-Dahhâk en-Nebîl eş-Şeybânî olup Basra'da yetişmiş âlimlerden biridir.²

¹ Talat KOÇYİĞİT, *Hadis Tarihi*, TDV yayınları, Ankara, 8. Bsk, 2012, s. 230-231.

² İbn Ebi Hâtim, Ebu Muhammed Abdurrahman İbnü'l-Hafız el-Kebîr Ebî Hâtim Muhammed b. İdrîs b. Münzir et-Temîmî el-Hanzalî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, (I-IX), Beyrut, 1954, II, 67; İbn Asâkîr, Ebu Ali b. Hasan b. Hibetullah b. Abdullah eş-Şafîi, *Tarihu'd-Dimaşk*, (I-LXXX), Daru'l Fikir, 1984, I, 418, IIV, 87; Zehebî, Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru A'lâmî'n-Nübelâ*, (I-XXX), Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1982, XIII, 430; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, (I-IV), Beyrut, 1374 h. II, 640; İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail İmadu'd-Din İbn Ömer İbn Kesîr İbn Davud İbn Kesîr el-Dimaşkî el-Kureyşî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (I-XXI), Mektebetu'l-Mearif, Beyrut, 1990, II,

Kaynaklarda İbn Ebû Âsım'ın nesebi ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmektedir. Birinci görüş şöyledir; Mizzî (ö. 742/1341), İbn Ebû Âsım'ın dedesi ed-Dahhâk b. Mahled'in tercemesinde “Benî Şeybân” kabilesinin azatlı kölelerinden olduğunu ifade ederken; Tefsir, kıraat, hadis ve fıkıh âlimlerinden biri olan Mesleme b. Ka'neb b. Muharrer (ö. 652/1254) ise Benî Sedûs'un kardeşlerinden olan Benî Hüzeyl b. Sa'lebe'nin mevlası olduğunu söylemektedir. Ama onu “Benî Şeybân” kabilesine nisbet edenler, Müslim b. ed-Dahhâk b. Rafi b. Refî b. el-Esved b. Amr b. Râlan b. Hilâl b. Sa'lebe b. Şeybân şeklinde ifade ederler.³

İkinci görüşe göre ise; Sa'd b. Sem'ânî (ö. 562/1166), onu, Bekr b. Vaîl kabilelerinden meşhur bir kabile olan “eş-Şeybânî” kabilesine nisbet etmektedir.⁴

Her iki görüş değerlendirildiğinde şunu söylemek mümkün olacaktır: “eş-Şeybânî” veya “Benî Şeybân” o dönemde var olan belirli ve tanınmış kabilelerden biri olup bu isimlerden hangisi ile tanınırsa tanınısın aynı şeyi ifade etmektedir.

İbn Ebû Âsım'ın en önemli lakaplarından biri Nebîl'dir. Üstün akıl ve zekâsı ile temayüz etmesi sebebi ile bu lakabı aldığı ifade edilmektedir. Büyük bir muhaddis, rivayet ettiği hadisler bakımından da sika, hafız, eşsiz bir iffete sahip olmanın yanısıra ilmî birikimi ve geniş fikirli bir âlim olmasından dolayı da kendisine Şeyhü'l-Eimme (Âlimlerin şeyhi) denildiği ileri sürülmektedir.⁵

84; İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer ebu Fadl Şihabeddin el-Askalânî eş-Şafîi, *Tehzibü't-Tehzîb*, (I-XII), Haydar Abâd, 1325 h. VII,55; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, (I-X), Müessesetü'l-İ'lamî, Beyrut, 2002, VII, 18; Ebu Nuaym, Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshak b. Musa b. Mihran el-Asbahânî *Tarihu Asbahân, Ahbâru Asbahân*, (I-II), Daru Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, I, 100-101; İbn İmâd el-Hanbelî, Ebu'l- Felah Abdullah b. Ahmed b. Muhammed ed-Dımaşkî es-Salihi, *Şezerâtu'z-Zehab fi Ahbâr men Zeheb*, (I-X), Dımaşk, 1988, II, 192-196; ez-Ziriklî, Hayreddin b. Mahmud b. Muhammed b. Ali b. Faris eş-Şafîi, *el-İ'lam liz-Ziriklî*, (I-IV), Daru'l-İlmi lilmelayiin, 1986. I, 189; Kehhâle, Ömer Rıza b. Muhammed Râgıb b. Abdulgani Kuhale ed-Dımaşkî, *Mu'cemu'l-Müellifin*, (I-IV), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1993, II, 36.

³ İbn Ebû Âsım, Ebubekir Ahmed b. Amr b. Ebû Âsım Dahhâk b. Mahled b. Dahhâk b. Müslim b. Dahhâk eş-Şeybânî, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, (Thk. Dr. Basım Faysal Ahmed el-Cevabire), (I-VI), Daru'r-Râye, Riyad, I, 8; İbn Ebû Âsım, *el-Cihâd*, (Thk. Müsâid b. Süleyman Raşid el-Hümejdî), I, Dar'ül-Kalem, Dımaşk, 1989, I, s. 23; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, II, 204; Mizzî, el-Hafiz, Ebû'l-Haccac Cemaleddin Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf, *Tehzibu'l-Kemâl fi esmâi'r-Ricâl*, (I-XVI), Müessesetü'r-Risale, Beyrut, ty. XIII, 281; İbn Kesîr, *a. g.e*, XI, 84.

⁴ İbn Ebû Âsım, *el-Cihâd*, s. 23; Sem'ânî, Abdulkерim b. Muhammed b. Mansur et-Temîmî es-Semânî el-Mervezî, *el-Ensâb*, (I-XII), Daru'l-Cinan, Beyrut,1988, VII, 431; Bağdâdî, İsmail Başa, İsmail b. Muhammed Emin b. Mîr Selim el-Baba, *Hediyetu'l-Arifin fi Esmâi'l-Müellifin ve Âsâri'l-Musânnifin*, (I-II), 1951, İstanbul, I, 52.

⁵ İbn Sa'd, EbûAbdillah Muhammed b. Sa'd el-Kâtib, el-Hâşimî, el-Basrî, el-Bağdâdî, *Kitâbü't-Tabakâtü'l-Kebîr*, (I-XI), Mektebetu Hanci, 2001, VII, 395; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 9; Zehebî, *Siyer*, IX, 480.

Bugün Irak sınırları içinde yer alan coğrafi, tarihi ve kültürel konumu itibari ile çok stratejik ve zengin bir şehir olup, değerli ve meşhur âlimlerin yetişmesine beşiklik yapmış olan Basra şehrinde, hicri 206/822 senesinin Şevval ayında dünyaya geldiği belirtilmektedir.⁶

Annesi, Afganistan’da bulunan İsfahan vilayetine bağlı Tebuzk ilçesine yerleşen Esmâ bintü el-Hafız Musa b. İsmail et-Tebuzkî’dir.⁷

Babası, İbn Hacer’e (ö. 852/1449) göre İbn Ebû Âsım’ın büyük bir muhaddis olan babası Amr b. ed-Dahhâk, İbn Mâce’nin *Sünen*’in’de de birçok rivayeti olan sika bir zattır. Bugün Suriye sınırları içinde Şam ile Halep şehirleri arasında yer alan, Halid b. Velîd’in ve Yezîd b. Muâviye’nin kabirlerinin bulunduğu Humus iline kâdi olmuştur. Kadılığının kırk ikinci yılında altmış küsur yaşında iken vefat etmiştir.⁸

Baba tarafından olan dedesi, Ebû Âsım b. ed-Dahhâk b. Mahled, hadis rivayetinde huccet⁹, sika¹⁰ ve imam¹¹ olarak tavsif edilmiştir. Rivayet etmiş olduğu pek çok hadis Kütübu’s-Sitte’de yer almaktadır.¹²

Anne tarafından olan dedesi, Abbasi halifelerinden olan Ebu Cafer döneminin başında dünyaya gelmiş, dönemin büyük âlim ve muhaddislerinden kabul edilen ve

⁶ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 9; *el-Cihâd*, s. 23; Zehebî, *Siyer*, XII, 431.

⁷ İbn Sa’d, *a.g.e.*, VII, 395; Zehebî, *Siyer*, XIII, 366, IX, 480.

⁸ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 10; *el-Cihâd*, s. 66; İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Hibbân b. Muaz b. Ma’bed et-Temîmi el-Bustî, *Sahih*, (I-XVIII), (Thk. Şuayb Arnavut), Muessesetu’r-Risale, Beyrut, 1988, VIII, 486; Zehebî, *el-Kâşif*, (I-II), (Thk. Muhammed Avvame, Ahmed Muhammed Neme el-Hatib.), Daru’l-Kibleti li’s-Sakafeti’l-İslamiyye, Cidde, 1992, II, 287; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VIII, 55.

⁹ Huccet: 1. Üçyüz bin hadis bilen hadis âlimi; 2. Ravilerinin durumlarıyla beraber sekizyüz bin hadis bilen hadis âlimi; 3. Hadis sahasındaki ehliyeti herkes tarafından kabul edilen, rivayet ettiği hadislerle ihticac edilmeye layık, “sika”nın üstünde daha güvenilir ravi, hadis âlimi. Böyle bir ravi Irakî’nin tertibinde ta’dilin ikincisi, Sahavî’ninkide dördüncü mertebesinde. Abdullah AYDINLI, *Hadis İstlahları Sözlüğü*, Timaş yay. İstanbul 1987, s. 70.

¹⁰ Sika: 1. Adalet ve zabt sıfatlarını tam olarak taşıyan ravi; 2. Zabtı tam olmasada adil olan ravi; 3. Zehebî ve Irakî’ye göre ta’dilin ikinci, İbn Hacer’e göre üçüncü, Sahavî’ye göre dördüncü mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sığa. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis ihticac için alınır. Aydınli, *a.g.e.*, s. 138.

¹¹ İmam: 1. Hâkim, Huccet, Hâfız istlahların muradîfi olan Muhaddis manasında kullanılır. Hadis ilminde üstad-ı kâmil mertebesini bulan zat; 2. Sahavî’ye göre ta’dilin dördüncü mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sığa. Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadisi ihticac için alınır. Aydınli, *a.g.e.*, s. 75.

¹² İbn Ebû Âsım, *el-Cihâd*, s. 24.

ilim deryası diye nitelenen, İbn Ebû Âsım'ın kendisinden çok sayıda hadis rivayet etmiş olduğu Huccetü'l- İslam ve Hafız Ebu Seleme Musa b. İsmail et-Tebuzkî'dir.¹³

Kendisine Tebuzkî denilmesinin sebebi, İsfahan vilayetine bağlı Tebuzk ilçesinde bir ev alıp yerleşmesi olarak ifade edilmektedir.¹⁴

Zehebî'nin (ö. 661/1262) aktardığına göre Yahya b. Maîn (ö. 233/847); İbn Ebû Âsım'ın, birçok hadis şeyhi tarafından hürmet gördüğünü belirterek, hangi hadis şeyhinin yanında oturduysa saygı ve hürmetle karşılandığını söyleyerek saygınlığını ifade etmiştir.¹⁵

Kardeşi, dönemin büyük âlimlerinden olan Osman b. Amr'dır. Osman, Irak'ta bulunan Samarra şehrine kâdı olduğunda İbn Ebû Âsım ona şu tavsiyede bulunmuştur: "Allah'tan kork ve sürekli onun gözetiminde olduğunu unutma." Kâdılık esnasında göstermiş olduğu hassasiyetinde bu tavsiye etkili olmuştur. Ömrünün sonunda safra kesesi hastalığına yakalanarak vefat etmiştir."¹⁶

Görülüyor ki İbn Ebû Âsım, yaşadığı toplumda aldığı ilim sayesinde kâdı olan kardeşine hakkı tavsiye etmekten geri durmamıştır.

Ebu Şeyh, Abdullah b. Muhammed b. Cafer b. Hayyân (ö. 369/980), İbn Ebû Âsım'ın eşsiz bir iffet, takva ve zühde sahip olduğunu belirtmiştir.¹⁷ Muhammed b. Hafif (ö. 371/981) ise onun hakkında şöyle demiştir: "Bir gün Ebu Bekir b. Ebû Âsım ile Ebû Abbâs b. Şureyh çarşıda beraber gezerken Ebû Bekir b. Ebû Âsım, Ebû Abbâs'a: "Şu dünyada, sıkıntı olmasaydı kalp rahat olsaydı yeterli olacaktı."¹⁸ demiştir.

Ebû Şeyh İbn Hayyân, İbn Ebû Âsım'ın şöyle dediğini nakletmektedir: "İsfahan'a kâdı olduğum süre içerisinde dört yüz bin dirhemden fazla para elime geçti. Allah beni bu paradan bir su içimi veya bir yemek veya bir elbise giyimimden

¹³ Zehebî, *Siyer*, X, 360.

¹⁴ İbn Ebî Hâtım, *a.g.e.*, VIII, 306.

¹⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 306; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 10, *el-Cihâd*, s. 24; İbn Hibbân, *a.g.e.*, VII, 486; Zehebî, *Siyer*, X, 360-361; *el-Kâşif*, II, 287; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, VIII, 55;.

¹⁶ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 10-11; Zehebî, *Siyer*, XIII, 431.

¹⁷ Zehebî, *Siyer*, XIII, 430.

¹⁸ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 14; İbn Asâkir, *a.g.e.*, VII, 88.

dolayı hesaba çekmez.”¹⁹ diyerek İbn Ebû Âsım’ın, kadılık dönemindeki hassasiyetini dile getirmiştir.

Yine İbn Ebû Âsım’ın hassasiyetini vurgulamak amacıyla Ebu Şeyh Muhammed b. Hayyân, onun şöyle dediğini nakletmiştir: “Basra’ya kadı olduğum dönemde kitaplarımın hepsi kayboldu. Ezberimden tam elli bin hadisi tekrardan yazdım. Yazım esnasında bir dükkânın aydınlığından faydalandım. Daha sonra dükkân sahibinden izin almadığımı fark ettim. Dükkânın ışığından faydalanarak yazdıklarımın hepsini deniz kıyısında silip tekrar yazdım.”²⁰

Aynı şekilde İbn Abdikeveyh, İbn Ebû Âsım’ın kızı Atike’den babasının ilim yolculuğuna çıkarken sahip olduğu zühdünü; bir öğün yemeğini Mekke’de, diğer öğünü ise Kûfe’de yediğini naklederek ²¹ ifade etmektedir.

Muhammed b. Ahmed b. İbrahim el-İsbahânî (ö. 349/961)’ de İbn Ebû Âsım’ın şöyle dediğini bildirmektedir: “Ebu Turab ile beraber bir gün ilim yolculuğunda çölde giderken şu iki beyitten başka azığımız yoktu:

رُوَيْدَكَ جَانِبَ رُكُوبِ الْهَوَىٰ فَبِئْسَ الْمَطِيَّةَ لِلرَّاكِبِ
وَحَسْبُكَ بِاللَّهِ مِنْ مُؤْنِسٍ وَحَسْبُكَ بِاللَّهِ مِنْ صَاحِبِ

Nefsin hevâsına binme (uyma) sakın, çünkü bu kötü bir biniştir.

Hem yolculuk esnasında hem de arkadaş olarak Allah sana yeter.”²²

Öte yandan İbn Kesîr (ö. 774/1373), İbn Ebû Âsım’ın çok sayıda kerametinin olduğu hususunda âlimlerin ittifak ettiğini bildirmektedir.²³

Ebû Şeyh İbn Hayyân Bu kerametlerden²⁴ bir tanesini oğlu Abdurrazak’tan şu şekilde aktarmaktadır: “Bir gün İbn Ebû Âsım’ın yanında otururken aniden biri

¹⁹ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 14; *el-Cihâd*, s.25; Zehebî, *Siyer*, XIII, 430-433.

²⁰ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 14; *el-Cihâd*, s. 23; Zehebî, *Siyer*, XII, 433.

²¹ İbn Ebû Âsım, *el-Cihâd*, s. 25; Zehebî, *Siyer*, XIII, 430-433.

²² İbn Ebû Âsım, *el-Cihâd*, s. 25.

²³ İbn Kesîr, *a.g.e.*, XI, 90.

²⁴ Keramet: Allah’ın sâlih, takvâ sahibi, velî kullarından zuhur eden olağanüstü hale denir. Bir yetkiye dayanarak iş yapmak anlamındaki “tarruf” kelimesi de tasavvufta kerametle eş anlamında kullanılmıştır. Keramet, tıpkı mucize gibi tabiat kanunlarıyla açıklanmayan olağan üstü ve sıra dışı bir olay olup mahiyeti itibariyle mucizeden farklı değildir; aralarındaki fark meydana geliş şekliyle

beliriverdi. Dedi ki: Ey Kâdı! Çölde üç kişi kumu çevirerek oynuyorlardı. Bunlardan bir tanesi, “Rabbim, sen bize bu kumun renginden hubays²⁵ yemeğini ihsan edecek kudrettesin.” dedi. O esnada içinde sıcak hubays bulunan bir tabağı onların önüne koyan bir bedevî geldi. Ebu Abdullah der ki: Bu üç kişi Osman b. Sahir ez-Zâhid, Ebu Turâb ve İbn Ebû Âsım idi. Duayı yapan kişinin de İbn Ebû Âsım olduğu ifade edilmiştir.”²⁶

İbn Ebû Âsım’ın kâdılık gibi önemli görevlerde bulunduğu ifade edilmektedir. Nitekim Ebu Nuaym, İbn Ebû Âsım’ın, Salih b. Ahmed b. Hanbel’in vefatından sonra on üç yıl İsfahan’a kâdılık yaptığını aktarmaktadır.²⁷

Diğer yandan Zehebî (ö. 748/1348), İbn Ebû Âsım’ın kâdı oluşu ile ilgili olarak Ebu Musa el-Medîni’nin şöyle dediğini aktarmaktadır: “İsfahan’da görev yapan kâdılar hakkında eski âlimlerden bazılarının el yazmalarında şunu gördüm; “Kültür sahibi ve edip olan Mu’tezz, İsfahân’a vali olarak atandığında İbn Ebû Âsım’a güvendiğinden dolayı onu kendisine kâtip olarak tayin eder. Belli bir süre İsfahân’a kâdı atanmaz. Daha sonra Mu’temed, İbn Ebû Âsım’ı hicri 269/882 senesinin Recep ayında İsfahân’a kâdı olarak tayin eder. On üç yıl boyunca burada kâdı olarak görev yapar. Şehrin zâhidi konumunda olan Ali b. Müteveyh ile arası bozuluncaya kadar bu görevi sıkıntısız bir şekilde yerine getirir”.²⁸

İbn Ebû Âsım’ın uzun bir süre kadılık görevinde bulunduğu ancak daha sonra bu görevden azledildiği belirtilmektedir. Zehebî (ö. 748/1348), Ebu Şeyh Abdullah b. Muhammed b. Hayyân’dan İbn Ebû Âsım’ın kâdılıktan azlini şu şekilde aktarmaktadır: “Kâdılığı süresince dostu olan Ali b. Müteveyh ile arası bozuluncaya kadar işlerinin iyi gittiğini ifade etmektedir. Zaman içerisinde yerleşik olan ilim irfan halkalarının işlevsiz kaldığı, bu konuda herhangi bir tedbirin alınmadığı konusunda Ali ibn Müteveyhi’ye bir grup ilim irfan ehli şikâyette bulunurlar. İbn Müteveyhi o

---

ilgilidir. Mucize peygamberlerden, keramet tam olarak ona bağlı olan velîlerden zuhur eder. Ancak peygamber peygamberliğini iddia eder ve bunu ispat için mucize gösterir. Gösterdiği mucize ile inanmayanlara meydan okur. Peygamberi örnek alan velî ise velîlik iddiasında bulunmadığı gibi kimseye meydan da okumaz. Birinde mucizenin izharı, diğerinde kerametın zuhuru sözkonusudur. Mucize gibi kerametın de yaratıcısı ve hakiki sahibi Allah’tır. Süleyman ULUDAĞ, “Kerâmet”, *DİA*, (I-XLIV), 265.

²⁵ Hubays: Hurma ve yağ ile yapılan bir arap tatlısı (Feyrûzabâdî, *Kamus el-Muhît*, I, Daru’l-Hadis, Kahire, 2008.)

²⁶ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve’l-Mesânî*, I, 17; *el-Cihâd*, s. 25; Zehebî, *Siyer*, XIII, 431-432.

²⁷ Ebu Nuaym, *a.g.e.*, I, 100.

²⁸ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve’l-Mesânî*, I, 17-18; Zehebî, *Siyer*, XIII, 434.

kadar ileri gider ki kâdıyı Fatiha'yı doğru düzgün okuyamayan birisi olarak ilan eder. Bu haber İbn Ebû Âsım'a ulaşır. Bu haberi teyit etmek isteyen bir grup huzuruna gider. O da sözü yavaş yavaş Fatiha'nın okunuşuna getirir ve onların huzurunda Fatiha'yı okur, tefsir eder, manasını verir ve “Bu okuyuşu beğendiniz mi?” diye sorar. Onlar da: “Evet” derler. O da onlara: “Benim hakkımda bu iddiada bulunamı nasıl görürsünüz?” Onlar da: “O bir yalancıdır.” derler. Ancak İbn Ebû Âsım niçin böyle dediğini anlamazlar. İbn Ebû Âsım, bu sebepten dolayı Ali b. Müteveyyhi'yi ev hapsine mahkûm eder. Bu mahkûmiyet kararının kaldırılması için insanlar İsfahân'ın idarecisi olan Ebu Leyla'nın kapısına yığılır. İbn Ebû Âsım ev hapsi kararını kaldırır. Kararın kaldırılması ile kâdılık görevi işlevsiz hale gelir ve enson bu görevden 281/895 yılında azledilir.”²⁹

İbn Ebû Âsım'ın azline sebep olan ev hapsi kararı yazısı ile ilgili o dönemin bazı ileri gelenlerinin sözlerini Ebu Bekir b. Ali şöyle nakletmektedir: “İnsanlar Kâdıyı bu karar yazısını iptal etmesi için zorladılar. Öyle ki günlerce camiye gidişine engel oldular. O da buna sabretti. Ancak insanlar bu konuda onu rahatsız etmeye devam ettiler. Bu baskılara dayanamayarak “Bununla ilgili yazılı kararımı sultanın emriyle mühürlü olan sandığıma koydum. O kararı çıkartmak isteyen, benim emrim olmadan çıkartsın.” Buna güçleri yetmedi. Kadının gönlünü aldıktan sonra karar çıkartıldı ve iptal edildi.”³⁰

1.3. ÂLİMLERİN İBN EBÛ ÂSİM HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Onun döneminde yaşamış hadis âlimleri ve diğer alanlardaki âlimlerin çoğunluğu İbn Ebû Âsım'ı övmüşler ve onun hakkında olumsuz söz söyleyene pek rastlanmamıştır.³¹

Bu bağlamda bazı âlimlerin İbn Ebû Âsım hakkındaki görüşleri şöyledir:

İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449): “O, büyük bir âlim, sika, hafız ve kitap yazan musanniflerdendir.”³² demektedir.

²⁹ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 18; Zehebî, *Siyer*, XIII, 434.

³⁰ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 19; Zehebî, *Siyer*, XIII, 434.

³¹ Bkz. İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*'nin Muhakkiki, Dr. Basım Faysal Ahmed el-Cevabire'nin metnine, I, 14.

³² İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, VII, 18.

İbn Kesîr' de (ö. 774/1373): “Selef metodunu takip ederek Allah’ın sıfatları hakkındaki hadisleri toplayan *Kitabu’s-Sünne* eserinin sahibidir. Özellikle hadis ilminde birçok kitabı bulunan büyük bir hafızdır.”³³ şeklinde kendisinden bahsetmektedir.

İbn İmâd el-Hanbelî’ de (ö. 1089/1679), İbn Ebû Âsım’ın, birçok menakıbı bulunan, mertebesi yüksek, muttaki, salih, zahirî görüşüne mensup, büyük bir âlim ve fakîh birisi olduğunu belirtmektedir.³⁴

Öte yandan Selahaddin es-Safedî (ö. 764/1363)’nin kaleme aldığı, *el-Vâfi bi’l-Vefâyât* adlı eserinde, İbn Ebû Âsım’ın büyük bir fakîh, âlim ve nasların zahirine göre fetva veren biri olduğunu aktardıktan sonra ileri derecede ibadet ehli ve takva sahibi olduğunu da aktarmaktadır.³⁵

Ebû Şeyh İbn Hayyân’de onun, iffette ve şerefte eşsiz bir konuma sahip olduğunu dile getirmektedir.³⁶

Nitekim Ebu Bekir b. Merdeveyh’ de (ö. 410 /1020), onun hafız, çok sayıda hadis rivayet eden, *Müsned* eserinin sahibi ve birçok kitabın musannıfı olduğunu dile getirmiştir.³⁷

İbn Asâkir (ö. 571/1175) bu konuda şunları aktarmaktadır: “Dedesi ve babası gibi kendisi de muhaddistir. Aslen Basralı olup İsfahân’a yerleşmiş ve oranın kadılığını yapmıştır. Hadis alanında çokça rivayeti olup bu konuda çok sayıda eseri bulunan bir âlimdir. Şam’a ve diğer ilim merkezlerine ilim yolculukları (rıhle)³⁸ yapmıştır.”³⁹

³³ İbn Kesîr, *a.g.e.* , XI, 89.

³⁴ İbn İmâd, *a.g.e.*, II, 195.

³⁵ Safedî, Salaheddin Halil b. Aybek es-Safedî, *el-Vâfi bi’l-Vefâyât*, (XXIX), (Thk. Ahmed el-Arnaut-Türkî Mustafa), Daru İhyit-Turas el-Arabî, Beyrut, 2000, VII, 269.

³⁶ Zehebî, *Siyer*, XIII, 431.

³⁷ Zehebî, *Siyer*, XIII, 431.

³⁸ Rıhle: Hadis öğrenmek ve hadislerle ilgili çeşitli mâlumât elde etmek için seyahat etme. Aydınlı, *a.g.e.*, s. 132.

³⁹ İbn Asâkir, *a.g.e.*, VII, 87.

İbn Ebî Hatim (ö. 327/938) ise ondan hadis dinlediğini ve onun sadûk⁴⁰ birisi olduğunu ifade ederek hadis ilminde sahip olduğu konumunu belirtmiştir.⁴¹

ez-Zehebî (ö. 748/1348) onun, büyük bir âlim, hafız ve zâhid olup İsfahân'da kadılık yaptığını uzun ilim yolculukları yaparak birçok faydalı eseri kaleme aldığını belirterek onun hakkındaki görüşünü dile getirmektedir.⁴²

ez-Zehebî (ö. 748/1348), *el-İber* adlı eserinde ise o, büyük bir âlim, fakih, hafız, muttaki, saygınlığı olan, menakıp sahibi biridir.⁴³

Ebu'l-Abbâs (Ahmed b. Muhammed b. Zekeriya) en-Nesevî de (ö. 396/1005) onun hakkında şöyle demektedir: “İbn Ebû Âsım mescidin müdavimlerindendi. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaate tabi olup emri bi'l-mâruf ve nehyi âni'l-münker'i yerine getirirdi. Allah dostu olanlardan Ebu Turab ile arkadaşlık edip onunla ilim yolculuğuna çıkmıştır. Nasların zâhirine göre fetva veren, sika ve dahi biriydi.”⁴⁴

İbnu'l-Arabî'de (ö. 637/1240) onun hakkında şöyle demektedir: “İbn Ebû Âsım'ın Şakîk-i Belhî'den bin mesele ezberlediğini duydum. İbn Ebû Âsım muhaddis ve fakîh biriydi. Nassın zahirine göre hükmeder kıyas ile amel etmezdi”.⁴⁵

Zehebî'nin (ö. 748/1348), *Siyer* adlı eserinde geçtiğine göre, Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Medîni el-Bezzâz (ö. 300/291), şöyle demiştir: “Ahmed b. Hanbel hayattayken Basra'ya gittim. Basralılar'a bu yörenin en fakîhi kimdir diye sordum. Onlarda: “Basra'da İbn Ebû Âsım'dan daha fakîh kimse yoktur. O kıraatleri çok iyi bilen ve uygulayan bir âlimdir.” şeklinde cevap verdiler.⁴⁶

Yukarıda ifade edilen âlimlerin görüşleri çerçevesinde, İbn Ebû Âsım'ın çok önemli eserler kaleme aldığı ve özellikle hadis ilminde önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak günümüz insanının onun hakkında pek yeterli bilgiye sahip

⁴⁰ Sadûk: Zehebî ve Irâkî'ye göre ta'dîlin üçüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir ravi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis yazılır ve araştırılır. Aydınli, *a.g.e.*, s. 132.

⁴¹ İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, II, 67.

⁴² Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, II, 640.

⁴³ Zehebî, Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *el-İber fî Haberi Men Ğaber*, (I-IV), (Thk. Ebu Hacer Muhammed Said b. Besyunî Zağlul), Daru Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985, II, 413.

⁴⁴ Zehebî, *Siyer*, XIII, 430.

⁴⁵ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 13; *el-Cihad*, s. 33; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, II, 641.

⁴⁶ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 13; Zehebî, *Siyer*, XIII, 432.

olmadığı söylenebilir. Dedesi ve babası gibi kendisi de muhaddis olan, İsfahân'da kadılık yapan, hadis alanında çokça rivayeti olup bu konuda çok sayıda eseri bulunan İbn Ebû Âsım'ın, rivayetler konusunda güvenilir olup olmadığı, hadis âlimlerinin arasında farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Yukarıda zikri geçen âlimlerin, kendisi hakkındaki değerlendirmeleri dikkate alındığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

1. İbn Ebû Âsım; güvenilir, sika, hafız, büyük bir âlim ve çok sayıda eseri kaleme alan büyük bir musanniftir. Selef metodunu takip ederek Allah'ın sıfatları hakkındaki hadisleri toplayan *Kitabu's-Sünne* eserinin sahibidir. Özellikle hadis ilminde birçok kitabı kaleme almıştır.

2. Bazı âlimler de onun, birçok menakıbı bulunan, büyük bir mertebeye sahip, muttaki, salih, Zahirî görüşüne mensup, büyük bir âlim ve fakîh olduğunu belirtmektedir. Nasların zahirine göre fetva veren biri olmakla beraber ileri derecede ibadet ehli ve takva sahibi olup mescidin müdavimlerinden biridir.

3. Âlimler, İbn Ebû Âsım'ın İffette ve şerefte eşsiz bir konuma sahip olduğunu da özellikle vurgulamaktadırlar.

1.4. İLMİ KARİYERİ VE HOCALARI

Babası, dedesi ve dedesinin babası da muhaddis olduğu için İbn Ebû Âsım'ın hadis kültürüne sahip bir aile çevresinde yetiştiği söylenmektedir. Onun döneminde ilim tahsili, eğitim ve öğretim faaliyetleri kurumsallaşmadığı için camilerde yürütülmekteydi. Bu nedenle İbn Ebû Âsım ve onun gibi diğer ilim adamlarının ilk ilim tahsillerini, yaşadıkları dönemin değerli hocalarından istifade ederek yörenin camilerindeki ilim halkalarında aldıkları anlaşılmaktadır.⁴⁷

İlk ilim tahsili çerçevesinde İbn Ebu Asım dedesinden öğrenilmesi kolay bazı hadisleri ezberlediği gibi sema⁴⁸ yoluyla da bir kısım hadisleri anne tarafından dedesi olan Ebu Seleme et-Tebuzkî'den öğrenmiştir. Önce çevresindeki âlimlerden tahsilini

⁴⁷ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 11; Zehebî, *Siyer*, XIII,431; Küçük, "İbn Ebû Âsım", *DİA*, XIX, 422.

⁴⁸ Sema': Râvinin, bizzat şeyhinin (hocasının) ağzından hadis işitmesi ve bu şekilde alması. Tahammul yollarından biri ve en üstünüdür; 2. Beş ve daha yukarı yaşlarda hadis meclisinde bulunarak hadis tahammul etme, hadis alma. Bkz. Aydın, *a.g.e.*, s.137.

sürdüren İbn Ebû Âsım'ın, ilk ilmi yolculuğuna on yedi yaşında iken çıktığı ifade edilmektedir.⁴⁹

İbn Ebû Âsım ilk ilmi tahsilini memleketi Basra'da aldıktan sonra başta Kur'an, Hadis, Fıkıh ve diğer ilimleri öğrenmek amacıyla Kûfe, Bağdat, Dımaşk, Mısır ve Hicâz gibi ilim merkezlerini dolaşmıştır.⁵⁰

İbn Ebû Âsım'ın ilmi seviyesi düşünüldüğünde, Müslümanların, hadis ilmi alanında otorite kabul ettiği, İmam Buhârî ve Ahmed b. Hanbel gibi büyük zatların da aralarında bulunduğu âlimlerden ilim alması kendisinin de ilim alanında iyi bir kariyere sahip olduğunu göstermektedir.

Kaynaklarda, kendilerinden hadis rivayet ettiği ve çoğunun çeşitli ilim dallarında eseri olan, iki yüz veya üç yüzden fazla hocası olduğu zikredilmektedir.⁵¹ Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir:

1. Musa b. İsmail. el-Minkarî et-Tebuzkî (ö. 223/838): Hammâd b. Seleme, İbn Mübârek, Vuheyb, Cerîr b. Hâzım gibi âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Buhârî, Ebu Davûd, Yahya b. Mâîn, Yâkûb el-Fesevî gibi âlimler de ondan hadis rivayet etmiştir. Abbas'ın Yahya b. Muîn'den naklettiğine göre; ihtiyarlıktan ön dişleri düşmüş ve ağzı büzülmüş Tebuzki'nin dışında kimin yanında oturmuşsa kendisine saygı ve hürmet gösterildiğini söylemiştir. Ebu Hatim de: "O, sika birisi olup Basra'da kendisinden hadis rivayet ettiği âlimlerden daha âlim birini bilmem." demiştir.⁵²

2. Hîşam b. Abdülmelik, Ebu Velîd et-Tayâlisî, (ö. 227/842): Şu'be, Hîşam ed-Düstevanî, İsrâîl, Zâide, Malik ve daha birçok âlimden hadis rivayet etmiştir. Buhârî, Ebu Davûd, İshak, Bendar, İshak el-Kûsecî gibi âlimler ondan hadis rivayet etmiştir.⁵³

⁴⁹ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 11; Zehebî, *Siyer*, XIII, 431; Küçük, "İbn Ebû Âsım", *DİA*, XIX, 422.

⁵⁰ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 16; Safedî, *a.g.e.*, VII, 269.

⁵¹ İbn Ebû Âsım, *el-Cihad*, s. 35; Küçük, "İbn Ebû Âsım", *DİA*, XIX, 422.

⁵² Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, I, 280; İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, I, 136; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, I, 394; *Siyer*, X, 360; *el-İber*, I, 388; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, X, 333.

⁵³ Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, II, 195; İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, II, 65; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, I, 382; *Siyer*, X, 341; *el-İber*, I, 399; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, XI, 382;

3. ed-Devrakî, Yakup b. İbrahim b. Kesîr el- Abdî, Ebu Yusuf el-Kaysî (ö. 230/845): Heşîm, Süfyan b. Uyeyne, Bakî, Ünder, Vekî gibi âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Buharî, Müslim, Ebu Davûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, el-Mehamilî, İbn Huzeyme, Ebu Zür'a ve Udde gibi muhaddisler ondan hadis rivayet etmiştir.⁵⁴

4. Hüdbe b. Halid el-Kaysî, Hüddab el-Basrî, Ebu Halid es-Sevbânî (ö. 230/845): Hammâd b. Seleme, Cerîr b. Hâzım, Süleyman b. Mûğîre, Ebu Cenâb el-Kasab gibi âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Buharî, Müslim, Ebu Davûd, Ebu Bekir el-Feryâbî, Hasan b. Süfyân gibi daha birçok âlim ondan hadis rivayet etmiştir. Yahya b. Muîn, onu sika olarak görürken Ebu Hâtım ise sadûk olarak kabul etmektedir.⁵⁵

5. Abdullah b. Muhammed b. Esmae, İbn Ebi Cuveyriye b. Esma (ö. 231/846): İbn Mubarek, Mehdi b. Meymûn ve diğer âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Buhârî, Müslim, Ebu Davûd, Ebu Zür'a, Ebu Hatim ve diğer âlimler de ondan hadis rivayet etmiştir. Ebu Hatim, İbn Kânî ve diğer bazı âlimler onu sika olarak kabul etmişlerdir. İbn Vâre, Abdullah b. Muhammed b. Esma hakkında: “O, bana hadis rivayet ederdi.” demekle olup, ben onu Ali b. Medîni’ye anlattırdım o da onu saygıyla karşıladı. Bazı âlimler onun hakkında “Basra'nın en iyilerindedir.” demişlerdir.⁵⁶

6. İbrahim b. el-Haccâc es-Samî en-Nacî el-Basrî (ö. 231/846): Hâfız ve muhaddis biridir. Ebân b. Yezîd el-Attâr, Hammâd b. Seleme ve Vuheyb b. Halid'ten hadis rivayet etmiştir. Kadı Ebu Bekir el- Firyabî, Ebu Ya'la el-Mevsilî ve Ebu Zür'a ondan hadis rivayet etmiştir. Çünkü onun ancak sika olan ravilerden hadis rivayet ettiğine inanılırdı. Dârekutnî ve diğer muhaddisler onu sika olarak kabul etmiştir.⁵⁷

⁵⁴ İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, II, 202; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e*, XIII, 277; Zehebî, *el-İber*, II, 4; *Siyer*, XII, 141; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, XI, 381.

⁵⁵ Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, II, 247; İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, II, 114; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, II, 465; *Siyer*, XI, 97; *el-İber*, I, 423 İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, XI, 24.

⁵⁶ Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, I, 189; İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, II, 159; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, II, 489; *el-İber*, I, 409; *Siyer*, X, 685; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, VI, 5.

⁵⁷ İbn Ebû Âsım, *el-Cihad*, s. 36; İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, 93; Sem'ânî, *a.g.e*, VII, 16; Zehebî, *el-İber*, I, 413; *Siyer*, II, 39; İbn Kesîr, *a.g.e*, X, 312.

7. Ukbe b. Mukrem el-Hilâlî ed-Dabbî (ö. 234 /849), Ebu'l-Haccac el-Mizzî ve Zehebî her iki âlim de onu “Saduk” olarak değerlendirmektedir.⁵⁸

8. Ebûbekir b. Ebî Şeybe (ö. 235/850): Şerik b. Abdullah el-Kadî, İbn Mubarek, Vekî', Huşeym, İbn Uyeyne vb. âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Buhârî, Müslim, Ebu Davûd, İbn Mâce, Ebu Zür'a, Bakî b. Mahled ve daha birçok âlim ondan hadis rivayet etmiştir. Zehebî (ö. 748/1348), onun Ahmed b. Hanbel, İshak b. Raheveyh ve Ali b. Medînî ile yaşıt olduğunu belirtmektedir.⁵⁹

9. İbrahim b. Münzir el-Hezâmî (ö. 236/851): Hâfızdır. Süfyan b. Uyeyne, Velîd b. Müslim, İbn Vehb vb. âlimlerden hadis rivayet etmiştir. İmam Buhârî, İbn Mâce, Bakî b. Mahled, Mutayyen, Hasan b. Sufyan vb. bir grup muhaddis, ondan hadis rivayet etmiştir. Salih Cezere ve Ebu Hâtim, onun hakkında sadûk; Dârekutnî ve Veddâh, sika; Nesâî ise “La Be'se Bihi”⁶⁰ demiştir.⁶¹

10. Ebu'l-Fadl en-Nersî el-Basrî olarak bilinen Abbas b. Velîd b. Nasr (ö. 237/852): Hammâd b. Seleme, Ebu Avâne, Yezîd b. Zürey' ve diğer bazı âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Buhârî, Müslim, Abdullah b. Ahmed, Ebu Ya'lâ ve diğer bir grup âlim ondan hadis rivayet etmiştir. Dârekutnî, İbn Maîn ve başka muhaddisler onu sika olarak kabul etmişlerdir.⁶²

11. Fûdayl b. Hüseyin el-Cahderî, Ebu Kamil el-Basrî (ö. 237/853): Abdulvâhid b. Ziyâd, Hâlid b. Abdullah ve Udde'den hadis almıştır. Müslim, Ebu Davûd, Ebu Kasım vb. âlimler de ondan hadis rivayet etmişlerdir.⁶³

⁵⁸ Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, II, 439; İbn Ebû Âsım, *el-Cihad*, s. 48; İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, I, 317; *Siyer*, XII, 178; *el-İber*, I, 441; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, II, 947; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, VII, 251; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, II, 947.

⁵⁹ İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, II, 160; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e*, X, 66; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, II, 432; *el-İber*, I, 421; *Siyer*, XI, 122; İbn Kesîr, *a.g.e*, X, 315; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, VI, 2.

⁶⁰ La Be'se Bih: 1. Zehebî ve Irâkî'ye göre cerhin üçüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadisi i'tibar için alınır; 2. İbn Ma'in ve Ebû Zur'at ed-Dımaşkî bu sigâyı sika mânâsına kullanırlar. Aydınli, *a.g.e*, s. 86.

⁶¹ Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmâil, *et-Tarihu'l-Kebîr*, Hind, h., 1380, I, 331; İbn Ebû Âsım, *el-Cihad*, s. 37; İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, I, 139; Hatib el-Bağdâdî, Ebu Bekir Ahmed b. Ali b. Sabit b. Ahmed b. Mehdî el-Hatib, *Tarihu'l-Bağdâdî*, (I-XIV), (thk. Beşşar Avad Maruf), Daru'l-Ğarb el-İslamî, Beyrut, 2001, VI, 179; Zehebî, *Siyer*, X, 689; Safedî, *a.g.e*, VI, 150; İbn Hacer, *a.g.e*, I, 166; İbn İmâd, *a.g.e*, II, 86.

⁶² İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, I, 214; Zehebî, *Siyer*, XI, 27; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, II, 386; *Tehzibü't-Tehzib*, V, 133.

⁶³ İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, II, 71; Zehebî, *Siyer*, XI, 11; *el-İber*, I, 42; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, VIII, 290.

12. İbrahim b. Muhammed b. Abbas el-Mekkî (ö. 238/853): İmam Şafii'nin amcasının oğludur. Hammâd b. Zeyd ve Süfyan b. Uyeyne'den hadis rivayet etmiştir. Bakî b. Mahled, Ebu Zur'a ve İbn Mâce ondan hadis rivayet etmiştir. Nesâî ve Dârekutnî onu sika olarak, Ebu Hatim ise sadûk olarak kabul etmiştir.⁶⁴

13. Muhammed b. Ebân b. İmrân es-Silmî, Ebu Hasan ve Ebu Abdullah el-Vâsîtî (ö. 238/853): Hammâd b. Seleme, Mehdî b. Meymûn, Selam b. Miskîn ve diğer âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Ebu Zür'a, Bakî b. Mahled, Ebu Ya'la Ebu Avâne gibi âlimler de ondan hadis rivayet etmişlerdir.⁶⁵

14. Ebu Abdullah el-Bahilî diye bilinen Salih b. Abdullah b. Zekvân (ö. 239/854): Malik, Ebu Avâne ve Udde'den hadis rivayet etmiştir. Tirmizî, Ebu Zür'a, Ebu Ya'la, İbn Ebî Dünya ve diğer bazı âlimler ondan hadis rivayet etmiştir. Bağdat'a yerleşmiş. Buhârî onu sika; Ebu Hatim sadûk; İbn Hibbân ise hadis derleyen, yazan, hadis, sünnet bilgisi olan ve fazilet sahibi biri diye nitelemişlerdir.⁶⁶

15. Osman b. Muhammed b. Ebî Şeybe (ö.239/854): Şerîk, Heşîm, İbn Uyeyne gibi âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Ebu Davûd, İbn Mace, Ebu Hatim, Bakî b. Mahled ve Ebu Ya'la el-Feryabî ondan hadis rivayet etmişlerdir. Ayrıca Buhârî ve Müslim her ikisi de onun rivayetlerine kitaplarında yer vermişlerdir.⁶⁷

16. Halife b. Hayyât (ö. 240/855): *Tarih*, *Tabakât* ve daha başka eserleri olan büyük bir âlimdir. İbn Uyeyne, Ünder, İbn Uleyye, İbn Mehdî ve diğer âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Buhârî *Sahih*'inde, Bakî b. Mahled, Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî ve Zekeriya es-Sâcî ve daha birçok muhaddis ondan hadis rivayet etmiştir.

⁶⁴ İbn Ebû Âsım, *el-Cihad*, s. 36; İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, I, 129-130; Zehebî, *el-İber*, I, 425; *Siyer*, XI, 165; es-Sübkî, Taceddin Ebu Nasr Abdulvahhab b. Ali b. Abdi'l-Kati es-Sübkî, *Tabakâtu's-Şafiiyye*, (I-X), (thk. Mahmud Muhammed Tanahî-Abdulfettah el-Hulv), Daru İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye, Kahire, 1964, II, 80-82; İbn Hacer, *a.g.e*, I, 154; İbn İmâd, *a.g.e*, II, 88.

⁶⁵ Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, I, 32; İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, II, 199; Zehebî, Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmet b. Osman, (thk. Ali Muhammed el-Becavi), *Mizânü'l-İtidâl*, (I-IX), Daru'l-Marife Beyrut, Lubnan, 1963, III, 453; *Siyer*, II, 117; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IX, 2.

⁶⁶ Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, II, 285; İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, I, 407; İbn Hibban, *a.g.e*, VIII, 315; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e*, VIII, 315; Zehebî, *Siyer*, XI, 538; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IV, 395.

⁶⁷ İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, I, 166; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e*, XI, 283; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, II, 444; *Siyer*, XI, 151; *el-İber*, I, 430.

Zehebî (ö. 748/1348), onu sadûk ayrıca siyer ve rical konusunda âlim biri kabul etmektedir. Bir grup âlim onu sika görürken diğer bazı âlimler de onu hadis konusunda daha alt tabakalardan saymışlardır.⁶⁸

17. Şeyhu'l-İslam, imam, hafız Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel (ö. 241/856). Ahmed b. Hanbel olarak bilinmektedir. *el-Musned* adlı eserinde yaklaşık üç yüz hocadan hadis rivayet ettiği söylenmektedir.⁶⁹

18. Hasan b. Ali b. Muhammed el Hezlî el-Hîlâl el-Hulvânî (ö. 242/857): Vekî', Abdurrazak, Yezîd b. Harun ve Udde gibi âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Buhârî, Müslim, Ebu Davûd, Tirmizî, İbn Mâce, Mutayyen, Ebu Abbas es-Sîrâc ve bunların dışındaki bazı âlimler de ondan hadis rivayet etmişlerdir.⁷⁰

19. (هناد بن السري) Hennâd b. Serrî b. Mus'ab et-Temimî el-Kufî, (ö. 243/858): Şerîk, İbn Mübarek, Heşîm, İbn Uyeyne, İbn Ayyâş, Ali b. Meshar gibi âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Buhârî *Sahih*'i dışındaki kitaplarında rivayetlerine yer vermiş; Müslim, Tirmizî, Ebu Davûd, Nesâî, İbn Mâce, Bakî b. Mahled, Ebu Zür'a, Ebu Hâtim ve başka âlimler de ondan hadis rivayet etmiştir.⁷¹

20. İbn Ebi Ömer Muhammed b. Yahya el-Adenî (ö. 243/858): İbn Uyeyne, Vekî', Fudayl b. İyâd, Mû'temir b. Süleyman gibi âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Müslim, Tirmizî, İbn Mâce, İshak b. Ahmed el-Hezâî ve başka muhaddisler de ondan rivayet etmiştir.⁷²

⁶⁸ Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, I, 91; İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, II, 37; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, II, 436; Zehebî, *el-İber*, I, 432; Zehebî, *Siyer*, II, 472; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, I, 665; İbn İmâd, *a.g.e.*, II, 94.

⁶⁹ Bkz. Buhârî, *Tarihu'l-Kebîr*, II, 5; İbn Ebû Âsım, *el-Cihad*, s. 38; İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, I, 67; İbn Ebi Ya'la, *a.g.e.*, I, IV; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e.*, IV, 412; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, II, 431; *Siyer*, XI, 177; *el-İber*, I, 435; İbn Kesîr, *a.g.e.*, X, 325.

⁷⁰ İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, II, 21; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e.*, VII, 365; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, II, 522; *el-İber*, I, 437; *Siyer*, XI, 398; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, II, 302.

⁷¹ Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, II, 248; İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, II, 119-120; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, II, 507; *el-İber*, I, 441; *Siyer*, XI, 465; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, XI, 70.

⁷² Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, I, 265; İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, I, 124; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, II, 501; *Siyer*, XII, 96; *el-İber*, I, 441; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, X, 333.

21. Ukbe b. Mukrem b. Efleh el-Kufî (ö. 243/858): Under, Yahya el-Kattan, Abdurrahman gibi birçok kişiden hadis rivayet etmiştir. Müslim, Ebu Davûd, Tirmizî, İbn Mâce, Bakî b. Mahled ve başkaları ondan hadis rivayet etmiştir.⁷³

22. Ahmed b. Münî' b. Abdurrahman el-Beğavî (ö. 244/859): Âlim, hafız ve sikadır. İlim seyahatleri yapıp ilim toplamış ve müsnedler yazmıştır. Heşim, Abdullah b. Mubarek, Süfyan b. Uyeyne ve başka âlimlerden de hadis rivayet etmiştir. İmam Müslim, Ebu Davûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, onun torunu Ebu Kasım el-Bağavî ondan hadis rivayet etmişlerdir. İmam Buhârî ise ondan aldığı hadislere *el-Câmiu's-Sahih* eserinin dışındaki kitaplarında yer vermiştir. Nesâî, Müslime b. Kasım ve Hibetullah es-Seczî onu sika olarak kabul etmişlerdir.⁷⁴

23. el-Allame el-Kâdı, Suvvar b. Abdullah b. Suvvar et-Temîmî (ö. 245/860): Yezîd b. Zürey', Yahya b. Said el-Kattân, Mu'temir b. Süleyman vb. âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Ebu Davûd, Tirmizî, Nesâî, Abdurrahman b. Ahmed gibi âlimler ondan hadis rivayet etmiştir. Nesâî vb. gibi âlimler onu sika kabul etmişlerdir.⁷⁵

24. Duhaym, el-Hâfız, en-Nâkîd, el-Kâdî Abdurrahman b. İbrahim Ebu Saîd ed-Dımaşkî (ö. 245/860): Muhaddisu's-Şam diye bilinir. İbn Uyeyne, Velîd, Ebî Meshher, Ebu Damre Enes b. İyâd gibi âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Buhârî, Müslim, Nesâî, İbn Mâce, Dârimî, Ebu Hâtim, Ebu Zür'a er-Râzi ve daha birçok kişi ondan hadis rivayet etmiştir. Zehebî (ö. 748/1348): "Bu mertebeye gelişi ve akranlarını bu konuda geçmesi onun hadis derleyen, toplayan, tasnif eden, cerh eden, tadil eden, sıhhatini ve ta'lilini yapabilen bir güce sahip olmasındandır." demektedir. Ebu Hâtim onu hadisleri ayıklayan, düzenleyen, sika biri olarak ifade etmiştir. Nesâî, sika ve me'mûn⁷⁶ şeklinde derecelendirmektedir. Dârekutnî ve başka âlimler de onu sika olarak kabul etmişlerdir.⁷⁷

⁷³ Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, II, 439; İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, I, 317; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e.*, XII, 266; Zehebî, *Siyer*, XII, 178; *el-İber*, I, 440; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, VII, 250.

⁷⁴ Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, II, 6; İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, I, 77; Zehebî, *el-İber*, I, 442; *Siyer*, II, 483; İbn Kesîr, *a.g.e.*, X, 346; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, I, 84.

⁷⁵ İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, I, 271; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e.*, VIII, 210; Zehebî, *el-İber*, I, 444; *Siyer*, XII, 543; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IV, 268; İbn İmâd, *a.g.e.*, II, 108.

⁷⁶ Me'mûn: Irâkî'ye göre ta'dilin üçüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sığa. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis yazılır ve araştırılır, i'tibâr için alınır. Bkz. Aydın, *a.g.e.*, s. 95.

⁷⁷ Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, I, 256; İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, II, 211; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e.*, X, 265; Zehebî, *el-İber*, I, 445; *Siyer*, XI, 515; İbn Kesîr, *a.g.e.*, X, 346; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, VI, 131.

25. Ebu Abdullah es-Sülemî el-Mervezî diye bilinen Hüseyin b. Hasan b. Harb (ö. 246/861): İbn Mübarek'in arkadaşıdır. İbn Mübarek'ten az sayıda olmak üzere Süfyan b. Uyeyne, Heşîm ve Velid b. Müslim'den hadis rivayet etmiştir. Tirmizî, İbn Mâce, Bakî b. Mahled ve birçok kişi ondan hadis rivayet etmiştir. Ebu Hatim onu sadûk olarak, İbn Hibbân ise sika olarak gördüğü âlimlerin içinde zikreder.⁷⁸

26. Abbas b. Abdulazim Ebu Fadl el-Enbârî (ö. 246/861): Sika ve hafız biridir. Yahya b. Saîd el- Kattân, Ebu Asım en-Nebîl, Abdurrahman b. Mehdî ve diğer bazı âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Müslim, Ebu Davûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Bakî b. Mahled, Ebu Hâtim ve Udde gibi âlimler de ondan hadis rivayet etmiştir. Hadis alanında otorite, ilim yolculuğunda ömrünü tüketmiş ve müslümanların önemli şahsiyetlerinden sayılan bir âlimdir. Nesâî de onu sika kabul etmiştir.⁷⁹

27. Ebu Abdurrahman el-Hacrî en-Nesâî diye bilinen Seleme b. Şeybe (ö. 247/862): Yezîd b. Harun, Ebu Davûd et-Tayalisî, Abdurrezzak vb. âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Müslim, Tirmizî, Ebu Davûd, İbn Mâce, Nesâî, Ebu Zür'a ve Ebu Hatim ondan hadis rivayet etmiştir. Ebu Nûaym el-İsfahânî onun sika âlimlerden biri olduğunu, birçok muhaddis ve âlimin ondan hadis rivayet ettiğini ifade etmektedir. el-Hâkim ise Mekke muhaddislerinden biri olduğunu vurguladıktan sonra sıdk ve sağlam bir hıfza sahip olduğu konusunda âlimlerin ittifak ettiğini belirtmiştir.⁸⁰

28. (محمد ابن العلاء) Muhammed İbnu'l-Alâ' b. Kûreyb el-Kufî, Ebu Kûreyb el-Hemedânî (ö. 248/862): İbn Mubarek, İbn Uleyye ve İbn Uyeyne'den hadis rivayet etmiştir. Buhârî, Müslim, Ebu Davûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Zûhelî, İbn Ebi'd-Dünya, Ebu Ya'la gibi diğer bazı âlimler ondan hadis rivayet etmiştir.⁸¹

⁷⁸ İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, II, 49; İbn Hibban, *a.g.e.*, VIII, 190; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, II, 334; İbn İmâd, *a.g.e.*, II, 111.

⁷⁹ Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, I, 6; İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, I, 216; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e.*, XII, 137; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, II, 524; *Siyer*, XII, 302; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, V, 121.

⁸⁰ İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, I, 164; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, II, 543; *Siyer*, XII, 256; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IV, 146.

⁸¹ Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, I, 205; İbn Ebû Âsım, *el-Cihad*, s. 53; İbn Ebu Hatim, *a.g.e.*, I, 52; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, II, 497; *Siyer*, XI, 394; *el-İber*, I, 453; Safedî, *a.g.e.*, IV, 99; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IX, 385.

29. Ebu Ali el-Vasîtî el-Bağdadî olarak bilinen Hasan b. Sabah b. Muhammed (ö. 249/863): Süfyan b. Uyeyne, Vekî', Mûân b. İsa ve diğer bazı âlimlerden hadis rivayet etmiştir. İmam Buhârî, Ebu Davûd, Tirmizî, Feryabî, Ebu Ya'lâ, Hasan b. Sufyan ve bir grup hadis âlimleri ondan hadis rivayet etmiştir.⁸²

30. Amr b. Ali b. Bahr, Ebu Hafs el-Fellas (ö. 249/863): Yezîd b. Zürey', Süfyan b. Uyeyne, Vekî', Yahya el-Kattân gibi âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Buhârî, Müslim, Ebu Davûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebu Zür'a, İbn Ebi'd-Dünya, Abdullah b. Ahmed ve daha başka birçok âlim ondan hadis rivayet etmiştir. *el-Müsned, İlel ve Tarih* kitaplarının yazarıdır.⁸³

31. Nasr b. Ali b. Nasr el-Basrî, Ebu Amr el-Cahdâmî es-Sağîr (ö. 250/864): Süfyan b. Uyeyne, Yezîd b. Zürey', Abdulâ'lâ b. Abdulâ'lâ, Mû'temir b. Süleyman gibi daha birçok âlimden hadis rivayet etmiştir. Buhârî, Müslim, Ebu Davûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Zehlî, İbn Ebu Dünya, Bakî, Zekeriya Seczî, es-Sâcî gibi âlimler ondan hadis rivayet etmiştir.⁸⁴

32. Amr b. Osman b. Said b. Kesir, Ebu Hafs el-Hımsî (ö. 251/865): İbn Uyeyne, Bakî, İbnu Ayyaş, Velîd gibi diğer âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Ebu Davûd, Nesâî, İbn Mâce, Ebu Bekir el-Feryâbî gibi birçok âlim ondan hadis rivayet etmiştir. Ebu Hatîm, onu sadûk olarak; Ebu Davûd ve Nesâî ise sika olarak kabul etmişlerdir.⁸⁵

33. Hîşam b. Abdulmelik, Ebu Takî el-Hımsî, (ö. 251/865): İsmail b. Ayyaş, Bakîyye b. Velîd, Muhammed b. Harb, Udde gibi âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Ebu Davûd, Nesâî, İbn Mâce, Ebûbekir Bağendî ve daha birçok âlim ondan hadis rivayet etmiştir.⁸⁶

⁸² Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, II, 295; İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, II, 19; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e.*, VII, 330; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, II, 476; *el-İber*, I, 453; *Siyer*, XII, 192; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzîb*, II, 289.

⁸³ İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, I, 249; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e.*, XII, 207; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, II, 487; *el-İber*, I, 454; *Siyer*, XI, 470; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzîb*, VIII, 80.

⁸⁴ Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, II, 106; İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, I, 466; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e.*, XIII, 287; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, II, 519; *Siyer*, XII, 133; *el-İber*, I, 457; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzîb*, X, 430.

⁸⁵ İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, I, 249; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, II, 509; *el-İber*, II, 1; *Siyer*, XII, 305; İbn Kesir, *a.g.e.*, XI, 10; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzîb*, VIII, 76.

⁸⁶ İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, II, 66; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, II, 528; *Siyer*, XII, 303; Zehebî, *el-İber*, II, 1; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzîb*, XI, 45.

34. Bundâr (بُنْدَار), Muhammed b. Beşşâr b. Osman, Ebu Bekir el-Abdî el-Basrî (ö. 252/866): Abdurrahman b. Mehdî, Vekî', Affân, Yezîd b. Zürey' ve Udde gibi âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Buhârî, Müslim, Ebu Davûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebu Zür'a, Ebu Hâtım er-Raziyân (الرازيان), Bakî b. Mahled, Abdullah b. Ahmed gibi âlimler ondan hadis rivayet etmiştir.⁸⁷

35. ez-Zemin diye bilinen Muhammed b. Müsennâ b. Ubeyd el-Anzî, Ebu Musa el-Basrî (ö. 252/866): İbn Uyeyne, (حفص بن غياث) Hafs b. Ğayyas ve el-Velîd gibi âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Buhârî, Müslim, Ebu Davûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Bakî b. Mahled, Ebu Ya'la gibi diğer bazı âlimler ondan hadis rivayet etmiştir.⁸⁸

36. Muhammed b. Mansur b. Davûd et-Tavsî, Ebu Cafer el-Bağdadî (ö. 254/868): İbn Uyeyne, İbn Uleyye, Yahya el-Kattân, Muâz b. Muâz ve bu tabakadaki muhaddislerden hadis rivayet etmiştir. Ebu Davûd, Nesâî, Mutayyen, İbn Sa'd, Mehâmili ve başkaları ondan hadis rivayet etmiştir. Nesaî onu sika olarak kabul etmektedir. Ahmed b. Hanbel'e onun nasıl biri olduğu sorulmuş o da; "Namazına sadık ve hayırdan başka bir şeyini bilmediğim biridir." diye cevap vermiştir.⁸⁹

37. Fadl b. Sehl b. İbrahim el-A'rac el-Bağdâdî (ö. 255/869): Yezîd b. Harun, Affân, Zeyd b. Hubbâb gibi âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Buhârî, Müslim, Ebu Davûd, Tirmizî, Nesâî, Bağavî, İbn Sa'd, Kâdî, Mehâmilî ve Udde gibi âlimler ondan hadis rivayet etmiştir.⁹⁰

38. Muhammed b. İsmail, İmam el-Buhârî, el-Câmius-Sahih'in sahibi (ö. 256/870): On iki tane eseri bulunmaktadır.⁹¹

⁸⁷ Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, I, 49; İbn Ebû Âsım, *el-Cihad*, s. 52; İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, II, 214; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e*, II, 101; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, II, 511; *Siyer*, XII, 144; *el-İber*, II, 3; *Mizânü'l-İ'tidâl*, III, 490; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IX, 70; .

⁸⁸ İbn Ebû Âsım, *el-Cihad*, s. 53; İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, I, 95; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e*, III, 283; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, II, 512; *Mizânü'l-İ'tidâl*, IV, 24; *Siyer*, XII, 123; *el-İber*, II, 4; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IX, 425.

⁸⁹ İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, I, 94; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e*, III, 247; Zehebî, *Siyer*, XII, 212; *el-İber*, IX, 472.

⁹⁰ İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, II, 63; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e*, XII, 364; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, II, 552; *Mizânü'l-İ'tidâl*, III, 352; *Siyer*, XII, 209; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, VIII, 277.

⁹¹ İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, I, 191; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e*, II, 4; *el-İber*, II, 12; *Tezkiretu'l-Huffâz*, II, 555; *Siyer*, XII, 391; Safedî, *a.g.e*, II, 206; İbn Kesir, *a.g.e*, XI, 24; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IX, 47.

39. İsa b. Muhammed b. İshak en-Nühâs, Ebu Umeyr er-Râmelî (ö. 256/870): Velîd b. Müslim, Damre b. Râbia, Eyyûb b. Süveyd'den hadis rivayet etmiştir. Ebu Davûd, Nesâî, Yahya b. Maîn, Ebu Zür'a, Ebu Hâtim ve daha birçok âlim ondan hadis rivayet etmiştir.⁹²

40. Ebu Tâlib et-Tâî el-Basrî diye bilinen Zeyd b. Ehzem (ö. 257/871): Hafızdır. Yahya b. Saîd el-Kattânî, İbn Mehdî, Muâz b. Hîşam ve bunların zamanındaki diğer muhaddis ve âlimlerden hadis rivayet etmiştir. İmam Buhârî, Ebu Davûd, Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî, İbn Vehb, Mehâmîlî vb. âlimler ondan hadis rivayet etmiştir. Nesâî, Ebu Hâtim, Dârekutnî ve bir grup muhaddis onu sika olarak kabul etmiştir.⁹³

41. Harun b. İshak b. Muhammed el- Hemedanî, Ebu Kasım el-Kufî (ö. 258/872): Süfyân b. Uyeyne, Hafs b. Ğayyâş, Mû'temir b. Süleyman ve bu tabakadaki âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, İbn Huzeyme, el- Kâdî el-Mehâmîli gibi âlimler de ondan hadis rivayet etmiştir.⁹⁴

42. Ahmed b. Ferât b. Halid Addâbi er-Râzî (ö. 258/872): Sika ve sebt⁹⁵ biridir. Daha çocuk yaşta iken ilim öğrenmeye başlayıp küçük olmasına rağmen büyük hafızlardan sayıldı. İmam Ahmed ona saygı ve hürmet gösterirdi. Yezîd b. Harûn, Ebu Davûd et-Tayalisî, Abdurrazzak ve daha birçok âlimden hadis rivayet etmiştir. Ebu Davûd, Kâdî Ebubekir el-Feryâbî, Şeyh Ebu Nuaym'in şeyhi olan Ebu Muhammed b. Faris ve diğer bazı muhaddisler ondan hadis rivayet etmiştir. el-Hâkim ve el-Halîlî, onun sika olduğunu belirtmişlerdir.⁹⁶

43. Haccâc b.Yusuf b. Haccâc es-Sakafî (ö. 259/873): Hafız biridir. Ebu Nadır, Yakup b. İbrahim ve Akdî gibi âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Müslim, Ebu Davûd, Bakî b. Mahled, Ebu Ya'la ve diğer bazı muhaddisler ondan hadis rivayet

⁹² İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, I, 286; Zehebî, *Siyer*, XII, 52; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 228.

⁹³ İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, II, 556; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e*, VIII, 446; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, II, 540; *el-İber*, II, 15; *Siyer*, XII, 260; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 393; İbn İmâd, *a.g.e*, II, 94.

⁹⁴ İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, II, 87; Zehebî, *Siyer*, XII, 126; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 2.

⁹⁵ Sebt: 1. Özü-sözü doğru, zabtı tam, huccet sayılan râvi. 2. Irâkî'ye göre ta'dilin ikinci, sehâvî'ye göre dördüncü mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sığa. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis ihticac için alınır. Aydınli, *a.g.e*, s. 136.

⁹⁶ İbn Ebi Hatim, *a.g.e*, I, 67; İbn Ebi Ya'la, Ebu Hasan Muhammed b. Muhammed, *Tabakâtu'l-Hanâbile*, (I-II), (Thk. Muhammed Hamid el-Faki), Daru'l-Marife, Beyrut, trs, I, 53; Zehebî, *el-İber*, II, 16; *Siyer*, XII, 480; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 544; Safedî, *a.g.e*, VII, 280.

etmiştir. Nesâî onun sika; İbn Ebu Hatim de onun sika ve hafız olduğunu söylemektedir.⁹⁷

44. Ebu Hasan es-Sakafî lakabı ile bilinen Useyd b. Asım (ö. 270/884): *el-Müsned* kitabının yazarı, muhaddis ve hafız biridir. Saîd b. Amr ed-Dubeî, Bekir b. Bakir ve Buşr b. Amr ez-Zehranî ve diğer bazı muhaddislerden hadis rivayet etmiştir. Muhammed b. Hayyuvye (محمد بن حَيُّوَيْه) el-Kercî, İbn Ebu Hatim, Ebubekir b. Ebî Davûd ve bir grup âlim de ondan hadis rivayet etmiştir.⁹⁸

45. İbn Vâre, Muhammed b. Müslim er-Razî (ö. 270/884): Ebû Âsım en-Nebîl, Ahmed b. Salih el-Mısırî, Ebu Mesher ve diğer âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Nesâî, Zühlî, Ebu Avâne, Mehâmili, Abdurrahman b. Ebu Hâtim ve diğer âlimler ondan hadis rivayet etmiştir. Nesâî onu sika; İbn Ebu Hatim ise sika ve sadûk olarak görmektedir.⁹⁹

46. Abbas b. Muhammed ed-Durî Ebu'l-Fadl el-Bağdadî (ö. 271/885): Haşım b. Kasım, Ebu Davûd et-Tayâlisî, Yakûb b. İbrahim ve diğer bazı âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Müslim, Ebu Davûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebu Abbas el-Asam, Ebu Avâne ve Udde gibi âlimler de ondan hadis rivayet etmiştir. Nesâî, onu sika; Halilî, onu adaletinde muttefekun aleyh olarak nitelemiştir. Ebu Abbas ise hadis şeyhleri içinde ondan daha güzel hadis rivayet edeni görmediğini ifade etmektedir.¹⁰⁰

47. Muhammed b. Avf b. Süfyân et-Tâî Ebu Hafs el-Hımsî (ö. 272/886): Ebu Mesher, Muhammed b. Yusuf el-Feryâbî, Ahmed b. Halid el-Vehbî gibi âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Ebu Zür'a, Ebu Hâtim, İbn Ebu Davûd ve diğer bazı âlimler de ondan hadis rivayet etmiştir. Ebu Hâtim onu sadûk olarak kabul etmektedir.¹⁰¹

48. Yakûb b. Süfyân el-Fesevî (ö. 277/891): Ebu Asım en-Nebîl, Ebu Abdurrahman el-Mukrî, Ebu Naîm el-Fadıl, Saîd b. Mansur ve bu tabakadaki

⁹⁷ İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, II, 168; Zehebî, *Siyer*, XII, 301; *Tezkiretü'l-Huffâz*, II, 509; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e.*, V, 160; İbn İmâd, *a.g.e.* II, 139.

⁹⁸ İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, II, 168; Zehebî, *el-İ'lam*, II, 44; *Siyer*, XII, 378; İbn Kesîr, *a.g.e.*, XI, 47; Ebu Nuaym, *a.g.e.*, I, 226; İbn İmâd, *a.g.e.*, II, 158;.

⁹⁹ İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, I, 79; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e.*, III, 256; Zehebî *Tezkiretu'l-Huffaz*, II, 575; *el-İber*, II, 46; *Siyer*, XII, 28; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IX, 451.

¹⁰⁰ İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, 216; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e.*, XII, 144; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, II, 579; *Siyer*, XII, 522; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, V, 129.

¹⁰¹ İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, I, 52; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, II, 581; *Siyer*, XII, 613; *el-İber*, II, 50; Safedî, *a.g.e.*, IV, 293 İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IX, 383;.

muhaddislerden hadis rivayet etmiştir. Tirmizî, Nesâî, İbn Huzeyme, Ebu Avâne İbn Ebu Davûd ve Udde gibi âlimler ondan hadis rivayet etmiştir.¹⁰²

49. Ebu Hatim er-Razî, Muhammed b. İdris el-Hanzalî (ö. 277/891): Ebu Naîm, Affân, Ebu Yemânî'den hadis rivayet etmiştir. Oğlu Abdurrahman, Ebu Zür'a er-Razî ve Dımaşkî gibi âlimler de ondan hadis rivayet etmiştir.¹⁰³

50. Ebu Zür'a ed-Dımaşkî Abdurrahman b. Amr en-Nasrî (ö. 281/894): Şam muhaddisi ve tarihçisi olarak bilinmektedir. el-Fadl b. Dukeyn, Affân, Ebu'l-Yemanî Ebûbekir Humeydî ve daha birçok âlimden hadis rivayet etmiştir. Ebu Davûd, Taberânî ve bir grup âlim ondan hadis rivayet etmiştir.¹⁰⁴

İbn Ebû Âsım'ın kendi döneminde yaşayıp ulaşabildiği bu hocalardan ve ismi zikredilemeyen başka birçok âlimden de istifade ettiği söylenmektedir. Onun, dönemin ilim merkezlerini dolaştığı, değişik mezhep ve görüşlere mensup birçok âlimden ilim elde ettiği ifade edilmektedir. Bu durum, İbn Ebû Âsım'ın sahip olduğu ilmî zenginliğinin ve kariyerinin yanında, taassuptan uzak ve geniş fikirli bir âlim olduğunu göstermektedir.

1.5. ÖĞRENCİLERİ

İbn Ebû Âsım sahip olduğu ilmin zekâtını, birçok ilim halkaları oluşturup öğrenci yetiştirerek vermiştir. Yetiştirmiş olduğu öğrencilerden bazılarının burada zikredilmesi uygun olacaktır:

1. el-Assal, Muhammed b. Ahmed b. İbrahim el-İsbahânî (ö. 349/961): Ebu Müslim el- Keci, Muhammed b. Osman b. Ebi Şeybe, Muhammed b. Esed gibi âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Ebu Ahmed b. (عدي) Addî, Ebubekir b. Mukrî, Ebubekir b. Merdûye, Ebu Abdullah b. Mende, Ebu Nuaym, Ebu Saîd en-Nakkâş gibi âlimler ondan hadis rivayet etmiştir. İbn Merdûye onun hakkında şöyle demektedir: “Fehm, itkân ve emânet açısından hadis âlimlerinden biridir.” Ebu Said

¹⁰² İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, II, 208; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, II, 582; *Siyer*, XIII, 180; *el-İber*, II, 85; İbn Kesîr, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 59; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XI, 385.

¹⁰³ İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, II, 204; Hatib el-Bağdâdî, *a.g.e.*, II, 73; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, II, 567; *el-İber*, II, 58; *Siyer*, XIII, 247; İbn Kesir, *a.g.e.*, XI, 59; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 31.

¹⁰⁴ İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, II, 267; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, II, 624; *el-İber*, II, 65; Zehebî, *Siyer*, XIII, 311; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 236.

en-Nakkâş da, itkân ve emanette el-Assal gibisini görmediğini dile getirmiştir. Eserlerinden birkaç tanesi şunlardır: a) *es-Sünne*, b) *er-Ru'ye*.¹⁰⁵

2. eş-Şeâr, Ahmed b. Bundâr b. İshak el-İsbahânî (ö. 359/970): İbrahim b. Sa'dân, Ubeyd b. Hasan el-Ğazâlî, Muhammed b. Zekeriya gibi âlimlerden hadis rivayet etmiştir. Ebubekir b. Merdûye, Ali b. Abdukuveyh, Ebu Said en-Nakkâş gibi âlimler ondan hadis rivayet etmiştir. Ebu Nuaym şöyle demektedir: “İbn Ebû Âsım'ın usulüne göre ders almış, onun kitaplarını bizzat kendisinden dinlemiş olup, sika ve Zahiri mezhebinin görüşünü benimsemiştir.”¹⁰⁶

3. Ebu Şeyh, Abdullah b. Muhammed b. Cafer b. Hayyân (ö. 369/980): İbn Merdûye, onun “Sika, me'mûn,¹⁰⁷ tefsir yazan ve ahkâm konusunda birçok eser derleyen biri olduğunu söylemektedir.” Hatîb de onun, hafız ve mutkin¹⁰⁸ biri olduğunu belirtmektedir. Ebu Nuaym ise: “Ebu Şeyh, tefsir ve ahkâm konusunda kitap yazan sika biridir.” demektedir. Zehebî (ö. 748/1348): “Ebu Şeyh ilmi ile amel eden âlimlerden biri olarak sünnete tabi olan bir zattır.” dedikten sonra *es-Sünne*'nin sahibi olan bir âlim olduğunu söylemektedir. Ebu Bekir el-Bezzâr, Ebu Ya'la, Ebu Bekir el-Feryâbî, Ebu Kasım el-Beğavî ve bunların dışında başka muhaddislerden de hadis rivayet etmiştir. İbn Mende, İbn Merdûye, Ebu Nu'aym el-Hafız, Muhammed b. Ali b. Semmûye ondan hadis rivayet etmiştir. Onun bazı eserleri şunlardır: a) *es-Sünne*, b) *el-Uzmâ*, c) *es-Sünen*, d) *Sevâbu'l-A'mâl* vb.¹⁰⁹

Yukarıda zikredilenler dışında daha birçok öğrenci İbn Ebû Âsım'dan ilim tahsil etmiştir. Kızı Ummû Dahhâk Atike önemli öğrencilerinden sayılmaktadır. Ahmed b. Cafer b. Mâbed, Ahmed b. Muhammed b. Asım, Abdurrahman b. İbn Ebî

¹⁰⁵ İbn Ebû Âsım, *el-Cihad*, s. 61; Hatîb el-Bağdâdî, *a.g.e*, I, 270; Zehebî, *el-İber*, II, 282; *Siyer*, XVI, 6; *Tezkiretu'l-Huffâz*, III, 886; Safedî, *a.g.e*, II, 41; Ebu Nuaym, *a.g.e*, II, 283; İbn İmâd, *a.g.e*, II, 380.

¹⁰⁶ Zehebî, *el-İber*, II, 313; *Siyer*, XVI, 6I; Safedî, *a.g.e*, VI, 277; Ebu Nuaym, *a.g.e*, I, 151; İbn İmâd, *a.g.e*, III, 28.

¹⁰⁷ Me'mûn: Irakîye göre ta'dîlin üçüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadis yazılır ve araştırılır, i'tibâr için alınır. Aydınlı, *a.g.e*, s. 95.

¹⁰⁸ Mutkin: 1. Hadis tahammül ve edâsında ciddi devrenan, işini sağlam tutan, güvenilir râvî; 2. Irâkî'ye göre ta'dîlin ikinci, Sehâvî'ye göredördüncü mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadis isticâc için alınır. Aydınlı, *a.g.e*, s. 121.

¹⁰⁹ Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, III, 945; Zehebî, *el-İber*, II, 351; Zehebî, *Siyer*, XVI, 276; İbnü'l-Cezerî, Şemseddin Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Ali bin Yûsuf el-Cezerî, ed-Dîmaşkî, eş-Şirâzî, *Ğayetün-Nihâye fi Tabakâti'l-Kurrâ*, Mektebetü İbn Teymiyye, 1932, (I-III), I, 447; Suyûtî, Abdurrahman b. Ebubekir, *Tabakâtu'l-Müfessirîn*, (Thk. Ali Muhammed Ömer), Mektebetü Vehbe, Kahire, 1396, s. 240; Ebu Nuaym, *a.g.e*, II, 90; İbn İmâd, *a.g.e*, III, 69.

Hatim er-Razî, Ebu Müslim Muhammed b. Ma'mer b. Nâsîh el-Edîb el- İsbahânî, Abdullah b. Muhammed b. Muhammed Ebubekir el Kubbâb, Abdullah b. Muhammed b. Cafer Ebu'ş-Şeyh, Abdullah b. Muhammed b. Ata, Abdurrahman b. Siyah, Muhammed b. Ahmed b. İbrahim el-Assal el-Kâdî Ebu Ahmed, Muhammed b. Ahmed el-Kisâî Ebu Abdullah, Muhammed b. İshak b. Eyyûb, Muhammed b. Abdurrahman el-İsbahânî, Ebu Abdullah b. Hafif vd. bazı isimler de öğrencileri arasında sayılmaktadır.¹¹⁰

İlim ehli bir ailede yetişen İbn Ebû Âsım, ilk tahsilini ailesinden aldıktan sonra daha küçük denilebilecek bir yaşta memleketi Basra'dan ayrılmış olup, ilim tahsil etmek için diyar diyar dolaşmıştır. Bu da İbn Ebû Âsım'ın ilmî dirayet ve birikime ne kadar sahip olduğuna işaret etmesi bakımından önemli olup, birçok talebe yetiştirmesine vesile olmuştur.

1.6. ESERLERİ

Kaynaklarda İbn Ebû Âsım'ın üç yüzden fazla eserinin olduğuna işaret edilmektedir. Kaleme aldığı eserlerinin büyük çoğunluğu hadis alanında olmakla birlikte fıkıh alanında da eserler yazdığı bildirilmektedir. Kendisi muhaddis olarak bilindiği gibi fakih olarak da bilinmektedir. İbn Ebû Âsım'ın sahip olduğu ilmî birikim ve kısa ömründe çok eser vermiş olması dikkat çekmektedir.

İbn Ebû Âsım yetiştirdiği talebelerin yanı sıra, birbirinden kıymetli eserler yazmıştır. Onun ilim dünyasına bıraktığı üç yüze yakın eserinin olduğu, bu eserlerde toplam dört yüz bin rivayette bulunduğu belirtilmektedir.¹¹¹

Günümüze kadar gelenlerden bazıları hakkında özet bilgi vermek faydalı olacaktır.

1.6.1. Kitabı's-Sünne

İbn Ebû Âsım'ın kitapları arasında Allah'ın sıfatları konusunda en kapsamlı ve önemli eserlerden ilki sayılır. İbn Kesir'in belirttiği gibi selef-i salih metodunu¹¹² gözeterek Allah'ın sıfatları konusunda yazılmış en önemli eseridir.¹¹³

¹¹⁰ İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, II, 67; Zehebî, *Siyer*, XIII, 433-437; İbn Asâkir, *a.g.e.* VII, 87; Ebu Nuaym, *a.g.e.*, I, 101.

¹¹¹ İbn Kesir, *a.g.e.*, XII, 84; Küçük, *a.g.m.*, *DİA*, XIX, 422-423.

Genel olarak *Kitabu's-Sünne*, îtikâdî konularla ilgili rivayetlerden meydana gelmektedir. Bu eserinde dinde her çeşit aşırılık, bid'at ve hurafeden uzak durulmasını; Rasulullah'ın sünnetine ve Hulefâ-i Raşidin'in yoluna tabi olmayı tavsiye eden, ancak bu şekilde Sırât-ı Müstakîmin korunabileceğini vurgulamaktadır. Kitabın son kısmında Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatten ayrılmanın zararları ve hilafet konusu işlenmektedir. İbn Ebû Âsım'ın bu eserindeki birçok zayıf rivayeti Nâsıruddin el-Albânî tespit edip *Zılâlül-Cenne* adını verdiği tahriciyle birlikte iki cilt olarak Beyrût'ta 1400/1980 yılında yayımlanan eserine almıştır. Ayrıca geniş bir fihristini *Fehârisü Kitabi's-Sünne* adıyla Beyrut'ta 1409/1989 senesinde neşretmiştir. Kitapta geçen hadislerin (merfû) ve sahabe sözlerinin (mevkuf) alfabetik fihristinin yanında, hadislerin sahabe isimlerine göre fihristini Abdurrahman b. Muhammed Saîd Dımaşkıyye, *Fehârisü Ehâdîsi ve Âsâri Kitâbi's-Sünne* eserinde Riyâd'ta 1409/1989 yılında yapmıştır. *Kitâbu's-Sünne*'nin hadislerinin alfabetik fihristiyle biyografileri verilen şahısların isim fihristini Muhammed Eymen eş-Şebrâvî de *er-Ravzu'l-Bâsim fî Tertîbi's-Sünneti li'bnî Ebî Âsım* adlı eserinde Beyrut'ta 1411/1991 hazırlamıştır. *Kitâbu's-Sünne* en son Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire tarafından iki cilt halinde Riyâd'ta, 1419/1998 yılında yayımlanmıştır.¹¹⁴

1.6.2. el-Âhâd ve'l-Mesânî

İbn Ebû Âsım'ın bu kitabına *el-Âhâd ve'l-Mesânî* ismini vermesinin sebebi, sahâbi neslinden genellikle bir veya iki hadis almasıdır. Bu eserinde sahabileri kabilelerine göre sıralamıştır. Önce Kureyş'in Benî Hâşim kolundan olanları kaydetmiş, ancak eserine aşere-i mübeşşere ile başlamış, kitabın en sonunda kadın sahabilere yer vermiştir. Önce Resulullah'ın kızlarını, sonra eşlerini zikretmiştir. Kitapta meşhur olan sahabilerin hayat hikâyeleri, daha geniş bir şekilde yer almıştır. Kendisinden hadis rivayet edilmeyen bazı sahabilerden de söz etmektedir. Bu anlamda *el-Âhâd ve'l-Mesânî* önemli bir eserdir. Çünkü bu eser, sahabe müfred¹¹⁵leriyle ilgili ilk kitaplardan biridir. Sahabe hayatına dair eser yazanların en

¹¹² Selef-i Salih metodu: İtikâdî konularda Kur'an ve Sünnet'in lafzına bağlı olan ve te'vili kabul etmeyen ekol. Mehmet Sait ÖZERVARLI, "Selefiye", *DİA*, XXXVI, 399.

¹¹³ İbn Kesîr, *a.g.e.*, XI, 84.

¹¹⁴ Küçük, *a.g.m.*, *DİA*, XIX, 422-423.

¹¹⁵ Müfred: Bir hadîsi rivâyette tek kalmak, tek başına rivâyet etmek veya hadîsi Garîb yahut Ferd olarak rivâyet etmek. Garîb ve Ferd'le bunların kısımları arasındaki farklar, fiil kullanımında göz önüne alınmaz. Bunun için, meselâ, Ferd nisbî ve Garîb olan iki hadîsin her biri hakkında (Ağrebe bihi Fulân) veya (Teferrede bihi Fulân) demek mümkündür. Aydınli, *a.g.e.*, s.153.

önemli kaynaklarından olması dikkat çekmektedir. Hadislerin büyük bir kısmı meşhur sahabilerin rivayetlerinden oluşmaktadır. Ancak bazen bunların arasında bazı ravilerin teferrüd ettiği hadislere de yer vermektedir. *el-Âhâd ve'l-Mesânî*'nin dikkat çeken özelliklerinden biri de, İbn Ebû Âsım'ın bu kitabında bazı hadisleri zahirî fıkıh anlayışına delil olarak göstermesi ve bu alanda kendi düşüncelerini ortaya koymasındır. Bu eserdeki hadislerin pek çoğunun bulunabildiği yegâne kaynak ise Taberâni'nin *el-Mu'cemu'l-Kebîr* adlı kitabıdır. İbn Ebû Âsım bu eserinde, aralarında çelişki bulunan hadislere özellikle dikkat çekmekte, bu arada hadisler arasındaki nâsih ve mensûh ilişkisine işaret etmektedir. İbn Ebû Âsım, senedlerde geçen mübhem isim ve künyeleri açıkladığı kitabında, mütabaât ve şevâhid'e de temas etmiş, ravileri cerh ve tadil açısından değerlendirmiş, hadislerde tedlîs yapanların rivayetleri konusunda uyarıda bulunmuş ve senedlerde görülen inkıtalara dikkat çekmiştir. Son olarak Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire tarafından, Köprülü kütüphanesindeki tek yazma nüshası esas alınarak altı cilt halinde Riyâd'ta 1411/1991 senesinde basılmıştır.¹¹⁶

1.6.3. el-Müzekkir ve't-Tezkîr ve'z-Zikr

Eserde Allah'ı zikretmenin sevabı, zikir halkalarının fazileti, buralarda bulunmanın mükâfatı kısaca belirtildikten sonra, vaaz ve nasihatte kimlerin ehil olduğu, bu kişilerde hangi niteliklerin bulunması gerektiği, kıssa ve hikâyelerle hadisleri birleştirmenin dindeki yeri gibi konular ele alınmaktadır. İbn Ebû Âsım'ın bu eseri bazı müelliflere göre bu çeşidin ilk örneğidir. Müellif işlemiş olduğu konuları, sünnet ve hadislerden delil göstererek açıklamıştır. Ona göre, vaaz ve nasihatlerde sadece sahih sünnete başvurulmalıdır. Bu kitabın Amr b.Abdulmün'im tarafından 1992 yılında Tanta'da basımı yapılmıştır. Ayrıca Ebu Yasir Halid b.Kasım er-Redâdi tarafından da 1993 yılında Riyad'da yayımlanmıştır.¹¹⁷

1.6.4. el-Eva'il

İbn Ebû Âsım'ın, elli bin hadisi içeren *Müsned*'inin bir parçası olup Dâru'l-Kutubi'z-Zâhiriyye'deki yazma nüshası esas alınarak Abdullah el-Cubûrî tarafından

¹¹⁶ Zehebi, *Siyer*, XIII, 436; İbn Hacer, *el-İsâbe, a.g.e.*, IV, 732; Küçük, *a.g.m, DİA*, XIX, 422.

¹¹⁷ Fuat Sezgin, *Tarih Turas el-Arabî*, İmam Muhammed b. Suud el-İslamiyye Üniversitesi, 1991, (I-XVI), I, 522; Muhammed Nasıru'd-Din el-Albâni, *Fihrisu'l-Mahtutâti Dâri'l-Kütübi'z-Zâhiriye el-Müntahabi Min Mahtutâti'l-Hadis*, (Thk. Meşhur Al Selman), I, Mektebetu'l-Mearif, Riyad, 2001, s. 19; Küçük, *a.g.m, DİA*, XIX, 422.

Beyrut'ta 1407/1987 yılında ve Mahmut Muhammed Mahmud Hasan Nassâr tarafından da Beyrut'ta 1411/1991 yılında yayınlanmıştır.¹¹⁸

1.6.5. Kitabu's-Salât Ale'n-Nebî

Peygamber (s.a.s)'e salât ve selam getirmenin fazileti ve hükmü gibi konuların ele alındığı eseri Hamdi Abdulmecîd es-Selefi, Bursa Hüseyin Çelebi kütüphanesi'ndeki bilinen tek nüshasına dayanarak Dımaşk'ta 1415/1995 senesinde neşretmiştir.¹¹⁹

1.6.6. Zemmü'd-Dünya ve'z-Zühd

İbn Ebû Âsım bu eserin asıl adı *Zikru'd-Dünya ve'z-Zühdü fihâ ve's-Samtü ve Hifzü'l-Lisân ve'l-'Uzle*'dir. Eserin dünya hayatı, başıboş bir hayat gibi görünüyorsa da, baştan sona sorumluluklarla dolu bir hayat olduğunu hatırlatan hadisleri konu almaktadır. Dünyaya yani maddiyata ve menfaata gereğinden fazla değer vermeme; aç gözlü, hırs göstermeme, bencil olmama, çıkarıcı, menfaatperest ve kalpten dünya sevgisini çıkarıp atma, âhirete faydalı olmayan madde ve menfaati soğuk karşılama, uzun emel sahibi yani muhtaris olmama, manevî değerlerin maddî değerlerden daha üstün ve önemli olduğuna inanmayı içeren hadislere yer vermektedir. Bu kitabın bir bölümü Daru'l-Kutubi'z-Zâhiriyye'deki nüshası esas alınarak Abdulali Abdulhamid el-A'zâmî tarafından Beyrut'ta 1405/1985;1408/1988 tarihlerinde yayınlanmıştır¹²⁰

1.6.7. Kitabu'l Cihâd

İbn Ebû Âsım bu eserde Allah yolunda cihad etmenin faziletine bu yolda maddi desteğin övüldüğüne cimriliğin de yerildiğine dikkat çeken hadislere yer vermiştir. Allah yolunda şehid olmanın yanı sıra gazi olmanın faziletine yer veren hadisleri içermektedir. Kitabın sonundada cihattan kaçmanın de büyük günahlardan sayıldığı ile ilgili hadisleri konu almaktadır. Bilinen tek nüshası Daru'l-Kutubi'z-

¹¹⁸ Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, VIII, 285; Küçük, *a.g.m, DİA*, XIX, 423.

¹¹⁹ Sem'ânî, Abdulkerim b. Muhammed b. Mansur et-Temimî es-Sem'ânî el-Mervezî, *et-Tahbîr fi Mu'cemu'l-Kebîr*, (Thk. Münire Naci Salim), (I-II), Risaletu Divanü'l-Evkaf, Bağdat, 1975, II, 82; Küçük, *a.g.m, DİA*, XIX, 423.

¹²⁰ Sem'ânî, *et-Tahbîr fi Mu'cemu'l-Kebîr*, II, 276; Küçük, *a.g.m, DİA*, XIX, 423.

Zâhiriyye'de bulunan bu eseri, Ebu Abdurrahman el-Hamit tarafından iki cilt olarak Medine'de 1409/1989 senesinde yayınlamıştır.¹²¹

1.6.8. ed-Diyât

Bu eserde insan öldürmenin büyük günahlardan sayıldığını, haksız yere adam öldüren kimse hakkında hem maddî, hem manevî ağır müeyyidelerin olduğunu konu almaktadır. Bir kimsenin hayatına saldıranın, bunu hayatıyla ödemesi, birinin vücudunu yaralaması, kendi bedeninde bunun karşılığı kadar zedelenmeye uğraması gerektiğine yer vermektedir. Bu, insana ve onun haklarına bir saygıdır. Öldüreni affetmek, ölenin hakkına tecâvüzdür. Kur'an, öldürenin (katilin) bağışlanmasını tavsiye etmektedir. Ancak, bu af yetkisi, yalnızca ölenin yakınlarına âittir. Onlar dilerse affederler, dilerse diyet (kan bedeli) alırlar. Ama affetmezlerse, suçlunun cezâsı verilmelidir. Bu cezâyı da ancak müslümanların işlerini yürüten yetkililer (İslâm devletinin yöneticileri) yerine getirebileceğine dair hadisleri konu almaktadır.

İbn Ebû Âsım'ın bilinen tek nüshası el-Hîzanetü't-Teymuriyye'de (Hadis, nr. 206) bulunan eseri, önce Muhammed Bedreddîn Ebu Fîras en-Na'sânî (Kahire 1323/1905), daha sonra *el-Vemdât fî tahrîcî ehâdîsi'd-Diyât* adıyla Halid Reşîd el-Cemili (Bağdat 1403/1983), Abdullah b.Muhammed el-Hâşidî (Kuveyt 1406/1986), ve Muhammed Saîd Besyûnî (Beirut 1409/1988) yayınlamıştır.¹²²

İbn Ebû Âsım'ın, kaynaklarda zikredilen diğer eserlerinin isimleri şunlardır:

İsbâtu'l-Haber ve'l-Muhbir, el-Edeb, Edebül hukemâ, el-Ezân, el-Eşribe, el-Et'ime, el-Eymân ve'n-Nuzûr, el-Büyû, et-Tefsîr, et-Tevbe ve'l-Metâbetü, el-Hitâb, Hilâfun fi's-Sünnen, el-Hiyel, ed-Dua, er-Rhûn, es-Sabah ve'l-Mesa, es-Siyâm, et-Tıbbu ve'l-Emrâd, İlelu Hadisi'z-Zührî, İlel, Avaîli'l-Ehâdîsi ve'l-A'âlî ve Fevâidi'l-Harâidi ve'l-Âlî, el-Ğureba, el-Ferâidu ve'l-Vesâye, Fezâilu'l-Kur'an, Fezâilu Muâviyete b. Ebu Süfyan, Fezâilu's-Sahabe, el-Kudatu vema Kâde bihi'n-Nebî, el-Libâs, Maâni'l-Ahbâr, el-Muhtasaru mine'l-Müsned, el-Müzekkiru vet-Tezkîru ve'z-Zikru, el-Müsnedu'l-Kebîr, er-Risâle, el-Menâsik, Mevlidi'n-Nebî, Ahbâru ehli's-Şâm,

¹²¹ Küçük, *a.g.m, DİA*, XIX, 423.

¹²² Sem'ânî, *et-Tahbîr fî Mu'cemu'l-Kebîr*, II, 186-276; Küçük, *a.g.m, DİA*, XIX, 423.

*Evhâmu'l-Hâdis, Kitabu'l-Yemen, el-Meşâyih, er-Red ala Davûd ez-Zâhiri erbâine haber sabiteten mimmâ nefa Davûd sıhhataha.*¹²³

İbn Ebû Âsım için yaklaşık üç yüze yakın eser kaleme aldığı söylenmektedir. Bunlardan çok az denebilecek kısmı günümüze kadar ulaşmış olup baskısı yapılmıştır. Ancak birkaç tanesinin tahkiki yapılabilmektedir. Fakat büyük çoğunluğu maalesef, mahtut durumundadır.

1.7. MEZHEBİ VE AKİDESİ

Yaşadığı dönemde her ne kadar Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat terimi kullanılmaz yerine selef akidesi kullanılsa da daha sonraki zamanlarda bu terimalimler tarafından kullanılmış ve bu şekliyle meşhur olmuş olup tez çalışmamda bu anlamda kullanılmaktadır. Bu nedenle İbn Ebû Âsım'ın, yetiştiği aile, ders aldığı hocalar ve yetiştirdiği öğrenciler Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'e mensub olmalarına rağmen mezhep ve akidesi konusunda farklı görüşler söylenmektedir. Birinci görüşe göre o, Hz. Ali'yi sevmeyen ve ona düşmanlık besleyen kişiler arasında değerlendirildiği için Nasıbî; diğer görüşe göre ise o, genelde nassların zahirine göre hüküm verdiğiinden Zahirî mezhebinin görüşünü benimsemiştir. İbn Ebû Âsım'a isnad edilen bu yakıştırmaların birer iddiadan ibaret olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu iddialara yönelik cevaplar ve kendisinin Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat mensubu olduğuyula ilgili detaylı bilgi çalışma içinde verilecektir.

1.7.1. Nasıbî Olduğu İddiası

Hz. Ali'yi sevmeyen ve ona düşmanlık besleyen kişi veya gruplar, İbn Ebû Âsım'ın Hz. Osman'ı Hz. Ali'den üstün tuttuğu için Nasıbî olduğunu iddia etmektedirler. Bu da onun hakkında uydurulan bir iftiradır.

İbn Asâkîr *Tarih* kitabında el-Hâkim'in şöyle dediğini nakletmiştir: Alevî görüşünü benimseyen Atrûş kabilesinin bir komutanı ve aynı zamanda o dönemin emîri olan Leyla b. Numan ed-Deylemî'ye İbn Ebû Âsım'ın Nasıbî¹²⁴ olduğu şikâyet

¹²³ İbn Ebû Âsım, *Kitabu'l-Cihâd*, S. 62-67; *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 27; *Kitabu'l-Cihâd*, S. 62-67; Sem'ânî, *et-Tahbîr fi Mu'cemu'l-Kebîr*, II, 12, 182, 276; Safedî, *a.g.e.*, VII, 269; İbn Kesîr, *a.g.e.*, XI, 84, II, 322-323; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 26; İsmail başa el-Bağdâdî, *Hediyetu'l-Arifin*, I, 53; Küçük, *a.g.m. DİA*, IX, 423.

¹²⁴ Nasıbî: Hz. Ali'yi sevmeyen ve o na düşmanlık besleyen kişi veya gruplara verilen isimdir. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 53.

edilmiştir. O da buna tahammül etmeyerek kafasını kesip getirmesi için elinde kılıç, sırtına silah heybesini koyan birini gönderdi. Adam onun yanına vardığında bakarki hadis rivayet etmektedir. Ona demiş ki; “Senin kafanı kesip ona (Leyla b. Numan ed-Deylemî) götürmekle emrolundum.” O da sırtüstü uzandı ve okumakta olduğu elindeki kitabı yüzünün üstüne koyarak o adama: “Sana ne emredilmişse onu yap.” dedi. O sırada elçiye bir başka elçi geldi ve dedi ki; “Sana Emîr’in emrini getirdim, kesinlikle onu öldürmeyeceksin.” O da emre uyup İbn Ebû Âsım’ın canını bağışlamıştır. İbn Ebû Âsım da rivayet etmekte olduğu hadisi kaldığı yerden rivayet etmeye devam eder. Onun yanında bulunanlar ve onu öldürmeye gelen elçi bu durum karşısında hayrete düşmüşlerdir.¹²⁵

Bu hikâyeden Nasıbî olduğu iddiasının İbn Ebû Âsım'a yapılan bir iftira olduğu anlaşılmaktadır. Bunu yapanların onu çekemeyenler olduğu ifade edilmektedir. İleride delilleri ile açıklanacağı gibi İbn Ebû Âsım Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat mensubu bir âlimdir. Bun en büyük delil olarak kendisinin yazmış olduğu *Kitabu's-Sünne* adlı eseri gösterilmektedir.¹²⁶

1.7.2. Zâhirî Olduğu İddiası

Başta *Kitabu's-Sünne* ve *el-Âhâd ve'l-Mesânî* olmak üzere bütün kitaplarında hadislerin zahirine göre fetva verdiği görülmektedir. Fıkhî görüşü bağlamında, Ahmed b. Hanbel'e yakın olduğu söylenmiştir. Ancak Ahmed b. Hanbel'e “Basra’da en fakîh kimdir?” diye sorulduğunda “Basra’da İbn Ebû Âsım’dan daha âlim ve Kur’an-ı Kerim’i adabına uygun ve tertîl üzere okuyan birini tanımam.” diye cevap vermiştir. Bu da Basra’nın en güçlü fakihi sayılan İbn Ebû Âsım’ın, herhangi bir mezhebe bağlı kalmadan nassların zahirini esas alarak araştırmalarının sonucuna göre hüküm verdiğini göstermektedir.¹²⁷

Ebu Nu’aym el-İsbahanî *Ahbâru İsbahân* eserinde, “İbn Ebû Âsım, fıkhıta zahirî mezhebine göre hükmeden bir fakihtir.” demektedir.¹²⁸

Zehebî (ö. 748/1348), bu görüşe katılmadığını zira bunun delilinin de Dâvûd ez-Zâhirîye reddiye olarak yazdığı

¹²⁵ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, VII, 88, I, 19.

¹²⁶ İbn Ebû Âsım, *a.g.e.*, I, 19.

¹²⁷ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 13; Küçük, *a.g.m.*, *DİA*, XIX, 422;

¹²⁸ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 12; Ebu Nuaym, *a.g.e.*, I, 100.

“الرّد على داود الظاهري أربعين خيراً ثابتة مما نفي داود صحتها“

er-Red âlâ Dâvûd ez-Zâhirî erbâîne haber Sâbiteten mimmâ nefâ Dâvûd sıhhatehâ adlı eseri olduğunu belirtmiştir.¹²⁹

Aynı şekilde Zehebî (ö. 748/1348), *el-İber* adlı eserinde: “İbn Ebû Âsım, fıkhıta Zahirî mezhebine göre fetva veren, salih, müttakî, büyük kıymete ve menakıba sahip bir âlimdir.”¹³⁰ diye ifade etmektedir.

Zehebî (ö. 748/1348), *Tezkiretu'l-Huffâz* adlı eserinde ise: “İbn Ebû Âsım, Fıkhıta Zahirî mezhebine göre hüküm veren ve kıyası uygulamayan bir âlimdir.”¹³¹ diyerek, İbn Ebu Âsım hakkında görüşlerini ifade etmektedir.

Nitekim Salahaddin es-Safedî (ö. 764/1363), *el-Vâfi bi'l-Vefayât* adlı eserinde İbn Ebû Âsım'ın, nasların zahirine göre fetva veren, ibadet ve takvada yüksek dereceye ulaşmış bir imam ve fakîh olduğunu söylemektedir.¹³²

İbn İmâd el-Hanbelî (ö. 1089/1679)'de *Şezerâtu'z-Zeheb* adlı eserinde, onun fıkhıta Zahirî mezhebine göre fetva veren, salih, muttaki, büyük kıymete ve menakıba sahip bir âlim olduğunu söylemektedir.¹³³

Ahmed b. Hanbel gibi nas ve eser merkezli, nakle dayalı bir fıkıh anlayışını benimsediği bu nedenle İbn Ebû Âsım'ın nasların zahirine göre hüküm vermesinin, kendisinin zahirî olduğu anlamına gelmediği söylenebilir.

İbn Ebû Âsım'ın fıkhıta Zahirî mezhebine mensup olduğu ve bu mezhepte imam seviyesinde bulunduğu kaynaklarda belirtiliyorsa da onun *er-Red 'âlâ Dâvûd ez-Zâhirî erbâîne haber Sâbiteten mimmâ nefâ Dâvûd sıhhatehâ* adlı eseri, Bu konuda en azından, kendisinin Dâvud ez-Zâhirî'ye kayıtsız şartsız tâbi olmadığını ortaya koymaktadır.

1.7.3 Ehl-i Sünnet Ve'l-Cemaat Mensubu Olduğuna Dair Deliller

¹²⁹ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 12; Zehebî, *Siyer*, XII, 431.

¹³⁰ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 12; Zehebî, *el-İber*, II, 413.

¹³¹ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 12; Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, II, 640.

¹³² İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 16; Safedî, *a.g.e.*, VII, 269.

¹³³ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 16; İbn İmâd, *a.g.e.*, II, 195.

İbn Ebû Âsım'ın Ahmed b. Hanbel gibi nass ve eser merkezli, nakle dayalı bir fıkıh anlayışını benimsediği için nassların zahirine göre hüküm vermesi, kendisinin zahirî mezhebine mensub biri olduğu söylenmesine rağmen. Kendisinin Dâvud ez-Zâhirî'ye kayıtsız şartsız tâbi olmadığı ve Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaate mensub birisi olduğu konusunda âlimlerin görüşlerine yer verilecektir.

İbn Ebû Âsım, selefî anlayışa sahip olup sahabe ve tabiinden intikal eden geleneğe uyulmasını, dinde her türlü aşırılıktan uzak durularak orta yolun takip edilmesini istemiştir. Allah'ın birliği ve sıfatlarıyla ahiret konusunda Kur'an ve sünnette yer alan ifadeleri olduğu gibi benimsemiştir.¹³⁴

İbn Ebû Âsım, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat mensubu bir âlimdir. İbn Kesîr'in, *el-Bidâye* adlı eserinde belirttiği gibi hadis alanında selefi salihinin metoduna göre yazılmış birçok eseri olan ve Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın önemli kaynaklarından sayılan *Kitabu's-Sünne*'nin sahibi olması buna en büyük delildir.¹³⁵

İbn Ebû Âsım oturduğu ortamlarda bid'at ehli olan birisinin bulunmasını istememiştir. Nitekim İbn Ebu Âsım'ın, "Şafii (Mezhebi) ile ehl-i hadisten ayrılan, ehl-i bid'at, lanet okuyan, fahiş ve kötü huylu birisi meclisime gelmesin, oturmasın."¹³⁶ dediği nakledilmiştir.

Zehebî (ö. 748/1348), *es-Siyer* adlı eserinde İbn Ebû Âsım'ın cami müdavimi, ehl-i sünnete mensub ve emri bi'l-maruf nehyi ani'l-münker ehli olan bir zat olduğunu aktarmıştır.¹³⁷

İbn Ebû Âsım'ın, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat mensubu olduğu hususunda *Kitabu's-Sünne* adlı eseri bağlamında birçok delile rastlanır. Genel olarak eserinde, Cehmiye'ye, Cebriye'ye, Mûtezile'ye, Kaderiye'ye ve bunlardan günümüze kadar gelen fırkalara reddiye yazmıştır. Diğer yandan Mürcie'ye, Hâricilere ve Râfizilere de reddiye yazarak sahabenin sahih akidesini kaleme almış olup kitabında bunlara bablar halinde geniş olarak yer vermiştir. Bunlardan bazıları şu şekilde:

¹³⁴ Küçük, *a.g.m, DİA*, XIX, 423.

¹³⁵ İbn Ebû Âsım, *Kitabu's-Sünnet*, s. 16; İbn Kesîr, *a.g.e*, II, 84- 90.

¹³⁶ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 11-12; *el-Cihâd*, s. 26; *Kitabu's-Sünnet*, s. 16; İbn Asâkir, *a.g.e*, VII, 89.

¹³⁷ Zehebî, *Siyer*, XIII, 430.

Kitabu's-Sünne eserinin başında “ذکر أهواء المزمومة” “Zikru Ehvai'l-Mezmûme” (yerilmiş ve kötülenmiş hevâ ve hevesler) başlığı altında müslümanın, nefsinin her türlü batıl, dalalete götürücü hertürlü hevâ ve hevesine tabi olmaktan uzak tutması gerektiğini, bunun aksine daha önceki ümmetlerin, şehvet, hevâ ve heveslerine tabi olması sebebiyle helak olduklarını dile getirmektedir.¹³⁸

“الاستعاذة من الأهواء” “el-İstiazetu minel ehvâi” (hevâ ve heveslerden Allah'a sığınma) babında Rasulullah'ın, nefsin hevâ ve heveslerden Allah'a sığınmayı tavsiye ettiğini ve bunun sünnet olduğunu beyan etmiştir.¹³⁹

“باب ذكر البدع واظهارها” “Babu zikri'l-Bidei ve izhârihâ” başlığı altında bid'at ehline olan nefretini belirterek cenabı Allah'ın bunların tövbesini kabul etmeyeceğini ifade etmektedir.¹⁴⁰

Ayrıca İbn Ebû Âsım fırkalara reddiye olarak kader ve kadere rıza ile ilgili yaklaşık yüz sahife kaleme almıştır.¹⁴¹ Kaza ve kaderi açıklamış ve imanın ancak kaderin hayır ve şerrine inanmakla gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Bunu söylemekle Kaderiye'nin “İnsan, fiillerini yaratır ve Allah'ın insan fiillerine herhangi bir etkisi yoktur.” düşüncesini çürütmeye çalışmaktadır.¹⁴²

Mutezile'ye reddiye olarak “باب ما ذُكِرَ من رؤية النبي ربّه” “Babu Ma Zukire Min Rü'yet'in-Nebi Rabbehu” (Rasulullah'ın cenabı Allah'ı görmesi ile ilgili Rü'yetullah) ve “باب ما ذُكِرَ عن النبي كيف نرى ربنا في الآخرة” “Babu Ma Zukire Ani'n-Nebî Keyfe Nera Rabbenâ Fi'l-Ahireti” (Bizim cenabı Allah'ı görmemiz olarak Rü'yetullah) konusunu işlemiştir.¹⁴³

Hadislerde rü'yetullah yerine “rü'yetü rab” tabiri geçer.¹⁴⁴ Sahih hadislerde belirtildiğine göre müminler, bulutsuz bir günün öğle vaktinde güneşi ve bulutsuz bir

¹³⁸ İbn Ebû Âsım, *Kitabu'l-Cihâd*, s. 27; *Kitabu's-Sünnet*, I, 7.

¹³⁹ İbn Ebû Âsım, *Kitabu's-Sünnet*, I, 12; *Kitabu'l-Cihâd*, s. 27.

¹⁴⁰ İbn Ebû Âsım, *Kitabu's-Sünnet*, I, 21

¹⁴¹ İbn Ebû Âsım, *Kitabu'l-Cihâd*, s. 28.

¹⁴² İbn Ebû Âsım, *Kitabu'l-Cihâd*, s. 27; *Kitabu's-Sünnet*, I, 55

¹⁴³ İbn Ebû Âsım, *Kitabu's-Sünnet*, I, 193; *Kitabu'l-Cihâd*, s. 27.

¹⁴⁴ Buhârî, Mevakit, 16; Müslim, Zühd, 16 (2968).

gecede dolunayı gördükleri gibi Allah'ı ahirette görecektir.¹⁴⁵ Âlimlerin büyük çoğunluğu bu görüştedir.

Rü'yetullah konusunda âlimler tarafından benimsenen görüşler iki noktada incelenebilir.

1. Dünyada Rü'yetullah

Allah'ın dünyada görülmesi hakkında iki farklı görüş ortaya çıkmış olup Müşebbihe ve bazı Sufiye gruplarının benimsediğine göre bu mümkündür. Bu görüşün delili, Allah'ı zikretme, sevme ve O'na fazlaca ibadet etme sonucunda yaşandığı söylenen ruhi tecrübelerden ibarettir. İkinci anlayışa göre peygamberler dâhil olmak üzere hiçbir insan Allah'ı dünyada göremez. Nitekim Hz. Musa, Allah'ı dünyada görmek istemiş, fakat “Sen beni asla göremezsin”¹⁴⁶ cevabını almıştır. Ayrıca Kur'an gözlerin Allah'ı göremeyeceğini haber vermiş.¹⁴⁷ Âlimler de bu ayete rü'yetullahın dünyada vuku bulmayacağı anlamını vermiştir.¹⁴⁸

Ayrıca Rasulullah'ın dünyada Allah'ı görüp görmediği konusunda da tartışılmıştır. İbn Abbas, Ebu Zer el-Gıfarî, Zührî gibi sahabe ve tabiin âlimleriyle İbn Huzeyme, Nevevî, Kâdî İyaz gibi Selefîye ve bazı Sûfîye mensuplarına göre bu olay gerçekleşmiştir, çünkü mi'rac hadisleri içinde Rasulullah'ın Allah'ı gördüğünü ifade eden rivayetler mevcuttur. Diğer bir görüşe göre ise başta Hz. Aişe ve İbn Mes'ud olmak üzere ashap ve tabiinin yanı sıra kelamcılarla hadisçilerin çoğunluğu Rasulullah'ın, Allah'ı gözleriyle görmemiştir. Çünkü Kur'an'da vahiy yoluyla, perde arkasından veya elçi melek aracılığı ile konuşma dışında hiçbir insanın Allah ile konuşamayacağı bildirilmiştir.¹⁴⁹

2. Ahirette Rü'yetullah

Allah'ın ahirette görülmesi konusunda âlimlerce benimsenen görüşler şöylece özetlenebilir:

¹⁴⁵ Ahmed, *Müsned*, III, 16; IV, 13-14; Buhârî, *Tevhid*, 24; Müslim, *İman*, 299, *Zühd*, 16 (2968).

¹⁴⁶ el-A'raf 7/143.

¹⁴⁷ el-En'am 6/103.

¹⁴⁸ Temel YEŞİLYURT, “RÜ'YETULLAH”, *DİA*, (I-XLIV), İstanbul, 2009, XXXV,311-314.

¹⁴⁹ YEŞİLYURT, “RÜ'YETULLAH”, *DİA*, XXXV, 311-314.

a. Selefiyye ve Ehl-i Sünnet âlimlerine göre Allah Teâlâ ahirette müminler tarafından görülecek, fakat kâfirler bundan mahrum kalacaktır. Kur'an-ı Kerim' de, “O gün rablerine bakan parlak yüzler vardır” mealindeki ayette geçen “ilâ rabbihâ nâzirah”¹⁵⁰ ifadesi bunun açık delilidir. Ayrıca Allah'ın ahirette görülmesi aklen de mümkündür, çünkü görülme var olma şartına bağlıdır. Cenab-ı Hakk'ın ekmel manada varlığı kesin olduğuna göre O'nun görülmesi gerekir.¹⁵¹

b. Selefiyye ve Ehl-i sünnet dışında kalan bazı âlimlere göre Allah dünyada görülemediği gibi O'nun ahirette de görülmesi mümkün değildir. Zira Kur'an'da gözlerin Allah'ı göremediği açıkça belirtilmiştir.¹⁵² Hz. Musa'nın kavminden Allah'ı görme talebinde bulunanların dünyada cezalandırıldığı haber verilmiştir.¹⁵³

İbn Ebû Âsım, Allah'ın isim ve sıfatlarını inkâr eden Cehmiye ile Allah'ın sadece sıfatlarını inkâr eden Mutezile'ye reddiye olarak Allah'ın Kelam,¹⁵⁴ Ulüv,¹⁵⁵ Nüzûl¹⁵⁶ ve Sesi sıfatlarını açıklayıcı mahiyette birçok bab yazmıştır. Büyük günah işleyen tövbe etmeden ölürse ebedi cehennemdedir, diyen Mutezile ve Haricilere sahih hadislerle cevap verip, Rasulullah'ın, murtekibu'l-kebire'ye (büyük günah işleyenlere) şefaate edeceği ile ilgili birçok bâb kaleme almıştır ki bu da yaklaşık yüz sahife tutmaktadır.¹⁵⁷ Yine kabir azabını inkâr eden ve Mutezile mezhebinin beş esasından biri olan “الوعد والوعيد” “el-Vaad ve'l-Vaîd”in ispatı konusunda da

¹⁵⁰ el-Kıyame 75/22-23.

¹⁵¹ YEŞİLYURT, *a.g.m. DİA*, XXXV, 311-314.

¹⁵² el-En'am 6/103.

¹⁵³ el-Bakara 2/55; en-Nisa 4/153; YEŞİLYURT, *a.g.m. DİA*, XXXV, 311-314.

¹⁵⁴ Kelam: Sözlükte “konuşma, söz söyleme, sözlü etkiyi algılama” manasına gelir. Dini bir terim olarak da “Allah'ın konuşma yetkinliğine sahip bir varlık olduğunu bildiren sıfatı” diye tanımlanabilir. Yusuf Şevki YAVUZ, “KELÂM”, *DİA*, (I-XLIV), İstanbul, 2009, XXV, 194-195.

¹⁵⁵ Ulüv: Sözlükte “yükselmek, yukarı çıkmak, bir şeyin üstünde bulunmak; şam, şeref, yücelik ve kudret sahibi olmak” manalarına gelir. Dini bir terim olarak da “izzet, şeref ve hükümlerlik bakımından en yüce, en aşkın olma anlamına gelen Allah'ın sıfatlarından biri” anlamına gelir. YAVUZ, “ULÜV”, *DİA*, XLII, 136-138.

¹⁵⁶ Nüzûl: Sözlükte “yukardan aşağıya inmek” anlamındadır. Dini bir terim olarak da; 1- Allah'ın nüzûl'ü “zatiyle gök katlarını geçip dünya semasına inmesi”, 2- Allah'ın nüzûl'ü “rahmetini kullarına yaklaştırması, melekleri vasıtasıyla davetini kullarına duyurması, dua ve istiğfarda bulunmayı ilham etmek için meleklerini indirmesi” gibi manalar ifade eder. YAVUZ, “NÜZÛL”, *DİA*, XXXIII, 310-311.

¹⁵⁷ İbn Ebû Âsım, *Kitabu'l-Cihâd*, s. 28.

“ باب في الوعد والوعيد ” “Babun fi'l-Vaadi ve'l-Vaîd” Vaad ve Vaîd konusu adı altında bir bâb yazmıştır.¹⁵⁸

İbn Ebû Âsım'ın, eserlerinde Hulefa-i Raşidin'in sırasına riayet etmesi, bazı sahabilerin faziletine dikkat çekmesi başta Rafizîler olmak üzere diğer Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dışındaki fırkalara reddiye olsun diye eserinde birçok bâb'a yer vermesi ve yukarıda zikredilenler değerlendirildiğinde onun ehl-i sünnet mensubu olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle İbn Ebû Âsım, oturduğu ortamlarda bid'at ehli olan birisinin bulunmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Nitekim Şafii (Mezhebi) ile ehl-i hadisten ayrılan, ehl-i bid'at, lanet okuyan, fahiş ve kötü huylu birisi meclisine gelmesin, oturmasın demesi, kendisinin Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaate mensub âlimlerden biri olduğunu açıkça göstermektedir.

1.8. Ölümü

İbn Ebû Âsım, hicri 287 yılının Rebû'l-Âhir ayının beşinci günü olan salı günü İsfahân'da vefat etmiştir. Düşâbâz kabristanında defnedilmiştir. Cenaze namazını oğlu el-Hakem kıldırmıştır. Zehebî (ö. 748/1348), *es-Siyer* adlı eserinde, Ebu's-Şeyh'ten şunu nakleder: “Ben İbn Ebû Âsım'ın cenazesine katıldım. O dönemin kadısı, Cehmiye görüşüne sahip olduğu için katılmadı. Onun dışında atlı ve yaya yaklaşık iki yüz bin kişinin katıldığına şahit oldum.”¹⁵⁹

¹⁵⁸ İbn Ebû Âsım, *Kitabu's-Sünnet*, II, 466; *Kitabu'l-Cihâd*, s. 28.

¹⁵⁹ İbn Ebû Âsım, *Kitabu'l-Evâil*, s. 26; *Kitabu's-Sünnet*, s. 17; *Kitabu'l-Cihâd*, s. 66-67; *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 33; İbn Ebi Hatim, *a.g.e.*, I, 67; İbn Asâkir, *a.g.e.*, VII, 90; Zehebî, *Siyer*, XIII, 430; *el-İber*, II, 79; *Tezkirtu'l-Huffâz*, II, 640; Safedî, *a.g.e.*, VII, 269; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 84; İbn Hacer, *Lîsânu'l-Mizân*, VII, 18; Ebu Nuaym, *a.g.e.*, I, 100;; İbn İmâd, *a.g.e.*, II, 195.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İBN EBÛ ÂSİM'İN KİTABU'L ÂHÂD VE'L-MESÂNÎ BAĞLAMINDA HADİŞÇİLİĞİ

İbn Ebû Âsım'ın, yaşadığı dönem itibarıyla hadis ve fıkıh alanında otorite bir âlim olduğu bu konunun uzmanları tarafından ifade edilmektedir. Ayrıca telif ettiği yaklaşık üç yüz eser buna en güzel delil olarak değerlendirilmektedir. Bu eserlerin içinde de ilmi kariyeri ve hadisçiliği en detaylı şekilde de *el-Âhâd ve'l-Mesânî* adlı eserinde gözlemlendiği ilmi çevrelerce dile getirilmektedir.

İbn Ebû Âsım'ın, bu eserde derlediği hadisleri nasıl bir usul ve esasa tabi tutarak rivayet ettiği, rivayet esnasında ravi ve metinle ilgili takip ettiği yöntem hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Daha sonra hadisçiliği hakkında tedarikli bilgi verilecektir. Bunun yanında İbn Ebû Âsım'ın Ahmed b. Hanbel gibi nass ve eser merkezli, nakle dayalı bir fıkıh anlayışını benimsediği için nasların zahirine göre hüküm vermesi konusunda özet bilgi verilmesi faydalı olacaktır.

2.1. Nasların Zahirine Göre Hüküm Vermesi

Daha önce İbn Ebû Âsım'ın, nasların zahirini esas alarak yaptığı araştırmaların sonucuna göre hüküm verdiği konusu açıklanmıştı.¹⁶⁰ Bunu yaparken Dâvûd ez-Zahiri'ye kayıtsız şartsız tabi olmadığı bilinmektedir. Bütün kitaplarında da hadislerin zahirine göre fetva verdiği anlaşılmaktadır.¹⁶¹

Buna dair bazı örnekler aşağıda açıklanmıştır:

1- İbn Ebû Âsım, kitabında yer verdiği 816 numaralı Ebubekir b. Ebî şeybe'nin rivayet ettiği hadiste şöyle nakl etmektedir:

حدثنا ابو بكر بن أبي شيبة نا يزيد بن هارون نا محمد بن اسحاق عن يزيد بن أبي حبيب عن عبد الله بن راشد الروقي عن عبد الله بن مرة عن خارجة بن حذافة رضي الله عنه قال: خرج علينا رسول الله صلى الله عليه وسلم صلاة الغداة

¹⁶⁰ Bkz. Sayfa, 29.

¹⁶¹ Küçük, *a.g.m*, *DİA*, XIX, 42.

فقال: "لقد أمركم الله عز وجل بصلاة هي خير لكم من حُمر النعم" قلنا: وما هي يا رسول الله. قال: "الوتر فيما بين صلاة العشاء إلى طلوع الفجر."

Rasulullah (s.a.s.) sabah namazına geldiğinde bizlere "Allah sizlere kırmızı deveyi sadaka vermekten daha hayırlı bir namazı emretmiştir. Nedir o? Ya Rasulullah sorumuza, yatsı namazı ile fecrin doğuşu arasında kılınan vitir namazıdır."¹⁶² dediğini aktarmaktadır.

Bu hadisi Tirmizî, İbn Ömer'den merfu olarak şöyle nakleder;

عن ابن عمر مرفوعا بلفظ "إذا طلع الفجر فقد ذهب كل صلاة الليل والوتر فأوتر قبل طلوع الفجر."

"Fecr (Fecr-i sadık) olduğunda, vitir namazı dâhil, gece kılınacak tüm namazlar kılınmaz olup vitri, Fecr den (Fecr-i sadık) önce kılınır."¹⁶³

İbn Ömer (r.a.) bu hadisi şöyle de rivayet etmiştir;

"إذا طلع الفجر فلا صلاة ليل ولا وتر"

"Fecr (Fecr-i sadık) olduğunda ne gece namazı ne de vitir namazı kılınır"¹⁶⁴

Muhakkikin tesbitine göre İbn Ebû Âsım, iki hadisin birbirine muvafık olduğunu ve birbirini desteklediğini belirterek İbn Ömer'in hadisinden de anlaşılacağı üzere her iki hadisin zahirine göre hüküm vererek vitrin kazasının olmadığı kanaatini belirtmektedir.¹⁶⁵

Her iki rivayete göre de ister gece namazı ister vitir namazının fecr-i sadıktan sonra kılınmayacağı, dolayısıyla kaza edilemeyeceği ortaya çıkmaktadır.

Vitir namazının vakti ile ilgili mezheb imamların görüşleri aşağıda ifade edilmektedir;

¹⁶² İbn Mâce, İkâmetu's-Salât, 114; Tirmizî, Salât (Vitir), I, 452; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 112; Taberânî, IV, 237.

¹⁶³ Tirmizî, Salât (Vitir), 12; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 113.

¹⁶⁴ Tirmizî, Salât (Vitir), 12; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 113.

¹⁶⁵ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 113.

Hanifilere göre: Vitir namazının vakti yatsı vaktidir.¹⁶⁶

Malikilere göre: Vitir namazının ihtiyari vakti, gecenin üçte birine kadardır. Zaruri vakti ise sabah vaktinin girişinden sabah vaktinin bitimine kadardır. Eğer kişi sabah namazını kılsa vitrin zaruri vakti çıkar ve düşer. Çünkü onlara göre sabah namazının iki rekât sünneti dışındaki nafileler kaza edilmez.¹⁶⁷

Şafiîlere göre: Vitrin tercih edilen vakti, gece yarısına kadar geçen zamandır. Bundan geride kalan vakit ise cevaz vaktidir. Vitrin gece namazlarının en sonuncusu olması sünnettir.¹⁶⁸

Hanbelîlere göre: Vitir namazının müstahab olan vakti, gecenin sonudur. Bu konuda ittifak vardır.¹⁶⁹

2- İbn Ebû Âsım, yine aynı eserde 1280 numaralı Süleyk el-Ğatafânî'nin rivayetine yer vermektedir. Bu rivayete göre;

حدثنا حسين بن أبي كبشة نا صفوان بن عيسى نا هشام عن الحسن عن سليك بن هُدبة رضي الله عنه أنه جاء ورسول الله صلى الله عليه وسلم يخطب على المنبر فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: "أركعت؟" قال: لا، قال: "فصل ركعتين تجوز فيهما."

Günün birinde Rasulullah, camide hutbe irad ederken Süleyk camiye girdi. Rasulullah kendisine: "أركعت؟" "Namaz kıldın mı?" sorusuna "Hayır" cevabını verir. Bunun üzerine kendisine; "فصل ركعتين تجوز فيهما" "Hafifçe iki rekât namaz kıl."¹⁷⁰ dediği nakledilmiştir.

¹⁶⁶ Vehbe Zuhaylî, *Mevsuatu'l-Fıkhî'l-İslamî ve'l-Kadaya el-Muasira*, (I-XIV), Daru'l-Fikir, Dımaşk, 2013, 3. Baskı, I, 843-845.

¹⁶⁷ Vehbe Zuhaylî, *a.g.e*, I, 843-845.

¹⁶⁸ Vehbe Zuhaylî, *a.g.e*, I, 843-845.

¹⁶⁹ Vehbe Zuhaylî, I, 845.

¹⁷⁰ Buhârî, Cum'a, 32-33; Müslim, Cum'a, 59, (875); Taberânî, VII, 195-196.

İbn Ebû Âsım, Rasulullah'ın bu hadisinde geçen “فصل” “namaz kıl” emrinin camiye girerken iki rekât namaz (Tahiyyetu'l-Mescit) kılmanın vacip oluşuna delalet ettiğini ifade etmektedir.¹⁷¹

3- Abdullah b. Haris'in rivayet ettiği 2484 numaralı hadiste

حدثنا كامل بن طلحة نا بن لهيعة نا حيوة بن شريح عن عقبه بن مسلم قال سمعت عبدالله بن الحارث بن جزء رضي الله عنه يقول: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: “ويل للأعقاب (وبطون الأقدام) من النار.”

Rasulullah'ın; “Abdestte topuk ve ayakların alt kısmında kuru yer bırakanın yeri cehennemdir.”¹⁷² sözünden İbn Ebû Âsım, abdest konusunda ayak yıkamanın vacip olduğu hükmünü çıkarmıştır. Bunun aksini Rasulullah'dan hiçbir sahabinin rivayet ettiği bilinmemektedir.¹⁷³ demektedir.

Topukların yıkanması ile ilgili Fakihlerin cumhuruna göre vacip olan, topukların, olmaması halinde de miktarlarının ayaklarla beraber bir defa yıkanmasıdır. Meshetmeleri yetmez; sadece meshetmenin azabı gerektirdiğini belirtmişlerdir. Bu peygamberin ayaklarını yıkamaya devam etmesine ve sahîh bir yolla meshin sabit olmamasına binaendir.¹⁷⁴

Kurtubî, *el-Camî li Ahkâmi'l-Kur'an* adlı tefsirinde ise İbn Abbas'tan şöyle rivayet edildiğini aktarmaktadır: “Abdest iki yıkama ve iki meshten ibarettir.”¹⁷⁵

İkrime, Şa'bî ve Taberi'de Abdestte ayakların meshedileceği görüşünü benimsemektedirler.¹⁷⁶

4- İbn Ebû Âsım kitabında geçen 3153 numaralı Ummu Hani'nin hadisini şöyle rivayet etmektedir:

¹⁷¹ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 430, 476-477; Bkz. 1223 nolu hadis, II, 430.

¹⁷² Dârekutnî, I, 95; Ahmed, *Müsned*, I-VI, IV, 191.

¹⁷³ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, IV, 431-432.

¹⁷⁴ Vehbe Zuhaylî, *a.g.e.*, I, 322-324.

¹⁷⁵ Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Camî li Ahkâmi'l-Kur'an*, (Thk. Salim Mustafa el-Bedrî), (I-XI), Daru Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, VI, 61-62, 2010.

¹⁷⁶ Kurtubî, *a.g.e.*, VI, 61-62.

حدَّثنا أبو بكر بن أبي شيبة نا أبو الاحوص عن سماك عن ابن أم هانئ عن أم هانئ عرضي الله عنها قالت: كنت قاعدة عند النبي صل الله عليه وسلم فأتي بشراب فشرب ثم ناولني فشربت منه. قلت: يا رسول الله إني قد أذنبت فاستغفر لي قال: "ما ذالك؟" قالت: كنت صائمة فأفطرت. قال: "من رمضان؟" قالت: لا. قال: "لا يضرک."

"Ben bir gün Rasulullah'ın yanında oturuyordum. Elinde içecek bir içeri girdi. Rasulullah, bu içecekten içti ve bana takdim etti bende içtim içmem üzerine; "Günah işledim ya Rasulallah, benim için istiğfarda bulunur musun?" dedim. Rasulullah; "Ne oldu?" diye sorunca, "Ben oruçluydum." dedim. Rasulullah'ın; "Ramazanın orucu mu?" sorusuna ben; "Hayır." dedim. Rasulullah; "لا يضرک" "Sana zarar vermez." diye cevap verdi.¹⁷⁷

İbn Ebû Âsım'a göre, Rasulullah'ın bu sözü orucun Ramazan orucunun kazası değil sünnet orucu olduğuna işarettir. "Çünkü kaza orucu olsaydı "zarar verir" sözü, orucun bozulduğuna delil olurdu. Ona göre, "zarar vermez" demesi orucun sünnet olduğunu gösterir ki kişi iftar ettiğinde ne günah olur ne de kaza gerekir."¹⁷⁸ demektedir.

Bu örneklerden anlaşıldığı üzere İbn Ebû Âsım'ın, genel olarak naslarda metnin zâhirine bağlı kalarak hüküm çıkarmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.¹⁷⁹

Nafîle oruca başlamakla bu orucu tamamlayıp tamamlamama konusunda fakihlerin iki görüşleri vardır:

Hanefî ve Malikîlere göre: Nafîle oruca, başlayan kimsenin bunu tamamlaması gerekir. Eğer böyle bir orucu bozarsa kazasını yapması vacip olur. İmam Malik şöyle demiştir: "Nafîle oruç tutan kimsenin orucunu bozması yakışmaz. Ancak, zaruret sebebiyle bozabilir. Bana ulaştığına göre, İbni Ömer şöyle demiştir: "Nafîle olarak oruç tuttuktan sonra, bu orucu zaruret olmaksızın bozan kişi dini ile

¹⁷⁷ Tirmizî, Savm, 34; Taberânî, XXIV, 407-408.

¹⁷⁸ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, V, 460;

¹⁷⁹ Örnekler konusunda Bkz. *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 35, II, 456.

oyunayan kimsedir. Bu oruç adak orucuna benzer. Çünkü nafile oruçlar adanmak süretiyle vacip olmaktadır. Dolayısıyla edası vaciptir.”¹⁸⁰

Şafiî ve Hanbelîlere göre: Hac ve umre dışında her kim bir nafile ibadete başlarsa, mesela oruç gibi, tamamlaması ve kazası gerekmediği gibi bozmasından dolayı herhangi bir ceza gerekmez. Tamamlanması ise müstahaptır. İbadetleri tamamlamak ise istenen bir şeydir. Özürsüz olarak bu gibi ibadetleri yarıda bırakmak mekruhtur.¹⁸¹

2.2. Hadislerin Metnine Bakarak Yorum Yapma Yeteneği

Daha önce “Âlimlerin, İbn Ebû Âsım hakkındaki görüşleri”¹⁸² konusunda ifade edildiği gibi, Basralılar’a: “Bu yörenin en fakihi kimdir?” diye sorulduğunda: “Basra’da İbn Ebû Âsım’dan daha fakîh kimse yoktur, O kıraatleri çok iyi bilen ve uygulayan bir âlimdir” şeklinde cevap vermişlerdir.¹⁸³ Bu durum İbn Ebû Âsım’ın, hadislerden fiki yorumlar ve hükümler çıkarma yeteneğine sahip fakîh âlimlerden biri olduğunu göstermektedir. Birkaç örnekle konu şu şekilde açıklanabilir:

Birinci örnek olarak İbn Ebû Âsım’ın kitabında Osman b. Ebu’l-As’tan rivayet ettiği 1528 numaralı hadis verilebilir: Osman b. Ebu’l-As’ın; “Benî Sakîf kabilesinden bir grup insanla Rasulullah’ın huzuruna vardık. Ben kendisinden, yanında var olan bir Kur’an-ı Kerim (Mushaf) istedim. O da bana verdi.” şeklinde ifade ettiği bu rivayetten yola çıkan İbn Ebû Âsım şu açıklamayı yapmaktadır: “Bu rivayet ile İbn Ömer’in rivayeti olan “ لا تسافروا بالمصحف الي ارض العدو ” “Mushaf (Kur’an-ı Kerim) ile düşman memleketine yolculuk yapmayın” rivayetlerinden Kur’an-ı Kerim’in daha Rasulullah’ın zamanında Mushaf haline getirildiği anlaşılmaktadır.”¹⁸⁴

İkinci örnek olarak da Sevâde b. Hanzala’nın 151 numaralı hadisinde;

¹⁸⁰ Vehbe Zuhaylî, *a.g.e*, II, 522-526.

¹⁸¹ Vehbe Zuhaylî, *a.g.e*, II, 522-526.

¹⁸² Bkz. s. 8.

¹⁸³ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 13; Zehebî, *Siyer*, XII, 432.

¹⁸⁴ Buhârî, *Cihâd*, 129; Müslim, *Kitabu'l-İmâre*, 92, (1869); İbn Mâce, *Cihâd*, 45Ebu Dâvûd, *Cihâd*, 88; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, III, 191.

حدثنا هبة بن خالد نا أبو هلال عن سودة بن حنظلة قال: ” رأيت علياً رضي الله عنه أصفر الرأس واللحية.“

“ Ali (r.a.)’yi başı ve sakalı kına sürülmüş (sarı) halde gördüm”¹⁸⁵ rivayeti verilebilir. Sözü geçen rivayeti değerlendiren İbn Ebû Âsım, bu rivayetin dışında Hz.Ali’nin kına sürdüğüne dair herhangi bir rivayet duymadığını belirtmesine rağmen kafaya ve sakala sürülebilir hükmünü çıkarabilmektedir.¹⁸⁶

Daha önce de belirtildiği gibi İbn Ebû Âsım nassların zahirine göre hüküm vermiş olsa da sahip olduğu ilmî zenginlik ve kariyerinin yanında taassuptan uzak ve geniş fikirli bir âlim olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim hadisin metnine bağlı kalıp yorum yapma yolunu tercih ettiği anlaşılmaktadır.

2.3. İbn Ebu Asım’ın, Fıkhî Görüşlerini Hadislerle Teyîd Etmesi

İbn Ebû Âsım, bir konu hakkında söyleyeceği fikhi görüşlerini çoğu zaman hadislerle teyid etmektedir. *el-Âhâd ve'l-Mesânî* adlı eserinde 2082 numaralı hadiste,

زيد بن سَعْنَةَ وقصة إسلامه، وكذلك روى ابن عباس رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: ”من أسلف في شئ في كيل معلوم ووزن معلوم إلى أجل معلوم.“

قال ابن أبي عاصم رحمه الله فمن إشتراط في السلم ما لم يأمر به النبي صلى الله عليه وسلم فشرطه باطل مفسد للسلم.

Zeyd b. Su’ne’in ve İbn Abbas’ın rivayetinde Rasulullah şöyle buyurmaktadır: “ Kim herhangi bir şeyde Selem süretiyle alışveriş yaparsa bilinen ölçekte, bilinen tartıda olarak ve bilinen bir müddete değin selem akdî yapsın.”¹⁸⁷

İbn Ebû Âsım, hadisin nassında herhangi bir şart olmadığından dolayı kim

¹⁸⁵ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 26; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 136; Ebu Nuaym, *Marifetu’s-Sahabe*, I, 286-287.

¹⁸⁶ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 26; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 136; Ebu Nuaym, *Marifetu’s-Sahabe*, I, 286-287.

¹⁸⁷ Buharî, *Selem*, II, Muslim, *Musakât*, 127-128, (1604).

Selem akdinde Rasulullah'ın emretmediği bir şartı koşarsa, şartı yok hükmündedir.¹⁸⁸

İbn Ebû Âsım'ın "Nasların zahirine göre hüküm vermesi" başlığı altında verilen örneklerin tamamı verilebilir nitekim eserinde; "الوتر فيما بين صلاة العشاء الى طلوع الفجر" Rasulullah'ın "Vitr namazı, yatsı namazı ile fecrin doğuşu arasında kılınır."¹⁸⁹ şeklinde 816 numaralı hadisi aktarmaktadır. Bu hadis ile birlikte İbn Ömer (r.a.)'ın rivayeti olan "إذا طلع الفجر فلا صلاة ليل ولا وتر" "Fecr-i sadık olduğunda ne gece namazı ne de vitir namazı kılınır."¹⁹⁰ hadisini de rivayet ederek iki hadisin birbirlerine muvafık olduğunu ve birbirlerini desteklediğini belirtmektedir. İbn Ebû Âsım, İbn Ömer'in hadisinden de anlaşılacağı üzere her iki hadisin zahirine göre hüküm vererek vitrin kazasının olmadığı kanaatini ortaya koymaktadır.¹⁹¹

Daha önce "Nasların Zahirine Göre Hüküm Vermesi"¹⁹² başlığının ikinci bölümünde geçen 1280 numaralı Süleyk el-Ğatafanî'nin hadisi burada da örnek olarak verilebilir:

حدثنا حسين بن أبي كبشة نا صفوان بن عيسى نا هشام عن الحسن عن سايك بن هُدبة رضي الله عنه أنه جاء ورسول الله يخطب على المنبر فقال له رسول الله: "أركعت" قال: لا، قال: "فصل ركعتين تجوز فيهما."

"Günün birinde Rasulullah, camide hutbe irâd ederken camiye girdiğinde kendisine "Namaz kıldın mı?" sorusuna "Hayır." cevabını vermesi üzerine ona;

"فصل ركعتين تجوز فيهما"

"Hafifçe iki rekât namaz kıl."¹⁹³ demiştir. İbn Ebû Âsım, Rasulullah'ın bu hadisindeki "فصل" "namaz kıl" emrinin camiye girerken iki rekât (Tahiyyet'ul-

¹⁸⁸ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 41, IV, 110-113.

¹⁸⁹ İbn Mâce, *İkâmtü's-Salât*, 114; Ebu Dâvûd, *Salât*, 334; Tirmizî, *Salât (Vitr)*, I.

¹⁹⁰ İbn Mâce, *İkâmtü's-Salât*, 114; Tirmizî, *Salât (Vitr)*, 12; Taberânî, IV, 238.

¹⁹¹ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 112-113.

¹⁹² Bkz. Sayfa. 34.

¹⁹³ Buhârî, *Cum'a*, 32-33; Müslim, *Cum'a*, 59, (875).

Mescit) namaz kılmanın vacip oluşuna delalet ettiğini ifade etmektedir. Bu görüşüne Resulullah'ın “إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ الْمَسْجِدَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ...”¹⁹⁴ hadisini delil olarak getiren İbn Ebû Âsım, Rasulullah'ın bu hadis-i şerifi ile birinin camiye girmesi durumunda iki rekât tahiyetu'l-mescid namazını kılmasının vacip olduğu görüşüne destek olarak rivayet etmektedir.¹⁹⁵

Osman b. Ebi'l-As, 1528 numaralı hadiste şöyle der;

حدثنا هذبة بن خالد ثنا مبارك بن فضالة نا أبو محيرز عن عثمان بن أبي العاص رضي الله عنه يقول: وفدت ألى رسول الله صلى الله عليه وسلم في أناس من ثقيف فقالوا لي: إحفظ لنا متاعنا وركباننا فقلت على أنكم اذا فرغتم إنتظرتمواني حتى أدخل على رسول الله صلى الله عليه وسلم فدخلوا على رسول الله صلى الله عليه وسلم فسألوه حوائجهم ثم خرجوا فدخلتُ على رسول الله صلى الله عليه وسلم فسألته مصحفا كان عنده فأعطانيه.

“Benî Sakîf kabilesinden bir grup insanla Rasulullah'ın huzuruna vardık. Ben ondan, yanında var olan bir Kur'an-ı Kerim (Mushaf)'i bana vermesini istedim. O da bana verdi.”¹⁹⁶ İbn Ebû Âsım'a göre Rasulullah'ın bu davranışı Kur'an-ı Kerim'in daha onun zamanında bile Mushaf (kitap) halinde olduğuna delildir demekte olup, bu görüşünü, İbn Ömer'in rivayeti olan;

روى ابن عمر رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم ” لا تسافروا بالمصحف إلي أرض العدو.“

“Mushaf (Kur'an-ı Kerim) ile düşman memleketine yolculuk yapmayın.”¹⁹⁷ sözüyle teyit etmektedir.

¹⁹⁴ Buhârî, Cum'a, 32-33; Müslim, Cum'a, 59, (875); İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 430; Taberânî, VII, 195-196.

¹⁹⁵ Müslim, Cum'a, 59, (875); İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 430, 476-477; Taberânî, VII, 195-196.

¹⁹⁶ Taberânî, IX, 40-53.

¹⁹⁷ Buhârî, Cihâd, 129; Müslim, Kitabu'l-İmâre, 92, (1869); İbn Mâce, Cihâd, 45; Ebu Dâvûd, Cihâd, 88; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, III, 191.

İbn Ebû Âsım, ele aldığı bir hadisten çıkardığı herhangi bir hükmü veya görüşünü başka bir hadisle teyid etme yolunu tercih etmektedir. Yukarıda örnek olarak verilen Selem akdi konusunda Rasulullah'ın zikretmediği bir şartı koymanın yok hükmünde olduğunu ifade etmektedir. İkinci örnekte “Vítir namazı, yatsı namazı ile fecrin doğuşu arasında kılınır.”¹⁹⁸ hadisinden ise vitir namazı, fecirden sonra kaza edilmez kanaatine varmaktadır. Bu kanaatini “Fecr-i sadık olduğunda ne gece namazı ne de vitir namazı kılınır.”¹⁹⁹ hadisiyle teyit etmektedir. Üçüncü örnekte ise İbn Ebû Âsım, “Hafifçe iki rekât namaz kıl.” hadisindeki “namaz kıl.” ifadesinin vücuba delalet ettiğini dolayısıyla kişinin camiye girerken iki rekât namaz (Tahiyyet’ul-Mescit) kılmasının vacip olduğunu söylemekte olup bu görüşünü de “Herhangi biriniz Cuma günü mescide girdiğinde iki rekât namaz kılın.”²⁰⁰ hadisiyle teyit etmektedir.

2.4. Muhtelifu’l-Hadise Dikkat Çekmesi

Muhtelifu’l-hadis konusunda değişik tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlar şöyledir:

Birincisi: Görünüşte muhtevaları birbirleriyle çelişen fakat hakikatte hepsi de muhkem olan, dikkatle incelendiğinde aralarında bir zıtlık olmadığı görülen hadislerden her birine denir.²⁰¹

İkincisi: Görünüşte diğer bir hadis veya dinî delille çelişen ancak iyice incelendiğinde aralarında bir zıtlık görülmeyen hadislerin her birine denir.²⁰²

Üçüncüsü: Aralarında zıtlığın giderilmesi ancak hadislerden birinin terk edilmesiyle mümkün olan hadislerden her birine denir.²⁰³

Hadisler arasındaki ihtilafın çözümünü gerçekleştirecek usûller konusunda âlimler üç gruba ayrılmışlardır: Cumhûru ulemâ, Hanefiler ve Hadisçiler. Bu üç grubun öngördüğü çözüm sistemlerini şöylece sıralamak mümkündür.²⁰⁴

¹⁹⁸ İbn Mâce, İkâmetu’s-Salât, 114; Ebu Dâvûd, Salât, 334; Tirmizî, Salât (Vítir), 1.

¹⁹⁹ İbn Mâce, İkâmetu’s-Salât, 114; Tirmizî, Salât (Vítir), 12; Taberânî, IV, 238.

²⁰⁰ Buhârî, Cum’a, 32-33; Müslim, Cum’a, 59, (875); İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve’l-Mesânî*, II, 430; Taberânî, VII, 195-196.

²⁰¹ Aydınli, *a.g.e.*, s. 109.

²⁰² Aydınli, *a.g.e.*, s. 109.

²⁰³ Aydınli, *a.g.e.*, s. 109.

Cumhûru ulemânın görüşü:

a) Cem' ve Te'lif, b) Tercih, c) Nesh, d) Tervakkuf (tesâkut).

Hanefilerin görüşü:

a) Nesh, b) Tercih, c) Cem' ve Te'lif, d) Tervakkuf (Terk).

Hadisçilerin görüşü:

a) Cem' ve Te'lif, b) Nesh, c) Tercih, d) Tervakkuf.

İmam Şâfiî tarafından ortaya konmuş olan ana düşünce şu şekilde belirtilebilir: “Hadisler ihtilaf (arz) edince; kabullendiğimiz, terk ettiğimizden daha kuvvetli (takva) olduğunu gösteren açık bir sebep bulunmadıkça, bu hadislerden birini terk ederek diğeriyle amel etmeyi düşünmeyiz.”²⁰⁵

Şöyle bir örnek vermek mümkündür:

Ebû Zerr, Rasulullah'ın, şöyle buyurduğunu nakletmektedir:

عن أبي ذرّ قال: كنت أمشي مع النبي صلى الله عليه وسلم في حرة المدينة عشاء، ونحن ننظر إلى أجد، فقال لي رسول الله صلى الله عليه وسلم: يا أبا ذرّ. قال: قلت: لبيك يا رسول الله. قال: ...فقال: ذاك جبريل أتاني فقال: من مات من أمتك لا يشرك بالله شيئاً دخل الجنة. قال: قلت: “وإن زنى وإن سرق؟” قال: “وإن زنى وإن سرق.”

Cibrîl aleyhisselâm bana gelip şu müjdeyi verdi: “Senin ümmetinden, Allah'a hiçbir şey ortak koşmayarak ölen kimse cennete girmiş demektir.” “Zina etmiş ve hırsızlık yapmış olsa da mı?” dedim. “Zina etmiş ve hırsızlık yapmış olsa da.”²⁰⁶ dedi.

Ebû Hureyre, Rasulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

²⁰⁴ İsmail Lütfi ÇAKAN, *Hadislerde Görülen İhtilaf ve Çözüm Yolları*, 6. Baskı, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 179-180.

²⁰⁵ Bkz. ÇAKAN, *a.g.e.*, s. 180-181.

²⁰⁶ Müslim, *İmân*, 94, (153), Zekât, 94.

عن أبي بكر بن عبد الرحمن، عن أبي هريرة رضي الله عنه، قال: قال النبي صلى الله عليه وسلم: "لا يزني الزاني حين يزني وهو مؤمن، ولا يشرب الخمر حين يشرب وهو مؤمن، ولا يسرق السارق حين يسرق وهو مؤمن..."

"Zina eden kişi zina ettiği zaman mü'min olarak zina etmez. Hırsızlık yapan kimse hırsızlık yaptığı zaman mü'min olarak hırsızlık yapmaz. Kişi içki içtiği zaman mü'min olarak içki içmez."²⁰⁷

Görünüşte bu iki hadis arasında bir zıtlık görülmektedir. Dolayısıyla muhtelifu'l-hadisın konusuna girer. Bu hadislerin te'vilinde değişik görüşler ileri sürülmüştür. Fakat ikinci hadiste yapılan "Olgun mü'min" yorumu ile sözkonusu zıtlığın ortadan kalktığı, dolayısıyla herhangi bir tezatın olmadığı kanaatine varılmıştır.²⁰⁸

İbn Ebû Âsım, bir hadisi açıklarken buna zıt başka bir hadisin var olduğuna dikkat çeker. Bunu yaparken de zıt olan iki hadisin arasını cem etmez. Şöyle ki;

İmrân b. Husayn'dan rivayet ettiği 2299 numaralı hadiste;

حدثنا هدبة بن خالد نا أبان بن يزيد ثنا يحيى بن أبي كثير أن أبا قلابة حدثه عن أبي المهلب عن عمران بن الحُصين رضي الله عنه أن امرأة أتت النبي صلى الله عليه وسلم فقالت: يا رسول الله أصبْتُ حدًا فأقمه عليّ وهي حامل قال فأمر رسول الله صلى الله عليه وسلم وليّها أن يُحسن إليها حتى تضع فلما وضعت أمر بثيابها فثكت عليها ثم رجمها وصلى عليها فقال عمر رضي الله عنه يا نبي الله أتصلي عليها وقد زَنَتْ؟ فقال: والذي نفس محمد بيده لقد تابت توبة لو قُسمت على سبعين من أهل المدينة لوسعتهم وهل وجدت أفضل من أن جادت بنفسها لله عز وجل

Rasulullah'a hamile bir kadın gelip ya Rasulullağa: "Ben haddi gerektirecek günah (zina) işledim bana haddi uygula" demesi üzerine Rasulullah kadının velisine doğurana kadar mühlet et emrini vermiştir. Doğumdan sonra da recm etmiş olup cenaze namazını kıldırmıştır. Bunun üzerine Hz. Ömer ya Rasulullağa: "Nasıl olurda zina etmiş birisinin namazını kıldırırınız?" Rasulullağa ta: "Muhammed'in nefsi

²⁰⁷ Buhârî, Mezâlim, 30; Müslim, İmân, 57, (100).

²⁰⁸ Aydınlı, *a.g.e.*, s. 109.

kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki o öyle bir tevbede bulunmuşki Medine ehlerinden yetmiş kişinin yaptığı tevbeden daha kuvvetlidir. Nefsini Allah için feda edenden daha hayırlısını gördünmü?” dediğini ve yine İmran b. Husayn'dan rivayet ettiği 2300 numaralı hadiste;

حدثنا عبد الرحمن بن إبراهيم دحيم نا الوليد بن مسلم وعمر بن عبد الواحد قالوا: ثنا الأوزاعي حدثني يحيى عن أبي قلابة عن عمه عن عمران بن حصين رضي الله عنه قال: أتت رسول الله صلى الله عليه وسلم امرأة من جهنية فقالت: إني أصبتُ حدًا فأقمه عليّ فذكر عن النبي صلى الله عليه وسلم نحوه. وهذا الحديث معارض حديث ماعز أن النبي صلى الله عليه وسلم رده أربع مرار ورجم هذه بإقرارها مرة واحدة. وأبو المهلب إسمه عبد الرحمن.

Cüheyne kabilesinden bir kadının Rasulullah'ın yanına gelerek:

...إني أصبت حدًا فاقمه عليّ ...

“Ben haddi gerektirecek günah (zina) işledim bana haddi uygula dediğini...”²⁰⁹ rivayet edilmektedir.

”أنّ النبي ردّها أربع مراراً“ İbn Ebû Âsım bu hadisin, Muâz'ın “Rasulullah, onu (kadını) dört sefer geri gönderdi.”²¹⁰ hadisine zıt olduğunu, önceki hadise göre ise kadını bir ikrarıyla recm ettiğine dikkat çekmiştir.²¹¹ demekle görünüşte birbirine zıt görünen iki hadisin arasını cem etmekten uzak durmuştur. Her bir hadisin kendisine özgü bir hükmünün olduğuna işaret etmiştir.

Ebu Ramdâh'nin 2615 numaralı hadisine göre;

حدثنا عقبة بن مكرم نا عبدالغفار بن داود عن لهيعة عن عبد الله بن هبيرة عن أبي سليمان مولى أم سلمة عن أبي الرمداء قال شرب رجل حتي سكر فجلده رسول الله صلى الله عليه وسلم ثم شرب حتي سكر. قال أبو صالح فلا أدري في الثالثة أو في الرابعة فشرب حتي سكر فقال: إضربوا رقبتة ...

²⁰⁹ Müslim, Hudûd, 24, (1696); Ebû Dâvûd, Hudûd, 25.

²¹⁰ Ebû Dâvûd, Hudûd, 25; Tirmizî, Hudûd, 9.

²¹¹ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, IV, 279-280.

“Bir adam sarhoş olana kadar içki içti. Rasulullah, ona hadd (celd) uyguladı. (Ebu Salih: “Bilmiyorum üçüncü seferdemi yoksa dördüncü seferdemi sarhoş oldu”)Sonra defalarca sarhoş olana kadar içince en son Rasulullah, onun boynunu vurun.”²¹² buyurdu.

İbn Ebû Âsım, bu hadisin, Osman b. Affân’ın rivayet ettiği;

حدثنا أحمد بن عبدة الضبي، قال: حدثنا حماد بن زيد، عن يحيى بن سعيد، عن أبي أمامة بن سهل بن حنيف أن عثمان بن عفان أشرف يوم الدار فقال: أنشدكم الله أتعلمون أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: لا يحل دم امرئ مسلم إلا بإحدى ثلاث: ”زني بعد إحصان، أو ارتداد بعد إسلام، أو قتل نفس بغير حق فقتل به.“

“Müslüman’ın kanı (öldürülmesi) ancak üç şeyle helal olur. O üç şey de; Evli olan kişi zina ederse, Müslüman birisinin küfre girmesi ve haksız yere adam öldüren kişi”²¹³ hadisine zıt olduğunu ifade etmektedir.²¹⁴

سرق رجل على عهد النبي صلى الله عليه وسلم فأتى به النبي فقال: ”اقتلوه“ فقالوا يا رسول الله إنما سرق فقال: ”اقطعوه“ ثم سرق على عهد أبي بكر رضي الله عنه فقطعه ثم سرق فقطعه ثم سرق أبطاً فقطع أربع مرات حتى قطع قوائمه كلها ثم سرق الخامسة فقال أبي بكر كان رسول الله صلى الله عليه وسلم أعلم بهذا حين أمر بقتله.²¹⁵

Rasulullah’ın döneminde hırsızlık yapan bir adamı huzuruna getirenlere: “Öldürün!” demesi üzerine, ya Rasulullah “O, hırsızlık yapmıştır.” dediler. O, cevaben; “Kesin!” diye buyurmuştur. Daha sonra bu kişi Hz. Ebubekir zamanında her hırsızlık yaptığında bir azası kesildi en sonunda kesilecek bir azası kalmayınca Hz. Ebubekir: “Rasulullah’ın onu öldürün demekten maksadı buydu.” diye ifade etmiştir.

²¹² İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, V, 75; İbnu'l-Cezerî, İzzeddin Ebu'l-Hasan Ali İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe fi Marifetis'-Sahabe*, (Thk. Ali Muhammed Muavvad-Adil Ahmed Abdulmevcud), (I-VIII), Daru Kütüp el-İlmiyye Beyrut, 2008.VI, 12; İbn Hacer, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahâbe*, VI, 640.

²¹³ Tirmizî, Fiten, 1; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 87-88; Nesâî, Tahrimü'd-Dem, 4; Taberânî, III, 315.

²¹⁴ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, V, 75.

²¹⁵ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 87-88; Nesâî, Kat'is-Sarik, 12; Taberânî, III, 315.

Hadisler arasında ilk bakışta bir zıtlık varmış gibi görünsede İbn Ebû Âsım, Osman b. Affân'ın hadisinde sayılan, Müslüman'ın kanı (öldürülmesi) ancak üç şeyle helal olur. Sayılan şeyler ile bu hadiste geçen şey tamamen ayrı durumlardır. Nitekim buradaki şeyden kastedilenin hırsızlık olduğunu, hırsızlıktan dolayı ise insanın öldürülmeyeceğini ancak elinin (âzâsı) kesilebileceğini, dolayısıyla hadisler arasında herhangi bir zıtlığın olmadığını söylemektedir.

2.5. Hadislerin Bazılarını Nâsîh²¹⁶ ve Mensûh²¹⁷ Olarak Değerlendirmesi

İbn Ebû Âsım, bir hadisi rivayet ederken hadiste var olan bir hükmün devam edip etmediğini başka bir hadisteki hükümle karşılaştırır ve hangi hükmün yürürlükte olduğuna dikkat çeker. Bu konuya şu örnekler verilebilir:

İbn Ebu Asım'ın Abdullah b. Ömer'den rivayet ettiği 305 numaralı hadiste;

حدثنا الحسن بن علي ثنا يعقوب بن إبراهيم نا أبي عن صالح بن يزيد كيسان عن الزهري عن سالم بن عبد الله عن أبيه قال: رأيت أبو لبابة وزيد بن الخطاب وأنا أطلب حية من حيات البيوت فنهاني عن قتلها. فقلت: إن رسول الله صلى الله عليه وسلم أمر بقتلهن. فقالا: "إنه قد نهى عن قتل ذوات البيوت."

"Ben meskûn mahaldeki yılanları bulup öldürmeye çalışırken Ebu Lübâbe ve Zeyd b. Hattâb beni yılanları öldürmekten men etmeye çalışınca ben onlara:

"Rasulullah onları öldürmeyi emretmiştir." dedim. Onlar ise; "Rasulullah, meskûn mahaldeki yılanların öldürülmesini nehyetmiştir."²¹⁸ dediler.

Rasulullah'ın bu hadisi âlimler arasında her ne kadar âmm²¹⁹ ve hâss²²⁰ kategorisinde değerlendirilse de İbn Ebû Âsım, bu konuyu nâsîh ve mensûh çerçevesinde yorumlamıştır.²²¹ Bu bağlamda Rasulullah'ın, yılanları öldürmesinden

²¹⁶ Nâsîh: 1. Önceki şer'î bir hükmün kaldırılmış olduğuna delâlet eden hadis; 2. Bir yazıyı bir nushadan diğerine nakleden kimse, müstensih. Aydınlı, *a.g.e.*, s.125.

²¹⁷ Mensûh: Hükmü, zaman bakımından sonraki şer'î bir delille kaldırılmış olan hadis. Bkz. Nesh, Nâsîh. Aydınlı, *a.g.e.*, s. 96.

²¹⁸ Buhârî, Bed'ul-Halk, 14; Müslim, Selâm, 128, (2233);İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 224.

²¹⁹ Âmm: Kendisiyle bütün mahlûkatın kastedildiği, hükmü herkese şamil olan haber. Aydınlı, *a.g.e.*, s. 35.

²²⁰ Hâss: Tek bir kişi veya bir grup için verilen, herkese şamil olmayan bir hüküm ihtivâ eden hadis. Aydınlı, *a.g.e.*, s. 69.

²²¹ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 224.

nehy etmesi hükmünün, meskûn mahaldeki yılanları kapsadığını söylemiştir. Oysa hadisin genel anlamından anlaşılan mutlak anlamda yılanların öldürülmesinin emredilmesidir. Dolayısıyla İbn Ebu Asım'ın son hadisi (sözü) nâsîh hükmünde değerlendirdiği görülmektedir.

Seleme b. Muhabbak, 1066 numaralı hadiste:

حدثنا يعقوب بن حميد نا ابن عيينة عن عمرو بن دينار عن الحسن عن سلمة بن المحبق الهذلي رضي الله عنه قال: خرج رجل في سفر بجارية لامرأته فوطئها فقال النبي صلى الله عليه وسلم: "إن كان استكرهها فهي حرة وعليه لسيدتها مثلها فإن كانت طاوعته فهي له وعليه لسيدتها مثلها."

Rasulullah, hanımının cariyesine temas (cinsi münasebet) eden bir adam hakkında şöyle hükmetti: "Eğer, adam cariyeyi zorladı ise, cariye hürdür, adam, cariye'nin efendisine (yani karısına) mislini borçlanmıştır, cariye rıza göstermişse, cariye adamın olur, cariye'nin efendisine, onun bir mislini borçlanır."²²² buyurmuştur.

İbn Ebû Âsım, bu hadisi İbn Uyeyne'nin rivayet ettiğini ve bu olayın zina ile ilgili hadd cezalarını belirleyen ayetler inmeden önce meydana geldiğini ifade etmektedir."²²³

2.6. İbn Ebû Âsım'ın, Cerh²²⁴ ve Ta'dil²²⁵deki Yöntemi

İbn Ebû Âsım, rivayet ettiği hadislerde geçen her râviyi cerh ve ta'dil yönünden değerlendirmeye tabi tutmamıştır. Ancak değerlendirme yaparken bazılarını cerh eder bazılarını da sika olarak kabul ederek o râvi hakkındaki kanaatini ifade etmeye çalışmıştır.

1. İbn Ebû Âsım, sika olarak kabul ettiği bazı râviler,

İbn Ebû Âsım rivayet ettiği;

²²² Ebû Dâvûd, Hudûd, 27; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 304; Nesâî, Nikâh, 69; Taberânî, VII, 51.

²²³ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 304.

²²⁴ Cerh: Râvinin, adâlet ve zabt sıfatlarını tam olarak taşımadığının tesbit edilip ortaya konulması. Bunun sonucu duruma göre râvinin rivâyet ettiği hadis değer kazanır, kabul veya reddedilir. Aydınlı, *a.g.e.*, s. 43-44.

²²⁵ Ta'dil: Bir kimsenin (râvinin) adâlet ve zabt sıfatlarını taşıdığını belirtme, buna hükmetme. Aydınlı, *a.g.e.*, s. 147.

حدثنا عبدالله بن سعد بن إبراهيم حدثني عمي نا أبي نا الوليد بن كثير عن محمد بن مسلم بن شريك النخعي أن إسماعيل مولى خراش.

64 numaralı hadiste geçen İsmail b. Ebu Halid'i (Hürmüz), Kûfenin sika âlimlerinden biri olarak kabul etmektedir.²²⁶ Ancak İbn Hacer, bu şahsın Osman'ı Ali'ye tercih ettiği ve ondan üstün tuttuğu için Kufeliler'in başta gelen muhaddislerinin ondan hadis rivayet etmekten uzak durduklarını belirtmiştir.²²⁷

İbn Ebû Âsım, rivayet ettiği 118 numaralı hadiste geçen,

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة نا سفيان عن عاصم بن عبدالله عن عبدالله بن عامر بن ربيعة عن أبيه عن عمر بن الخطاب رضي الله عنه قال:...وعاصم بن عبدالله ثقة.

Asım b. Ubeydullah'ı "sika" bir ravi olarak görmektedir.²²⁸

İbn Ebû Âsım, 2458 numaralı hadisin senedin de geçen,

حدثنا محمد بن المثني ثنا إبراهيم بن سليمان إسحاق الدباس ثقة...

İbrahim b. Süleyman İshak ed-Debbâs için "sikadır." demektedir.²²⁹

İbn Ebû Âsım, 1219 numaralı hadiste geçen,

حدثنا أحمد بن عبدة أبو جعفر ثقة²³⁰

Ebu Cafer Ahmed b. Ubde, "sikadır." değerlendirmesinde bulunmaktadır.²³¹

Öte yandan İbn Ebû Âsım, 493 numaralı hadiste geçen,

²²⁶ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 94-95.

²²⁷ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, VII,388.

²²⁸ İbn Mâce, Hac (Menâsik), 3; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 120;; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, III, 500.

²²⁹ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, VI, 409; el-Pezdevî, Alâeddin Abdulaziz b. Ahmed el-Buhârî, el-Pezdevî, *Keşfu'l-Esrâr An Usûl Fahri'l-İslam*, (Thk. Abdullah Mahmud Muhammed Ömer), (I-IV), Daru Küttüp el-İlmiyye, Lübnan, 2009, IV, 138.

²³⁰ Ebu Nuaym, *Marifetu's-Sahabe*, I, 265.

²³¹ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, VI, 426;

حدثنا حجاج بن يوسف نا أبو إبراهيم إسحاق إسحاق بن مخلد وكان من

الثقات

Ebu İbrahim İshak b. Mahled, “Sika ravilerdendir.” yani sika olarak görülen ravilerden sayılmaktadır.²³² diye ifade etmektedir.

Aynı şekilde İbn Ebû Âsım, 262 numaralı hadiste geçen,

حدثنا ابن أبي عمر ثنا سفيان عن عتبة رجل من أهل المدينة عن عبدالله بن

الزبير قال...

Bekir b. Abdulvahhab Ebu Muhammed el-Osmanî “Sadûk²³³ bir âlimdir.” diyerek bir değerlendirmede bulunmaktadır.

1417 numaralı hadiste bulunan,

حدثنا محمد بن على بن ميمونة نا خضر بن محمد وهو ثقة...

Hudar b. Muhammed, “Sika bir ravidir.” şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır.²³⁴

1285 numaralı hadis ravilerinin içinde yer alan,

حدثنا محمد بن مصفى ثنا الوليد بن مسلم نا صدقة بن يزيد عن زيد بن

واقد...قال أبو بكر بن أبي عاصم كان دحيم يقول: “صدقة بن يزيد صالح وصدقة بن

خالد قوي.”

Sadaka b. Halid, “Kavî bir ravidir.” diyerek raviyi bir değerlendirmeye tabi tutmaktadır.²³⁵

2959 numaralı hadiste, Rasulullah Hz. Fatıma’ya:

²³² İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 369-370; Ahmed, *Müsned*, I, 262.

²³³ Sadûk: Zehebî ve Irâkî’ye göre ta’dîlin üçüncü, Sehâvî’ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir râvî hakkında bir sığa. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadis yazılır ve araştırılır. (Aydınlı, *a.g.e.*, s. 132.)

²³⁴ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, III, 100; Taberânî, XVII, 85.

²³⁵ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, III, 4; Taberânî, XVIII, 71; Pezdevî, *a.g.e.*, II, 236.

حدثنا عبد الله بن سالم المفلوج وكان من خيار الناس نا حسين بن زيد بن علي بن الحسين بن علي بن أبي طالب عن عمر بن علي عن جعفر بن محمد عن أبيه عن علي بن الحسين بن علي عن علي رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال لفاطمة رضي الله عنها: ”إن الله يغضب لغضبك ويرضي لرضاك.“

“Allah (c.c), seni sevenleri sever. Seni sevmeyen (karşı gelen)leride sevmez.”²³⁶

İbn Ebû Âsım, Abdullah b. Salim el-Meflûc için bir ta'dil ifadesi olarak “insanların en hayırlısıdır.”²³⁷ demektedir.

İbn Ebû Âsım, 2256 numaralı hadiste,

حدثنا هشام بن عمار نا عبد الله بن سفيان من أهل المدينة قال هشام وهو من ثقاتهم قال: ”سمعت جدي عقبة بن أبي عائشة يقول رأيت عبد الله بن جابر البياضي صاحب رسول الله صلى الله عليه وسلم واضعا إحدى يديه على الأخرى في الصلاة.“

Ukbe b. Aişe'nin şöyle duyduğunu rivayet etmektedir: “Rasulullah'ın arkadaşlarından olan Abdullah b. Cabir el-Beyadi'nin namazda bir elini diğerinin üzerine koyduğunu gördüm.”²³⁸

İbn Ebû Âsım, bu hadisteki ravilerden, Abdullah b. Süfyan, “Ehl-i Medine ravilerindedir.” şeklinde yorum yaparken diğer yandan İbn Hişam ise “O, Ehl-i Medine'nin sika ravilerindedir.”²³⁹ diyerek râviyi cerh ve ta'dil yönünden değerlendirmeye tabi tutarak, râvi hakkındaki kanaatini ifade etmeye çalışmıştır.

2. İbn Ebû Âsım'ın, cerh ettiği râviler;

İbn Ebû Âsım, Duhaym ve Ebubekrin Muaviye'nin Yahya b. Kesîr el_Kahli'den rivayet ettiği 872 numaralı hadiste,

²³⁶ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, V, 363; Taberânî, I, 66.

²³⁷ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, V, 363.

²³⁸ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, IV, 254; Taberânî, II, 105.

²³⁹ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, IV, 254.

حدثنا دحيم وأبو كريب قالاً: نا مروان بن معاوية عن يحيى بن كثير الكاهلي نا مسور بن يزيد المالكي رضي الله عنه قال: شهدت النبي صلى الله عليه وسلم يقرأ في الصلاة فترك شيئاً فلما سلم قال رجل من القوم آية كذا وكذا لم تقرأها قال: ”فهلا ذكرتها.“

Rasulullah’ın namazda okuduğu eksik bir bölümü selamdan sonra ; “Şöyle şöyle bir ayeti okumadınız” ona hatırlatan cemaattan birisine: “Niye onu bana hatırlatmadınız?”²⁴⁰ buyurduğunu nakletmiştir.

İbn Ebû Âsım, bu hadisin râvilerinden Yahya b. Kesîr’i zayıf râviler arasında kabul etmektedir.²⁴¹

Ukbe b. Merkem’in rivayet ettiği 3403 numaralı hadiste,

حدثنا عقبة بن مكرم ثنا ابن أبي عدي عن حسين وهو المعلم عن إسحاق بن عبد الله عن محمد بن عبد الله الأنصاري عن امرأة من قومه قالت: دخل علي رسول الله صلى الله عليه وسلم وأنا أكل بشمالي وكنت امرأة عسري فضرب يدي وقال: ”لاتأكلي بشمالك فقد أطلق الله يمينك قالت فتحولت شمالي يميناً فما أكلت بها بعد.“

Rasulullah’ın, solak olmam dolayısıyla sol elimle yemek yediğim bir sırada yanıma geldi ve elime vurdu diyen bir kadına şöyle hitap ettiği rivayet edilmektedir: “Sol elinle yeme, çünkü Allah (c.c) sağ elle yemek yemeni serbest bıraktı. Kadın, solum (elim) sağ oldu ve birdaha solla yemedim.”²⁴²

İbn Ebû Âsım, hadisteki râvilerden İshak b. Abdullah’tan maksadın İshak b. Abdullah b. Ebi Ferve olduğunu belirtmiş ve onun hakkında “Leyse bi şey’in”²⁴³

²⁴⁰ Ebû Dâvûd, Salât, 162; Ahmed, *Müsned*, VI,74; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 151; Taberânî, XX, 27.

²⁴¹ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 151.

²⁴² İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, VI, 175; Ahmet, *Müsned*, IV, 69, V, 380.

²⁴³ Leyse bi şey’in:1. Zehebî ve Sehâvî’ye göre cerhin dördüncü, İrâkî’ye göre üçüncü mertebesinde bulunan bir râvi hakkında kullanılan bir sığâ. Böyle bir râvinin rivayet ettiği hadis hiçbir sûretle alınmaz; 2.Yahya b. Ma’in bu sığayı cerh içinde kullanmakla beraber bazen, râvinin az hadis rivâyet etmiş biri olduğu mânâsında kullanır ki bu durumda cerh edici bir sığa olmaz. Aydınlı, *a,g,e*, s. 89.

değerlendirmesinde bulunmuştur. Dolayısıyla benzer ravilerin birbiriyle karıştırılmaması gerektiğine vurgu yapmaktadır.²⁴⁴

Yukarıda verilmeye çalışılan örneklerden yola çıkarak İbn Ebu Asım'ın, hadisleri rivayet ederken hadisin senedinde bulunan ravilerden önemli gördüğü bazılarını araştırarak cerh ve ta'dil yöntemiyle bir değerlendirmeye tabi tuttuğu, bunun neticesinde de o raviler hakkında bir kanata vardığı anlaşılmaktadır.

2.7. Hadisin Değişik Ravisinin ve Vehminin (Hata) Varlığı Konusundaki Yöntemi

İbn Ebû Âsım, hadisi rivayet ederken aynı hadisi rivayet eden başka ravilerin varlığına dikkat çekerek ravilerin bazı hadislerde bulunan ve ancak mudakkik hadîs âlimlerinin fark edebileceği kapalı, gizli ve çoğu zaman hadisin sıhhatını yaralayıcı ve zayıf olmasına sebep olabilecek bir vehme (Hata) dikkat çekmektedir. Buna birkaç örnek verilebilir:

1281 numaralı hadiste, Süleyk'in Hubeyb b. Ebi Sabit'in tariki ile Abdurrahman b. Ebi Leyla'dan rivayet ettiği hadiste Rasulullah:

حدثنا محمد بن علي بن شقيق نا أبي نا أبو حمزة عن جابر حبيب بن أبي ثابت عن عبد الرحمن بن أبي ليلى عن سليك رضي الله عنه قال: ” نهى رسول الله أن يصلي في إعطان الابل وأمر أن يتوضأ من لحومها.“

“Deve ağılında namaz kılınmasını nehyetmiş olup, etini yiyenin de abdest almasını emretmiştir.”²⁴⁵ buyurmuştur.

İbn Ebû Âsım muhaddislerin bu hadisin senedinde geçen İbn Ebi Leyla hakkında ihtilafa düşülmüş, Cabir'de zayıf bir ravidir, dedikten sonra bu hadisin Berâ ve Zu'l-Ğurre ravileri yoluyla da rivayet edildiğini belirtmektedir.²⁴⁶

628 numaralı hadiste: Zührî, Abdullah b. Sa'lebe'den veya Sa'lebe b. Abdullah'tan, o da babasından rivayet ettiğine göre:

²⁴⁴ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, VI, 175.

²⁴⁵ İbn Mâce, *El-Mesâcid ve'l-Cemaat*, 12; Ebû Dâvûd, *Tahâret*, 70, 184; Tirmizî, *Salât*, 145; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 477; Taberânî, VII, 197.

²⁴⁶ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 477.

حدثنا أبو الربيع سليمان بن داود نا حماد بن زيد نا النعمان بن راشد عن الزهري عن عبد الله بن ثعلبة أو ثعلبة بن عبد الله عن أبيه قال: رسول الله صلى الله عليه وسلم: ”صاع من برّ أو قمح بين كل إثنين عن كل صغير أو كبير ذكر أو أنثى غني أو فقير فأما غنيكم فيزكيه الله تعالى به وأما فقيركم فيرد الله تعالى عليه أكثر ما أعطى.“

Fıtır sadakası konusunda, Rasulullah, “Küçük, büyük, fakir, zengin her kişi için ister buğday ister undan bir sa’ (avuç) çıkarılması gerekir. Zengin olanını Allah (c.c) onunla temizler. Fakir olanına ise verdiğiinden daha çok verir.”²⁴⁷ buyurmuştur.

İbn Ebû Âsım: “Abdullah b. Sa’lebe’nin bu hadisi babasından rivayet ettiğini “sahihtir” diye ifade ettikten sonra bu hadisi aynı zamanda Ârım’ın da Hammâd’dan bu şekilde rivayet ettiğini belirtir. Böylece bu hadisin başka yollarla da rivayet edildiğini söylemektedir.”²⁴⁸

Ömer b. Hattab’ın rivayet ettiği 2785 numaralı hadisini

حدثنا عمر بن الخطاب عن رجل عن عبد الله بن سالم عن أبي سلمة سليمان بن سُلَيْم عن عبد الله بن نفيل الكندي رضي الله عنه قال...

Abdullah b. Nufeyl rivayet etmiştir. İbn Ebû Âsım, bu hadisin senedindeki ravilerinde hata yapıldığını söyledikten sonra, doğrusunun Abdullah b. Nufeyl’in rivayeti değil, Seleme b. Nufeyl’in rivayeti olduğunu belirtmektedir.²⁴⁹

3403 numaralı hadiste Rasulullah;

... لا تأكلي بشمالك فقد أطلق الله يمينك...

“Sol elin ile yeme çünkü Allah sağ elini kullanmayı serbest bıraktı.”²⁵⁰ buyurmuştur. Bu hadisi rivayet eden ravinin İshak b. Abdullah b. Ebi Ferve olduğu belirtilmiştir. Ancak İbn Ebû Âsım, bu raviyi: “Leyse Bi Şey’in” diyerek cerh ve

²⁴⁷ Ebû Dâvûd, Zekât, 20; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 451-452; Taberânî, II, 81.

²⁴⁸ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 451-452.

²⁴⁹ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, V, 259.

²⁵⁰ Ahmed, *Müsned*, IV, 69.

ta'dile tabi tuttuktan sonra "Kim buhadisi, İshak b. Abdullah b. Ebu Talha rivayet etmiştir, derse hata yapmış olur." şeklinde bir değerlendirmede bulunmaktadır.²⁵¹

Örneklerde görüldüğü gibi İbn Ebû Âsım'ın, hadisi rivayet ederken aynı hadisi rivayet eden başka ravilerin varlığına dikkat çekip, ravilerin bazı hadislerde yapılan vehmi (Hata) tesbit ederek düzeltme yolunu seçtiği anlaşılmaktadır.

2.8. Hadis Rivayetinde Kullandığı Yöntem

Kitap yazan her muhaddis kendine özgü bir yöntem kullanmaktadır. İbn Ebû Âsım'ın da *el-Ahad ve'l-Mesani*'yi te'lif ederken kendisine has bir yöntem kullandığı anlaşılmaktadır. Eserinde sahabilerin rivayet ettiği bazı garib hadisleri rivayet etmektedir. Sahabilerin garib hadislerini rivayet ederken bu garabetin bazen senette, bazen metinde, bazen her ikisinde ve kimi zaman da metnin bir kısmında vuku bulduğunu açıklamaya çalışmaktadır.²⁵²

İbn Ebû Âsım'ın, hem sened hem metinde garibliğe dikkat çekmesi,

Şöyle bir örnek verilebilir:

Osman b. Maz'ûn'un rivayet ettiği 319 numaralı hadiste,

حدثنا كثير بن عبيد الحذاء نا ابن الحسين ثنا عبد الملك بن مروان عن أبي صالح عن السائب أو ابن أبي السائب عن عثمان بن مظعون رضي الله عنه أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يتعوذ يقول: "أعوذ بالله من شر عوامد والعامّة" يعني بالعوامد ما عمد إليه في خاصة

Rasulullah; "Bilerek kötülük yapanların "اعوذ بالله من شرّ العوامد والعامّة"; ve avam kimselerin yaptığı şerden Allah'a sığınırım."²⁵³ buyurmuştur.

²⁵¹ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, VI, 175; Ahmed, *Müsned*, IV, 69.

²⁵² İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 49.

²⁵³ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 246; İbn Ebi Hatım, Ebu Muhammed Abdurrahman İbnu'l-Hafız el-Kebîr Ebî Hâtım Muhammed İbnu'l-İdrîs İbnu'l Münzir et-Temîmî el-Hanzalî, *İleli'l-Hadis*, (Thk. Sa'd b. Abdullah el-Humeyyid, Halid b. Abdurrahman el-Cureysî), (I-VII), Metabii'l-Hümeydî, Riyad, 2006. II, 199.

Muhakkik Basim Faysal Ahmed el-Cevabire; “Bu rivayeti *Kütüb’i- Sitte*’de araştırdım, Osman b. Maz’ûn’dan başka rivayet eden bir râvi bulamadım.” dolayısıyla bu hadisin garib hadis olarak kabul edildiğini ifade etmektedir.²⁵⁴

Sened itibariyle garib fakat metin bakımından meşhur²⁵⁵ ve ma’ruf²⁵⁶ olana örnek olarak şu rivayet verilebilir:

İbn Ömer’den, Rasulullah’ın şöyle buyurduğu nakledilir: “Cuma namazına gelen kişi yıkansın.”²⁵⁷ Kaynaklarda verilen bu hadisin, her tabakada üç ve üçten fazla râvîsinin olmasıyla meşhur konumuna geçtiği görülmektedir.²⁵⁸

Muhakkik Basim Faysal Ahmed el-Cevabire; Buhârî’nin kaydettiği bir hadiste Rasulullah şöyle buyurmaktadır: “Müslüman, müslümanların dilinden ve elinden sâlim oldukları kimsedir.”²⁵⁹ Birde Ebû Dâvûd’un rivayet ettiği bir hadiste Rasulullah, “Allah’ın en hoşlanmadığı helâl şey, boşama (talâk) dır.”²⁶⁰ Bu iki hadis, fakihler, hadisçiler ve âlimler arasında meşhûr olarak bilinen hadislerdendir diye bir değerlendirilme yapmaktadır.

Duhaym’ın rivayet ettiği 368 numaralı hadiste,

حدثنا دحيم عن ابن أبي فديك ثنا ابن أبي حميد الزرقى عن يعقوب بن حميد
عن رجل ثقة من أهل الكوفة أن عقيل بن أبي طالب رضي الله عنه تختم في يمينه
وقال تختم رسول الله صلى الله عليه وسلم في يمينه

“Rasulullah yüzüğü sağ eline takardı.”²⁶¹ Bu hadisi Ukayl b. Ebu Tâlib rivayet etmiştir. Ancak bu sened garibtir. Fakat başka bir rivayet olarak 369 numaralı hadisin ravisi olan Ali b. Ebu Tâlib’in hadisiyle meşhur durumuna geçmektedir. İbn

²⁵⁴ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 246.

²⁵⁵ Meşhûr: 1. Her tabakada enaz üç kişinin rivâyet etmiş olduğu veya enaz üç farklı senedle rivâyet edilmiş olan hadis Bkz. Mustefiz; 2. İlk devirlerde bir-iki kişi tarafından rivâyet edilmiş olan hadis Bkz. Garîb Meşhûr; 3. Râvîlerin adedine, senedinin olup olmadığına bakmaksızın, halk arasında yayılmış olan hadis. Bkz. Muştahir; 4. Başka bir grup, cemaat arasında pek bilinmemekle beraber bilhassa herhangi bir grub arasında yayılmış olan hadis. Meşhûr hadis, sened ve metninin drumuna göre sahîh, hasen ve zayıf olabilir. Aydınli, *a,g,e*, s. 97-98.

²⁵⁶ Ma’ruf: 1. Munker mukabili olarak, zayıf bir râvî tarafından kendisine muhâlif bir hadis rivâyet edilmiş olan hadis; 2. Sahîh ve hasenhadisi şumûline alan makbûl hadis. Bkz. Makbûl; 3. Cerh ve ta’dîl yönünden durumu bilinen ve kendisinden birden fazla râvînin rivâtte bulunmuş olduğu kimse. Bkz. Mechûl. Aydınli, *a,g,e*, s. 93.

²⁵⁷ Buhârî, Cum’a, 2; Müslim, Cum’a, 1, 2, (844); Tirmizî, Cum’a, 3.

²⁵⁸ Aydınli, *a,g,e*, s. 97-98.

²⁵⁹ Buhârî, İmân, 4, 10; Müslim, İmân, 40,(64), 41, (65), 42, (66) ; Aydınli, *a,g,e*, s. 98.

²⁶⁰ İbn Mâce, Talâk, 1; Ebû Dâvûd, Talâk, 3; Aydınli, *a,g,e*, s. 98.

²⁶¹ Ebû Dâvûd, Libâs, 5; Tirmizî, Libâs, 16.

Ebû Âsım; Ukayl b. Ebû Tâlib'in hadisini tahric eden hiç kimseyi tanımadığını belirtmektedir.²⁶²

İbn Ebû Âsım, rivayet ettiği hadisi genişçe zikrettikten sonra hadisi tahric edenleri kısaca belirtmekle yetinmektedir.²⁶³ Şöyle ki;

Bazı Meşhur hadisleri rivayet etmesi,

Ebu Bekir'in de rivayet ettiği “*اَنَا لَا نُورِثُ مَا تَرَكَاهُ صَدَقَةٌ*” “Biz arkamızda miras bırakmayız. Bıraktıklarımız sadakadır.”²⁶⁴ İbn Ebû Âsım, hadisini; Ömer, Osman, Ali, Abbas vb.²⁶⁵ birden çok sahabi rivayet etmiştir, demektedir.

Bazı ravilerin rivayet ettiği hadiste münferid kaldığı rivayetlere işaret etmeye çalışması,

İbn Ebû Âsım, 956 numaralı hadiste

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة نا شيبة نا شعبة عن بكير بن عطاء سمعت
عبدالرحمن بن يعمر الدنلي رضي الله عنه قال: “نهى رسول الله صلى الله عليه
وسلم عن الدباء والمزفت.”

Rasulullah'ın: “*dubbâ*²⁶⁶ ve “*muzeffe*”den²⁶⁷ uzak durulmasını emrettiği²⁶⁸ rivayeteki Şube adındaki ravi,

957 numaralı hadiste,

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة نا وكيع عن سفیان عن بكير بن عطاء قال:
سمعتُ عبد الرحمن بن يعمر رضي الله عنه قال: شهدت رسول الله صلى الله عليه

²⁶² Tirmizî, Libâs, 16; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 280.

²⁶³ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 50.

²⁶⁴ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 51.

²⁶⁵ Buhârî, Ferâiz, 3; Tirmizî, Siyer, 44.

²⁶⁶ *Dubbâ*: İçine içki konulan boynuzdan oluşan kab. İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Daru's-Sadr, Beyrut, Tsz. V, 215; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 204.

²⁶⁷ *Muzeffe*: İçine içki konulan zift ile korunmuş (kaplanmış) kab. İbn Manzûr, *a,g,e*, VII, 39; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 204; Nesâî, Hac, 202-210.

²⁶⁸ İbn Mâce, Eşribe, 13; Tirmizî, Eşribe, 5; Nesâî, Eşribe, 5.

وسلم وهو واقف بعرفة وأتاه ناس من أهل مكة فقالوا: ”يا رسول الله كيف الحج قال: الحج عرفة.“

Ebubekir b. Şeybe ve Vekî'in, Süfyan ve Bekîr b. Ata'dan rivayet ettikleri hadiste Rasulullah'ın Arafat'ta vakfede dururke Mekke ehlerinden bazı insanları gelip ona Hac nedir? Sorusuna; “Hac Arafattır.”²⁶⁹ buyurduğuna şahid oldum. Bu hadiste ise Süfyan adındaki sahabinin münferid olarak kaldığını beyan etmektedir.²⁷⁰

Rivayet ettiği Şevâhid²⁷¹ ve Mütabeât²⁷² olan hadislere bazen detaylı bir şekilde işaret etmesi,

Ömer b. Hattâb'ın rivayet etmiş olduğu 114 numaralı hadiste

حدثنا الشافعي إبراهيم بن محمد وابن أبي عمر محمد بن يحيى قالوا: نا سفيان عن الزهري عن سالم عن ابن عمر عن أبيه رضي الله عنه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: ” أن الله عزّوجلّ ينهاكم أن تحلفوا بأبائكم“ قال عمر: ”فو الله ما حلفتُ بها ذاكراً ولا أثراً.“

Rasulullah şöyle buyurmaktadır; “Allah, babalarınızın adına yemin etmenizi yasaklamıştır.” Hz. Ömer; “Vallahi bundan sonra bilerek veya zor durumda kalarak asla bu şekilde yemin etmedim.”²⁷³

İbn Ebû Âsım, bu hadisi zikrettikten sonra çok sayıda hadisi hem detaylı olarak hem de genel anlamda mutâbî olarak rivayet etmektedir.²⁷⁴

Osman (r.a)'ın rivayet ettiği 150 numaralı hadiste;

²⁶⁹ İbn Mâce, Hac (Menâsik), 57; Ebû Dâvûd, Hac, 68; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 205.

²⁷⁰ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 204-205.

²⁷¹ Şevâhid (Şâhid): Herhangi bir hadise benzer muhtevade, senedler belli bir yerde birleşmek üzere, başka bir yoldan (târikdan) rivâyet edilen yahut muhtevaları tamamen aynı veya benzer de olsa, başka sahâbeden nakledilen hadis. Aydınlı, *a,g,e*, s. 143.

²⁷² Mütebaat (mutâbî): Bir hadisin lafızlarına uygun, lafzan benzeri olan ve senedleri en azından aynı sahâbede birleşmek üzere başka bir râvî tarafından rivâyet edilen hadis (Sahabe râvî farklı olursa daha ziyade Şâhid adı verilir.); 2. Senedleri en azından sahâbede birleşmek üzere, bir râvînin rivâyet etmiş olduğu hadisin lafızlarına uygun hadis rivâyet etmiş olan ikinci râvî. Aydınlı, *a,g,e*, s. 119.

²⁷³ Buhârî, Eymân ve'n-Nüzûr, 4; Müslim, Eymân, 1, (1646); İbn mâce, Kefâret, 2.

²⁷⁴ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 117.

حدثنا كامل بن طلحة نا الليث بن سعد حدثني يزيد بن أبي حبيب عن عبد الله بن أبي سلمة ونافع بن جبیر بن مطعم عن معاذ بن عبد الرحمن التيمي عن حُمران مولى عثمان عن عثمان بن عفان رضي الله عنه قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: "لا يسبغ عبد الوضوء إلا غفر له ما تقدم من ذنبه وما تأخر."

Rasulullah şöyle buyurmaktadır; "Her kim abdestini doğru düzgün alırsa geçmiş ve gelecek günahı affedilir."²⁷⁵ İbn Ebû Âsım; bu hadisi, Ebu seleme b. Abdurrahman, Urve b. Zubeyr, Musa b. Talha ve Ebu Vail gibi birçok ravinin rivayet ettiği mütâbî hadisle teyit etmiştir.²⁷⁶

İbn Ebû Âsım, bu durumdaki hadislerin bazen değişik rivayet yollarının var olduğuna işaret etmektedir.

Örneğin Fadl b. Abbas (r.a.)'ın rivayet ettiği 370 numaralı hadiste

حدثنا أبو بكر ثنا حفص بن غياث عن جعفر بن محمد عن أبيه عن علي بن حسين عن ابن عباس عن الفضل بن عباس رضي الله عنهم. أن رسول الله صلى الله عليه وسلم لم يزل يلبي حتى رمى جمرة العقبة.

Rasulullah, Cemretü'l-Akabe'yi taşlayana kadar telbiye getirmeye devam derdi.²⁷⁷ hadisinin birden çok rivayet yolunun olduğunu ancak şevâhid açısından nadiren desteklendiğini dile getirmiştir.²⁷⁸

Daha önce İbn Ebi Asım'ın, "Fıkhî görüşlerini hadislerle teyit etmesi" konusundaki 1280 numaralı hadiste Resulullah'ın camiye giren birinin iki rekât namaz kılması konusundaki hadisini Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr* adlı eserinde İbn Ebi Kebşe rivayeti, Dârekutnî'nin ise Ebu Süfyan'ın rivayeti gibi bazı şahidlerle desteklediği görülmektedir.²⁷⁹

²⁷⁵ Müslim, Tahâret, 12, 13, (232).

²⁷⁶ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 133-135.

²⁷⁷ Buhârî, Hac, 101; Müslim, Hac, 266, 267, (1281); Ebû Dâvûd, Hac, 27; Tirmizî, Hac, 78; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 282.

²⁷⁸ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 282.

²⁷⁹ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 53. II, 430; Taberânî, VII, 195-196; Darekutnî, II, 14; Bkz. Sayfa, 39.

İbn Ebû Âsım bazen bir hadisin değişik rivayet yollarına işaret edip o yolları söylemekten vazgeçmesi,

Subey'a el-Eslemiye'nin 3277 numaralı hadisinde belirtildiği gibi kocasının vefatının üzerinden yirmi beş gün geçtikten ve doğurduktan sonra evlenmek isteyen bir kadına Rasulullah'ın:

حدثنا محمد بن عوف ثنا أحمد بن خالد...وجئتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو في بيت أم سلمة فسألته فقال: حللت فتزوجي.

“Temizlendiysen evlenebilirsin.”²⁸⁰ emrini ifade eden bu hadis hakkında İbn Ebû Âsım'ın *el-Âhâd ve'l-Mesânî* adlı eserinin muhakkikî Basim Faysal Ahmed el-Cevabire; “Buhârî, bu hadise Talâk bahsinde 469 numaralı hadiste yer vermiştir. Müslim de Talâk bahsinde Ubeydullah b. Abdullah'ın babasından rivayet ettiği 1484 numaralı hadis gibi birçok yolla rivayet edilmiş olmasına rağmen o yolları söylemekten vazgeçiyorum.”²⁸¹ demiştir.

Hadis metinlerinde önemseydiği bazı lafızları tahlil etmesi,

Daha önce İbn Ebû Âsım'ın “Nasların Zahirine Göre Hüküm Vermesi” bölümünde ifade edildiği gibi 2484 numaralı hadiste Rasulullah,

“ويل للأقدام ويطون الأقدام من النار”

“Abdestte topuk ve ayakların alt kısmında kuru yer bırakanın yeri cehennemdir.”²⁸² buyurmaktadır. “ويطون الأقدام” “butunu'l-akdâm”, ayakların yıkanmasını ifade eden lafız sadece bu hadiste geçmektedir.

İbn Ebû Âsım, “butunu'l-akdâm” ibaresinin bu hadisin dışında hiçbir hadiste geçmediğini ve hiçbir sahabinin bunu Rasulullah'tan da duymadığını²⁸³ ifade ederek hadis metinlerinde önemseydiği bazı lafızları tahliletme yolunu tercih etmektedir.

²⁸⁰ Buhârî, Talâk, 37; Müslim, Talâk, 56, (1484); İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, VI, 67.

²⁸¹ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, VI, 67.

²⁸² Ahmed, *Müsned*, IV, 191.

²⁸³ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, IV, 431-432; Ahmed, *Müsned*, IV, 191.

Zikredilen bu örnekten anlaşıldığı kadarıyla herbir muhaddisin, hadis rivayet ettiğinde kendisine has bir metod izlemesi gibi İbn Ebû Âsım'ın da *el-Ahad ve'l-Mesani* eserini kaleme alırken kendisine has bir yöntem izlediği görülmektedir:

a- Sened veya metinde varsa bir gariblik ona dikkat çektiği gibi sened itibariyle garib fakat metin bakımından meşhur veya ma'ruf olan hadislere de dikkat çektiği,

b- Hadisi genişçe irdeledikten sonra hadisi tahriç edenleri kısaca belirtmekle yetinir, bazen de hadisleri kısa bir şekilde rivayet eder; fakat onun dışındaki ravilerin hadisleri; uzun rivayet ettiği görülmektedir. Bazen de meşhur olan hadisleri rivayet edip, bazı ravilerin rivayet ettiği hadiste münferid kaldığı rivayetlere de işaret ettiği,

c- Şevâhid ve Mütabeât konumunda olan hadislere bazen detaylı bir şekilde işaret ettiği, bazen rivayet edilen bir hadisin değişik rivayet yollarının var olduğuna işaret edip, o yolları söylemekten vazgeçmesi gibi bir yol izlemektedir.

2.9. Hadisin Senedinde Geçen Ravileri Zikretmedeki Yöntemi

İbn Ebû Âsım'ın, rivayet ettiği hadisin senedinde geçen müphem ravilerin isimlerini açıklamak suretiyle varolan müphem ravilere dikkat çekmesi,²⁸⁴

Örneğin; İbn Ebû Âsım, 1567 numaralı Ebubekre'nin rivayet ettiği hadisin senedinde geçen

حدثنا محمد بن أبي بكر المقدمي ثنا يحيى بن سعيد عن قرة بن خالد عن
محمد بن سيرين عن عبد الرحمن بن أبي بكره ورجل آخر...

“başka bir adam”²⁸⁵ ifadesiyle kastedilen kişinin, Humeyd b. Abdurrahman el-Humeyrî olduğunu ifade etmektedir.²⁸⁶ ancak bir örnek bulunabilmiştir.

İbn Ebû Âsım'ın, hadisi rivayet eden ravinin ismini ve künyesini açıklaması,

²⁸⁴ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 54.

²⁸⁵ Buhârî, Fiten, 8; Hac, 132; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, III, 210.

²⁸⁶ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, III, 210.

2040 numaralı Ebu Kamil b. el-Hüseyn'in rivayet ettiği hadiste

حدثنا أبو كامل الفضل بن الحسين نا صدقة ابن أبي سهل...”من توضأ فأحسن الوضوء ثم قام فصلى ركعتين أو أربع ركعات مكتوبة أو غير مكتوبة يُحسِنُ فيها الركوع والسجود ثم أستغفر الله عز وجل غفر الله تعالى له.“ قال القاضي رحمه الله صدقه هنائي وكثير وهو أبو الفضل.

Rasulullah'ın; “Kim usûlune uygun abdest alıp Farz veya nafil e iki veya dört rekât namaz kılar, ruku ve secdesinide güzel yapıp sonra cenabı Allah'tan af dilerse Allah onu af eder.”²⁸⁷ buyurduğunu ifade etmektedir. İbn Ebû Âsım, bu hadisin senedinde geçen “صدقه هنائي وكثير” “Saddakahu Hennâiyu ve kesîrun” hadisinde geçen “Hennâiyu” ifadesiyle kastedilen ismin, “هو أبو الفضل” “Ebu Fadl” olduğunu belirtmektedir.²⁸⁸

Rivayet edilen hadiste geçen künyeyi açıklamasına da şu örnek verilebilir:

64 numaralı hadisin senedinde,

ورواه مُجالد بن سعيد عن قيس عن أبي بكر رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم وإسماعيل بن أبي خالد من أثبت أهل الكوفة واسم أبي خالد هرمرز وقيس ثقة من أحسنهم لقيا من أصحاب رسول الله وكان عثمانيا واسم أبي حازم عوف بن عبد وقد رأى النبي صلى الله عليه وسلم.

İsmail b. Ebi Hâlid geçmektedir. Ebi Halid'in ismi Hürmüz olduğu ve yine aynı hadisin senedinde Kays b. Ebi Hâzım geçmektedir. Ebi Hâzım'ın ismi ise Avf b. Abd olduğunu ifade etmektedir.²⁸⁹

Yukarda zikredilen örnekler çerçevesinde İbn Ebû Âsım'ın rivayet edilen hadislerde geçen mübhem ravileri, künye ve isimleri açıklayarak kendisine has üslubunu da ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.

²⁸⁷ Ahmed, *Müsned*, IV, 450.

²⁸⁸ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, IV, 83; Ahmed, *Müsned*, IV, 450.

²⁸⁹ İbn EbûÂsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 94-95; Ebu Nuaym, *Marifetu's-Sahabe*, I, 188.

2.10. Hadislerin Senediyle İlgili Takip Ettiği Tenkid Yöntemi

İbn Ebû Âsım'ın, Müdellislerin²⁹⁰ rivayetlerine dikkat çekmesi,

457 numaralı hadiste olduğu gibi,

حدثنا محمد بن عبيد بن حساب نا حماد بن زيد نا أيوب عن أبي قلابة عن
أبي أسماء عن ثوبان... ورواه قتادة عن أبي قلابة عن أبي أسماء عن ثوبان رضي
الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم مثله.

Katade Ebu Kılâbe'den rivayet ettiği²⁹¹ görülmekte olup,

458 numaralı²⁹² hadisin senedinde,

حدثنا محمد بن المثنى نا معاذ بن هشام عن أبيه عن قتادة... قال: أبو بكر بن
أبي عاصم وقداة لم يسمعه من أبي قلابة.

Muâz b. Hîşâm'ın babasından, onun da Katâde'den rivayet ettiği bildirilmektedir. Oysa İbn Ebû Âsım, “Katâde Ebu Kılâbe'den bu hadisi duymamıştır.”²⁹³ diye ifade etmektedir.

Muttasıl²⁹⁴ ve Munkatı²⁹⁵ senedlere dikkat çekmesi,

²⁹⁰ Tedlîs (Müdelles): Ravinin hadisi, bir gizli yönü, kusuru olduğu halde böyle bir yönü, kusuru olmadığını vehmettiren (düşündürtecek) şekilde rivayet etmesi anlamına gelip, Tedlîs'ul-İsnad; Bir ravinin, şeyhinden veya aynı tabakadan birinden semâ' etmediği bir hadisi, semâ' ettiğini (duyduğunu) vehmettiren bir şekilde rivayet etmesi. Aydınlı, *a,g,e*, s. 152-106.

²⁹¹ Tirmizî, Fiten, 14; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 233-234.

²⁹² Müslim, Fiten, 19, (2289); İbn Mâce, Fiten, 9; Bkz. *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 546; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 355.

²⁹³ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 233-234; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 355.

²⁹⁴ Muttasıl: İlk kaynağına, sahibine kadar kesintisiz bir senetle varan yani, senetteki her ravinin, hocasından muteber bir tahammül yoluyla alarak rivayet ettiği hadis. Bkz. Musned, Mursel, Merfû', Mevkûf, Maktû'. Aydınlı, *a,g,e*, s. 121.

²⁹⁵ Munkatı: 1. Senedinde peşpeşe olmayarak iki veya sahabiden sonra bir ravi düşürülmüş, atlanmış yahut muhrem olarak zikredilmiş olan hadis Bkz. Katı' Mu'dal, Munfasıl, Mursel, Müdelles, Muallâk; 2. Mutlak olarak senedinde bir veya birkaç ravi atlanmış olan hadis (Muttasıl mukabili). Bkz. Mursel; Mutekaddimun nezdinde mursal ve munkatı' birdir. 3. Tâbi'ün ve sonrasının söz ve fiilleri (Maktu' müradifi olup, ilk zamanlarda ve nadiren bu mânâda kullanılmış). Munkatı' hadis zayıf hadislerdendir. Aydınlı, *a,g,e*, s. 111.

İbn Ebû Âsım, rivayet ettiği hadislerin senedindeki raviler arasında bir kopukluk olup olmadığı ve muttasıl olup olmadığına kendi üslubuyla dikkat çekmektedir.

Muttasıl olana örnek;

881 numaralı hadisin senedinde

حدثنا يعقوب بن حميد نا المغيرة بن عبد الرحمن عن ابن عجلان عن يحيى بن سعيد عن الأعرج عن عبد الله بن بُحينة عن النبي صلى الله عليه وسلم...

İbn Aclân'ın, Yahya b. Saîd'den onun da A'rec'ten, onun da Abdullah b. Buhayne'den rivayet ettiğini ifade ederken İbn Ebû Âsım, hadisin senedinde herhangi bir inkıtanın olmadığını söylemektedir.

882 numaralı hadisin senedinde ise

حدثنا يعقوب نا عن يحيى بن سعيد عن الأعرج عن ابن بُحينة عن النبي صلى الله عليه وسلم.

Yahya b. Saîd'in A'rec'ten, onun da İbn Buhayne'den rivayet ettiği görölmektedir.

İbn Ebû Âsım, bu rivayet için

رواه يحيى بن سعيد عن الزهري عن الأعرج وسمع هو من الأعرج

“Yahya b.Saîd, Zührî'den; O da A'rec'ten duymuştur.”²⁹⁶ demekle bu hadislerdeki raviler arasında bir inkıta olmadığına, senedinin de muttasıl olduğuna dikkat çekmektedir.

Munkatı olana örnek;

303 numaralı hadisin senedindeki

²⁹⁶ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 158.

حدثنا عمرو بن عثمان بن سعد بن كثير بن دينار حدثني أبي نا ... عن ابن شهاب عن أبي سلمة وسعيد بن المسيب عن عتبة...وعن عروة بن الزبير عن عتبة بن غزوان رضي الله عنه. قال: غدوت إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فذكر حديثاً طويلاً ولم يسمع أحد منهم من عتبة.

İbn Şihab ez-Zührî, Ebu Seleme ve Saîd b. el-Müseyyeb'in, Utbe'den rivayet ettiği ifade edilmektedir. Ancak İbn Ebû Âsım; "Bu ravilerin hiçbirisi bu rivayeti Utbe'den duymamıştır."²⁹⁷ demektedir.

...عن حميد الطويل عن أبي رافع عن أبي هريرة... عن أبي هريرة أنه لقيه النبي صلى الله عليه وسلم في طريق من طرق المدينة وهو جُنُبٌ، فانسلّ، فذهب، فاغتسل، فتفقدته النبي صلى الله عليه وسلم، فلما جاءه. قال: أين كنت يا أبا هريرة؟ قال: يارسول الله، لقيتني، وأنا جنب، فكرهت أن أجالسك حتى أغتسل. فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "سبحان الله، إن الموءمن لا ينجس."

Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bu hadiste Rasulullah, Medine yollarından birinde O'na (Ebû Hureyre'ye) cünübken rastladı. Bunun üzerine O, hemen kaçtı, gitti ve yıkandı. Rasulullah ise (bu arada) O'nu aradı. Geldiğinde; "Nerede idin, Ebu Hureyre?" diye sordu. O da "Yâ Rasulullah! Ben cünübken bana rastlamıştın. Bunun için yıkanınca kadar seninle birlikte oturmayı hoş görmedim." dedi. Bu cevap üzerine Rasulullah; "Subhânallah! Mümin kirlenmez."²⁹⁸ buyurdu.

İbn Ebû Âsım, bu hadisin senesinde Humeyd ile Ebû Râfi' arasında Bekr İbn Abdullah adındaki bir ravi düşmüştür,²⁹⁹ diyebir açıklamada bulunmuştur.

1829 numaralı hadisin senesindeki,

حدثنا يعقوب بن حميد نا إسماعيل بن عبد الله وعبد الله بن نافع عن مالك بن أنس عن أبي حازم بن دينار عن أبي إدريس الخولاني قال... قال أبو بكر بن أبي عاصم: وقد وهم أبو إدريس لم يسمع من معاذ ولا رآه.

²⁹⁷ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 232; *Kitabu's-Sünnet*, II, 642, 1547.

²⁹⁸ Buhârî, Gusl, 23; Müslim, Hayz, 115, 116, (371); İbn Mâce, Tahâret, 80; Ebû Dâvûd, Tahâret, 92.

²⁹⁹ Aydınli, *a,g,e*, s. 111.

Malik b. Enes, hadisi Ebu Hâzım b. Dinar'dan; onun da Ebu İdris el-Havlani'den rivayet ettiklerini söyler. Oysa İbn Ebû Âsım; “Ebu İdris vehm (Şüphe) etmiş olup hadisin senedinde geçen Muâz'ı ne görmüş ne de ondan duymuştur.”³⁰⁰ demektedir.

İbn Ebû Âsım, örneklerde görüldüğü gibi senedinde inkıta olan hadislerin, inkıtanın (kopukluğun) nerede olduğunu da işaret etmektedir.

Hadisin senedinde önemli gördüğü bir noktayı açıklamak istediğinde ona dikkat çekip açıklaması,

İbn Ebû Âsım, 1563 numaralı hadisin senedini zikrettikten sonra,

حدثنا محمد بن أبي بكر المقدمي نا حماد بن زيد عن أيوب و يونس عن الحسن عن الأحنف بن قيس... قال أبو بكر بن أبي عاصم: هذا إسناد بصري.

bu hadisi rivayet edenlerin çoğunun Basralı olduğunu söylemektedir.³⁰¹

Seneddeki herhangi bir ravinin ismindeki ihtilafa dikkat çekmesi,

Daha önce İbn Ebû Âsım'ın, “Hadislerdeki İlet Yönteminde”³⁰² 3403 numaralı hadiste ifade edildiği gibi Rasulullah; “ لا تأكلي بشمالك فقد أطلق الله “ “Sol elin ile yeme çünkü Allah sağ elini kullanmayı serbest bıraktı.” buyurmuştur. Bu hadisi rivayet eden ravinin İshak b. Abdullah b. Ebi Ferme olduğu belirtilmiştir. Ancak İbn Ebû Âsım, bu ravi: “Leyse Bi Şey'in” diyerek onu cerh ve ta'dile tabi tuttuktan sonra “Kim bu hadisi İshak b. Abdullah b. Ebu Talha rivayet etmiştir, derse hata yapmış olur.”³⁰³ şeklinde bir değerlendirmede bulunmaktadır.

2716 numaralı hadiste,

³⁰⁰ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, III, 416-417; Taberânî, XX, 30; Mizzî, *Tehzib'ul-Kemâl*, XIV, 91-92.

³⁰¹ Buhârî, İmân, 22; Diyat, 2; Fiten, 10; Müslim, Fiten, 14, 15, (2888); Ebû Dâvûd, Fiten, 5; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, III, 207-208; Nesâî, Fiten, 24.

³⁰² Bkz. Sayfe, 53.

³⁰³ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, VI, 175; Ahmed, *Müsned*, IV, 69.

حدثنا حسين بن حسن المروزي نا ابن المبارك نا محمد أبي حفصة عن الزهري عن عبيد الله بن عبد الله وهو ابن عمر عن إياس بن عبد الله بن أبي ذباب رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ” لا تضربوا إماء الله.“

Zührî'nin Ubeydullah b. Abdullah (İbn Ömer)'tan, onun da İyâs b. Abdullah b. Ebu Zübâb'tan aktardığına göre Rasullah şöyle buyurmuştur: “... لا تضربوا إماء الله” “Allah’ın Cariyelerini (Kadılar) dövmeyin.”³⁰⁴

Bu hadisin senedini değerlendirirken İbn Ebû Âsım; Yunus rivayetinin Ubeydullah yoluyla, İbn Uyeyne ve Ma’mer’in hadisinin de Abdullah yoluyla rivayet edildiğini ifade etmektedir.³⁰⁵

2.11. Hadisin Senedindeki Sahabeyi Zikretmedeki Yöntemi

Sahabeyi kabilelerine göre zikretmesi,

İbn Ebû Âsım, kitabını düzenlerken ravileri kabilelerine göre düzenlemiştir. Ancak kitabında öncelikli olarak Cennetle müjdelenen Ebubekir, Ömer, Osman, Ali vb. gibi Aşere-i Mübeşşere’nin tamamını zikrettikten sonra Abdullah b. Mesûd, Zeyd b. Hârise, Bilâl, Ammâr, Habbâb, Suhayb vb. gibi ilk Müslüman olanlara yer vermiştir. Sonra Bedir Savaşı’na katılan Ehl-i Bedir’i ve onların fazileti hakkındaki hadisleri ve orada şehid olanları zikretmiş ve kabilelerini söylemiştir. Önce Kureyş kabilesinden olanları, onların içinde de önce Benû Haşim kolunu sonra onların da mevlalarını zikrettikten sonra Benû Nevfel b. Abdulmenaf ve mevlalarını zikretmiştir. Sonra Kureyş’in kolları olan Benû Umeyye b. Abdu’ş-Şems kabilesini, sonra Kureyş kabilesinin kardeşleri olan Benû Kinâne, Benû Leys b. Bekir b. Abdi Menât b. Kinâne, Sakîf, Temîm, el-Ensar, Ehl-i Yemen vb. gibi kabileleri sıralamıştır. Zikrettiği her kabilenin fazileti hakkındaki hadisleri rivayet ettiği gibi, Ensâr ve Ehli Yemen kabilesinin fazileti ile ilgili hadisleri de zikretmiştir.³⁰⁶

İbn Ebû Âsım, erkek ravileri zikrettikten sonra kadın ravilere yer vermeye başlar. İlk olarak Rasulullah’ın kızlarını sonra Ummehâtu’l-Mü’minîn olan

³⁰⁴ İbn Mâce, Nikâh, 51; Ebu Dâvûd, Nikâh, 42; Taberânî, I, 245.

³⁰⁵ Ebu Dâvûd, Nikâh, 42; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, V, 185.

³⁰⁶ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 58.

Resulullah'ın eşlerini sonra kadınlardan ilk Müslüman olanları zikreder. Diğer kadın raviler arasında ise herhangi bir tertip gözetmemiştir.³⁰⁷

1- İbn Ebû Âsım, her bir ravi hakkında bilgi verirken iki yöntem uygulamaktadır:

a- Meşhur olan sahabi hakkındaki yöntemi:

Meşhur olan sahabiye zikrederken onun hakkında detaylı bilgi vermeye önem göstermektedir. Nesebini geniş bir şekilde verip, Sonra anasının adını, babasının Müslüman olup olmadığını, fiziki durumunu, huy ve ahlakını, bazı menkıbe ve faziletini, ne zaman Müslüman olduğunu, kimden hadis rivayet ettiğini belirtmektedir. Herbir sahabinin rivayet ettiği iki hadisini ele almakta ve genelde o hadisin detaylı rivayet yollarını açıklar.³⁰⁸

b- Meşhur olmayan sahabi hakkındaki yöntemi:

Meşhur olmayan sahabiye açıklamaya çalışırken sahabinin ve babasının ismini, bazen bir veya iki hadisini de zikreder.³⁰⁹

Bazen bir sahabinin birden fazla yerde tekrar edilmesine dikkat çekmesi,

İbn Ebû Âsım, rivayet edilen hadisin senedinde yer alan bir sahabinin başka yerlerde adı geçiyorsa ona dikkat çeker. *el-Âhâd ve'l-Mesânî* adlı eserinin muhakkikî Basim Faysal Ahmed el-Cevabire şöyle örnek vermektedir; “أغر” (Eğer) ismindeki ravi, 284 numaralı tercemede Müzenî, 837 nolu tercemede³¹⁰ Cühenî, 1002 nolu tercemede Ğifârî, 927 ve 1026 nolu tercemede E'şâ, 434 ve 814 nolu tercemede Usame b. Şureyk, 94 numaralı tercemede Salebe b. Ebû Suayır ve 852 numaralı tercemede geçen Sa'lebe b. Suayır ile aynı kişidir,³¹¹ demektir.

Bazen sahabiye zikredip onun rivayet ettiği herhangi bir hadisi söylememesi,

³⁰⁷ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 59.

³⁰⁸ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 59.

³⁰⁹ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 59.

³¹⁰ Terceme: 1. Bir şahsın hayat hikâyesi: Terceme-i-Hal; 2. Hadis kitaplarındaki ana bölüm (Kitâb) ve altbölüm (Bâb) başlığı; 3. Hadis metnini sonrakilere nakleden râvilerin isimlerinin tarihi sıra ile sıralandığı kısım, râviler zinciri, sened; 4. İçinde aynı senede sahip olan hadislerin toplandığı kitap. Aydınli, *a,g,e*, s. 154.

³¹¹ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 59.

Cebbâr b. Sahr b. Umeyye'nın 558 numaralı tercemede, Evs b. Samit'in 562 numaralı tercemede, Abdullah b. Ka'b'ın 573 numaralı tercemede, Abdullah b. Sa'd'ın 580 numaralı tercemede, el-Hakem b. Müslim el-Ukaylî'nın 436 numaralı tercemede ve Cerâd el-Ukayli'nın 437 numaralı tercemedeki ravileri gibi. Onları zikretmekte ama onların hadisini zikretmemektedir.³¹²

Bazen sahabiye zikredip onun rivayet ettiği hadisi yoktur demesi,

308 nolu tercemede Rebâh b. Rebî ve 363 nolu tercemede Abdullah b. Umeyr gibi sahabiye zikretmekte ama onların hadisinin olmadığını söylemektedir.³¹³

Bazen sahabinin isminde veya kabilesinde tereddüde düşmesi,

75 nolu tercemedeki Abdullah b. Âmir b. Kureyz b. Habîb b. Abdi's-Şems ravisi hakkında İbn Ebû Âsım; "O ravi İbn Âmir b. Rebiâ mı yoksa İbn Âmir b. Kureyz mi bilmiyorum".³¹⁴ demektedir.

518 numaralı tercemedeki ravi Ebû Sulayt hakkında İbn Ebû Âsım; "Rebiâ'dan rivayet ettiğini zannediyorum." şeklinde yorumunu dile getirir. 816 numaralı tercemedeki Ebû Kâhil hakkında ise İbn Ebû Âsım; "Bu ravinin yanına ehl-i Yemen'den bir grup insan geldi de o bunların hangi kabileden olduğunu anlayamadı." demektedir. 258 numaralı tercemede Sinan b. Seleme hakkında ise İbn Ebû Âsım; "Onun Hemedânî kabilesinden mi yoksa Hezlî kabilesinden mi olduğunu bilemedim."³¹⁵ demektedir.

Bazen de sahabe ravilerin içinde bir tane tabii raviyi zikretmektedir: 69 numaralı tercemede Abdülmelik b. Mervân, 117 numaralı tercemede Osman b. Erkâm, 321 numaralı tercemede Ziyâd b. Cariye ve 319 numaralı tercemedeki Süveyd b. Hubeyra gibi tabiinden olan raviler gibi.

Bazı ravilerin isim ve künyeleri aynı olduğundan tercemelerinde karışıklık olabilmektedir. 305 numaralı tercemedeki Sa'saa b. Muâviye ile Sa'saa b. Naciye

³¹² İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 59.

³¹³ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 60.

³¹⁴ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 60.

³¹⁵ Buhârî, *Tarihü'l-Kebîr*, IV, 162; İbn Hacer, Şihâbuddin Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed. Ali el-Kenânî el-Askalânî, Ahmed b. Ali b. Hacer ebu Fadıl Şihâbeddin eş-Şafîi, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, (I-VIII), (Thk. Adil Ahmed Abdulmevcüd ve Ali Muhammed Muavved, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1415. III, 244.

adlı raviler karıştırılmıştır. 109 numaralı tercemedeki Ma'mer et-Temîmî ile Ma'mer b. Abdullah b. Nâfî el-Adevî, 279 numaralı tercemedeki Ebu Ğâdiye el-Cühenî ile Müzeni ve 144 numaralı tercemede ki Ebu Cehm ile Ebu Cuheym'in karıştırılması gibi.³¹⁶

Örneklerden anlaşıldığı kadarıyla İbn Ebû Âsım'ın, kitabında yer verdiği hadislerin sahabe ravilerini belli bir yöntemle göre düzenlediği görülmektedir;

a- İlk başta cennetle müjdelenenleri, ardından erkek ravileri sonra da kadın ravileri sıralamıştır.

Açıkladığı her bir ravi hakkında değişik yöntemler kullandığı; meşhur olan sahabiyi zikrederken onun hakkında detaylı bilgi vermeye çalıştığı gibi meşhur olmayan sahabiyi açıklamaya çalışırken de sahibinin ve babasının ismini, onun bazen bir veya iki hadisini de zikrettiği görülmektedir.

b- Rivayet edilen hadisin senesinde yer alan bir sahibinin başka yerlerde adı geçiyorsa ona işaret ettiği gibi, sahibinin isminde veya kabilesinde tereddüd varsa, o tereddüde, bazı ravilerin isim ve künyeleri aynı olduğundan tercemelerinde karışıklığın olabileceğine de dikkat çektiği görülmektedir.

2.12. İbn Ebû Âsım'ın Şeyhlerinden Hadis Almada Kullandığı Yöntem

İbn Ebû Âsım'ın da diğer birçok muhaddis gibi şeyhlerinden hadis alırken bir yöntem çerçevesinde hareket ettiği görülmektedir. Şöyle ki:

İbn Ebû Âsım, şeyhlerinden bizzat kendisinin rivayet ettiği hadislerin çoğunu “حَدَّثَنَا” “**Haddesena**”³¹⁷ lafzını kullanarak rivayet etmektedir. *el-Âhâd ve'l-Mesânî* adlı eserinde yer alan hadislerin büyük kısmı bu türden hadislerdir.³¹⁸

³¹⁶ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 60-61.

³¹⁷ Haddesenâ: İmlâ', Semâ', Kırâ'at, İcâzet, Munâvele ve Mukâtebe yollarından biriyle alınan bir hadisi başkasına rivâyet (edâ) ederken kullanılabilen bir sîga. Hoca kitabından okurken semâ edilen bir hadisi edâederken de sadece Haddesenâ sîgası kullanılır ki mânâsı; “Hoca bize kitabından hadis rivâyet etti” demek olur. Semâ'nın dışındaki tahammul çeşitlerinde ekseriya alma şeklini belirten bir kayıt ilâve edilir. Aydın, *a,g,e*, s. 62.

³¹⁸ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 61, 98.

Fakat şeyhinden duyup duymadığı konusunda tereddüde düştüğü durumlarda “**Heddesena Ehsibu**”, “Heddesena” ve “Zannederim” her iki lafzı beraber kullandığı gibi sadece “**Ehsibu**” ile de hadis rivayet yoluna gitmiştir.

Örneğin; 70 numaralı hadiste görüldüğü gibi

وأحسب أبا الربيع حدثنا حماد بن زيد عن عاصم عن زرّ قال...

İbn Ebû Âsım, rivayet konusunda tereddüde düştüğü için sadece “**Ehsibu**” lafzını kullanmıştır.³¹⁹

أحسب حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة نا يزيد بن هارون نا مسلم عبید أبو

نصيرة قال³²⁰

466 ve 1659 numaralı hadislerde de olduğu gibi

قال أبو بكر بن أبي عاصم أحسب أن أبا بكر بن أبي شيبة ثنا قال ثنا أبو

الأحوص³²¹

İbn Ebû Âsım, rivayet konusunda tereddüde düştüğü için “**Ehsibu Heddesena**” ve “**Haddesena**” lafızlarını kullanmıştır.³²²

İbn Ebû Âsım, rivayetlerinde “**Zeame**” lafzını kullanmaktadır.

1221 numaralı hadiste görüldüğü gibi

زعم أبو علقمة المرئي أن أبا حدثه عن أبيه عن عبد الرحمن بن صفوان بن

قتادة رضي الله عنه قال³²³

“**Zeame** Ebu Alkame” şeklindeki bir ifade kullanarak hadis rivayet etmiştir.³²⁴

³¹⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 323, Hammad b. Ziyad'ın rivayetiyle; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 342.

³²⁰ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 61, 342; Ahmed, *Müsned*, V, 81; Taberânî, XII, 391.

³²¹ Ebu Dâvûd, *Kitabu'l-Haraç ve'l-İmare*, 32; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 61, III, 279; Ahmed, *Müsned*, III, 474.

³²² İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 61, 342; Ahmed, *Müsned*, V, 81.

³²³ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, II, 428; Ebu Nuaym, *Marifetu's-Sahabe*, II, 47.

“Zekere”³²⁵ lafzını da kullanmaktadır. “ذَكَرَ”

2591 numaralı hadiste olduğu gibi,

ذَكَرَ سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدِ الْأُمَوِيِّ أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ نَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنِ
يَعْقُوبَ بْنِ عَتَبَةَ بْنِ الْأَخْنَسِ عَنِ مُسْلِمِ بْنِ خَبِيبِ الْجَهْنِيِّ عَنِ جُنْدُبِ بْنِ مَكَيْثِ الْجَهْنِيِّ
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ...

“Zekere Saîd b. Yahya b. Saîd el-Emevî” şeklinde “Zekere” lafzını kullanarak hadisi şeyhinden rivayet etmektedir.³²⁶

“Velâ ahfezu”³²⁷ lafzını da kullanmaktadır. “وَلَا أَحْفَظُ”

943 numaralı hadiste görüldüğü gibi,

رَوَاهُ حَمَّادُ بْنُ سَلْمَةَ عَنِ يُونُسَ عَنِ حَمِيدِ بْنِ هَلَالٍ قَالَ جَمَعَ بَيْنِي وَبَيْنَ بَشْرِ
بْنِ عَاصِمِ رَجُلٍ فَحَدَّثَنِي عَنْ عَقْبَةَ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَمِدَ اللَّهُ تَعَالَى وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: «أَمَّا بَعْدُ فَمَا بَالُ الْمُسْلِمِ يَقْتُلُ
الْمُسْلِمَ وَهُوَ يَقُولُ إِنِّي مُسْلِمٌ» وَلَا أَحْفَظُ مِنْ حَدِيثِي عَنْ حَمَادٍ

“Velâ ahfezu men haddeseni an Hammâd” şeklinde şeyhinden rivayet ettiği hadisi “Velâ ahfezu” lafzıyla kullanmaktadır.³²⁷

“Ve ekseru Zannî”³²⁸ lafzını da kullanmaktadır. “وَأَكْثَرُ ظَنِّي”

3400 numaralı hadiste “Ve ekseru zannî, ben onu Muhammed b. Kesîr’den duydum.”³²⁸ demektedir.

İbn Ebû Âsım Hıfz³²⁹ ve Kitabet³³⁰ yoluyla hadis nakletmektedir.

³²⁴ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 61, II, 428.

³²⁵ Zekere: 1. Şeyhiyle likâsı bilinen ve tedlisten salim olan bir râvînin semâ’ yoluyla almış olduğu bir hadisi edâ ederken kullanabileceği en düşük sîga; 2. Şeyhin kendi el yazısıyla olmayan bir kitabından vicade yoluyla alınan birhadisi edâ ederken kullanılan bir sîga. Aydınlı, *a,g,e*, s. 163-164.

³²⁶ Ebu Dâvûd, Cihâd, 128; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 62, V, 55; Ahmed, *Müsned*, III, 467; Taberânî, XXVII, 192-193.

³²⁷ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 62, II, 197; Ahmed, *Müsned*, IV, 110; Taberânî, XVII, 356.

³²⁸ Tirmizî, Kitabu’t-Tefsir, 34, 3211; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 62, VI, 172; Taberânî, XXV, 31.

³²⁹ Hıfz: 1. Hadisi sağlambir şekilde bellemek, ezberlemek; 2. Hadis hakkında bilgi sahibi olmak; 3. Hâfız olmak. Aydınlı, *a,g,e*, s. 69.

İbn Ebû Âsım, diğer raviler gibi rivayet ettiği hadislerin bir kısmını kitâbet yoluyla bir kısmını da hıfz yoluyla aktarmıştır.

Hıfz yoluyla rivayet ettiği hadislere örnek olarak önceki konu olan “İbn Ebû Âsım’ın Şeyhlerinden Hadis Almada Kullandığı Yöntem”inde ifade edilen hadislerin tamamı bu konuda da örnek olarak verilebilir.³³¹

Kitaptan veya yazıyla rivayet ettiği hadislere örnek verilecek olursa;

485 numaralı

حدثنا أبو بكر أحمد بن عمرو بن أبي عاصم قراءة عليه نا يعقوب بن حميد
ثنا محمد بن فليح عن موسى بن عقبة عن الزهري قال...

ve 635 numaralı hadislerde görüldüğü gibi

أخبرنا عبد الله بن محمد بن القباب نا أبو بكر أحمد بن عمرو بن أبي عاصم
قراءة عليه نا هشام بن خالد...³³²

İbn Ebû Âsım, hadis tahammül yollarından biri olan “قراءة عليه” **Kirâeten Aleyhi**³³³ lafzını kullanarak rivayet etmiştir.³³⁴

2450 numaralı hadis hakkında

قال القاضي أبو بكر أحمد بن عمرو بن أبي عاصم: رأيت في كتابي ولم أر
عليه إجازة

İbn Ebû Âsım; “Bu hadis rivayetlerimin arasında bulunmaktadır. Fakat onu başkasının rivayet etmesi konusunda bir icazetim yoktur.”³³⁵ diye ifade etmektedir.

³³⁰ Kitâbet: 1. Şeyhin, hadislerinden bir kısmını veya tamamının yazıp yahut yazdırıp bir kimseye vermesi veya göndermesi. İlk dönemlerde “kitâbetu’l-hadis”i kerih gören rivâyetlerde bazen bu mânâ sözkonusudur. Kitâbet tahammül yollarından biridir; 2. Resûlullah (s.a.s.) ve sahâbe devrindeki hadis yazma faaliyeti; 3. Mutlak olarak hadis yazma işi. Aydınlı, *a,g,e*, s. 83.

³³¹ Bkz. Sayfa, 69.

³³² İbn Mâce, Tahâret, 155; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 371-456; Taberânî, IV, 136.

³³³ Kirâeten Aleyhi: Bir şeyhin rivâyet hakkına sahip olduğu hadisleri onun huzurunda okumak veya okuyan birini dinlemek suretiyle hadis öğrenimi. Tahammül yollarından biridir. Aydınlı, *a,g,e*, s. 83.

³³⁴ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 62, 363.

³³⁵ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 62, 363, IV, 402,

2591 numaralı hadiste³³⁶

ذكر سعيد بن يحيى بن سعيد الأموي أن أباه حدثه نا محمد بن إسحاق عن يعقوب بن عتبة بن الأخنس عن مسلم بن خبيب الجهني عن جندب بن مكيس الجهني...

İbn Ebû Âsım; “ذكر” “Zekere” lafzını kullanarak hadisi rivayet ettiğini ifade ederek

قال الشيخ القاضي أبو بكر فلم أر عليه إجازة

“Kadi Ebubekir ben bu hadisin rivayet edilmesi konusunda herhangi bir icazet (izin)’im yoktur.”³³⁷ demektedir.

2.13. İbn Ebû Âsım’ın, Rivayet Ettiği Bazı Hadisler ve Râviler Hakkındaki Görüşünü (Hükmü) Belirtmesi

İbn Ebû Âsım, bu eserindeki hadislerin bir kısmına sahih,³³⁸ bir kısmına hasen,³³⁹ bir kısmına garîb³⁴⁰ hükmünü verirken bir kısım raviye sikâ, bir kısmına da zayıf³⁴¹ hükmünü vermektedir.³⁴²

³³⁶ Ebu Dâvûd, Cihâd, 124; Taberânî, II, 192-193; Ahmed, *Müsned*, III, 467.

³³⁷ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 62, 363, V, 55; Ahmed, *Müsned*, III, 467.

³³⁸ Sahîh: 1. Senedinin başından sonuna kadar sika râvilerin birbirinden rivâyet ettiği, şâzz ve muallel olmayan muttasıl merfû’ hadis; 2. Kendisiyle amel edilmiş olan hadis (Bu manada mutekaddimünun kullandığı bu tarîfin içine daha husûsî mânâsıyla Sahîh ile Hasen ve bir kısım Zayıf hadisler girer.); 3. özellikle Sahîh hadisler bir araya toplamak maksadıyla yazılan kitap. Aydınlı, *a,g,e*, s. 134.

³³⁹ Hasen: 1. Tirmizî’ye göre senesinde yalan söylemekle ittiham edilmiş hiçbir kimse bulunmamakla beraber şazzda olmayan ve benzeri diğer tarîklerden (yollar) rivâyet edilmiş olan hadis; 2. Zabt sıfatı tam olmayan bununla beraber tek başına rivâyet ettiği hadisi munker sayılmayan adâlet sahibi râvînin rivâyet ettiği, şazlık ve illetten ârî hadis; 3. Yaygın olmayan, herkesce bilinmeyen garîb hadis (Sınırlı olarak ilk devirlerde); 4. Munker hadis (Nadîr kullanış). İlk iki mânâsıyla hasen hadis makbûl olup huccet (delil) olarak kullanılır. Aydınlı, *a,g,e*, s. 68.

³⁴⁰ Garîb: 1. Hangi tabakada olursa olsun, senedinin bir veya birkaç tabakasından râvî adedi bire düşen hadis; 2. Sıkaldan, za’îf râvîlerle beraber sadece bir sikanın rivâyet etmesi, herkes bir hadisi aynı şekilde rivâyet ederken bir râvînin biraz farklı rivâyet etmesi gibi bir cihete nazaran husûsîlik arz eden hadis. Hadîşçiler “Garîb” deyince bu mânâyı kasederler; çok az kullanılan kelimeler ihtivâ eden veya pek bilinmeyen hadis; 4. Diğerlerine nazaran daha çok hikmet ve ince mânâ ihtiva eden hadis Garîb hadis, sened ve metninin durumuna göre sahîh, hasen ve zaif olabilir. Aydınlı, *a,g,e*, s. 60.

³⁴¹ Zayıf: 1. Sahîhve hasenhadisin şartlarından biri veya birkaçını taşımamakla beraber mevzû’ (uydurma) olduğu da söylenmeyen hadis. Tatbikatta daha ziyade bu mânâda kullanılır. Zayıf hadis merdûddur. Umûmen dinde huccet olarak kullanılmayan zayıf hadis bazı âlimlere göre bazı şartlar muvacehesinde Fedâ’ilu’l-A’mal konularında kullanılabilir. Helâl ve Haram konularında (az da olsalar), Zayıf hadisi kıyâse tercih eden âlimler de vardır; 2. Sahîh hadisin şartlarından birini veya bir

İbn Ebû Âsım'ın, sahîh hadis diye nitelendirdiklerine örnekler;

3045 numaralı hadisi rivayet eden ravileri sıralarken

حدثنا يعقوب بن حميد نا عبد العزيز بن محمد عن عبيد الله بن عمر عن عبد
الرحمان بن القاسم عن أبيه عن عائشة...

Ubeydullah b. Ömer'in Abdurrahman b. Kasım'ın babasından, onun da Âişe'den aldığı hadisini rivayet etmektedir.

Ayrıca 3046 numaralı *حدثنا ابن كاسب بن ربيعة بن عبد الله قال* İbn Kâsib'in Rebia b. Abdullah'tan rivayet ettiği hadisi hakkında İbn Ebû Âsım; “Bu hadisin senedi gibi dünyada başka bir sahîh sened yoktur.” demek suretiyle senedin sıhhati hakkında iddialı bir ifade kullanmıştır.³⁴³

3184 numaralı Fatıma binti Kays'ın hadisi olarak bilinenhadiste

حدثنا الحسن بن علي نا يحيى بن آدم نا حسن بن صالح عن السدي عن البهي
عن فاطمة بنت قيس رضي الله عنها أن رسول الله صلى الله عليه وسلم لم يجعل لها
سكنى ولا نفقة.

Rasulullah'ın; “Ona ne nafaka nede barınacak yer vardır.”³⁴⁴ yönündeki bu rivayeti İbn Ebû Âsım; “Bu hadis rivayet edenler bakımından sabit olan ve onunla amel edilmesi vacib konumunda olan bir hadistir.”³⁴⁵ demektir.

İbn Ebû Âsım'ın kendisini veya senedini hasen olarak kabul ettiği hadislere örnek olarak;

---

kaçını kendisinde taşımayan hadis; 3. Kendisinde Sahîh ve Hasen hadisin şartlarından birini taşımayan hadis; 4. Hakkında muteber bir tevsik bulunmayan bununla beraber, sebebi açıklanmamış olsa da adâlet ve zabt sıfatları yetkili âlimlerin takdirine (cerhine) maruz kalan râvî. 5. Irâkî'ye göre cerhin dördüncü, Zehbî ve Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan bir râvî hakkında kullanılan bir sîga. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadis i'tibar için alınır. Bkz. Aydınli, *a,g,e*, s. 162-163.

³⁴² İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 62, 363.

³⁴³ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 63, 363, V, 406.

³⁴⁴ Müslim, Talâk, 37, (1480); Ebû Dâvûd, Talâk, 39; Taberânî, XXIV, 377.

³⁴⁵ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 63, VI, 7.

30 numaralı tercemedeki Fadl b. Abbâs tarafından rivayet edilen Rasulullah'ın Cemretü'l-Akebe'yi taşıyana kadar telbiye getirdiğine dair hadisi İbn Ebû Âsım; “Birçok yoldan rivayet edilmiş hasen bir hadistir.” demektedir.³⁴⁶

965 numaralı

حدثنا إبراهيم بن المنذر الحزامي نا عبد الرحمن بن سعد الموءذن نا مالك بن عبيدة الدئلي عن أبيه عن جدّه قال: قال: رسول الله صلى الله عليه وسلم: ”لولا عباد الله ركع وصيبة رضع وبهائم رتع لصب عليكم العذاب صباً ثم رُصّ رُصّاً.“

Ubeyde'nin rivayet etmiş olduğu; “Eğer yeryüzünde Allah'ın rükû eden kulları, süt emen sabileri, otlayan hayvanları olmasaydı; üzerinize azap yağdırır ve sizi helak ederdi.”³⁴⁷ Hadisine İbn Ebû Âsım; “Senedi hasen olan bir hadistir.” demektedir.³⁴⁸

Yine İbn Ebû Âsım, mest üzerine mesh ile ilgili Muğîre b. Şu'be'nın 1555 numaralı hadisinin birçok yolla rivayet edildiğini ve hasen bir hadis olduğunu ifade etmektedir.³⁴⁹

İbn Büceyr'in merfû³⁵⁰ olarak rivayet ettiği 2703 numaralı hadiste Rasulullah;

”ألا رُبّ نفس طاعمة ناعمة في الدنيا جائعة عرية يوم القيامة...“

“Dünyada birçok kişi tok ve bolluktadır ama kıyamet gününde çıplak ve açtır...”³⁵¹ buyurmaktadır. Bu hadise İbn Ebû Âsım; “Senedi sika olan ravilerin yine sika olanlardan, onların da yine kendileri gibi sikalardan rivayet ettiği hasen bir hadistir.”³⁵² demektedir.

İbn Ebû Âsım'ın garîb olarak gördüğü hadislere örnek;

³⁴⁶ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 63, 281; İbn Ebi Hatim, *Cerh ve't-Ta'dîl*, VII,63; Zehebî, *Siyer*, III, 443.

³⁴⁷ Taberânî, XXII, 309.

³⁴⁸ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 64, II, 210.

³⁴⁹ Buhârî, Tahâret, 35; Müslim, Tahâret, 75, (274); İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 64, III, 203.

³⁵⁰ Merfû': 1. senedi nasıl olursa olsun, Resûlullah (s.a.s)'a sarahaten veya hükmen nisbet edilen hadis. Sened ve metnin, özelliklerine göre çeşitli isimler alır ve mutlak olarak hadis denince merfû' Hadis anlaşılır; 2. Mursel mukabilinde kullanıldığında muttasıl mânâsı kastedilir. Merfû hadis, sened ve metnin durumuna göre sahîh, hasen ve zayıf olabilir. Bkz. Aydın, *a,g,e*, s. 162-163.

³⁵¹ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, V, 165; Ebû Nuaym, *Marifetu's-Sahabe*, II, 294.

³⁵² İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 64, V, 165.

2539 numaralı Sunâbih el-Ahmesî'den rivayet edilen hadisinde

حدثنا أبو بكر أبي شيبه نا عبد الرحيم بن سليمان عن مُجالد عن قيس بن أبي حازم عن الصُّنابيح الأحمسي رضي الله عنه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم أبصر ناقة حسناء في إبل الصدقة فقال: "قاتل الله صاحب هذه الناقة."

Rasulullah; "Allah şu deve sahibini öldürsün."³⁵³ buyurmaktadır. İbn Ebû Âsım, bu hadisi, garib hadisler kategorisinde değerlendirmiştir.³⁵⁴

İbn Ebû Âsım'ın, ravisini sika olarak gördüğü hadislerle örnek;

Temîm b. Evs ed-Dârî'nin rivayet ettiği 2547 numaralı hadiste

حدثنا دحيم نا عبد الله بن يوسف ثنا الهيثم بن حميد حدثني زيد بن واقد عن سليمان بن موسى عن كثير بن مُرّة عن تميم الداري رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: "من قرأ مائة آية في ليلة كُتِبَ من القانتين."

Rasulullah; "Kim bir gecede yüz ayet-i kerimeyi okursa kanitlerden³⁵⁵ sayılır."³⁵⁶ buyurmuştur. İbn Ebû Âsım, bu hadisin isnadını sika ravilerin rivayet ettiği hadis olarak kabul etmektedir.³⁵⁷

İbn Ebû Âsım'ın, zayıf gördüğü senedlere örnek;

Kusem b. Abbâs'ın 401 numaralı hadisine İbn Ebû Âsım;

قال: أبو بكر وقد روى أبو إسحق عن قثم حديثاً اسنده ولا يصح ومات قثم في خلافة عثمان رضي الله عنهما.

³⁵³ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 64, IV, 479; Taberânî, VIII, 94; Ahmed, *Müsned*, IV, 349.

³⁵⁴ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 64, IV, 479.

³⁵⁵ Kanitin: 1. Huzurda boyun bükenler, itaat edenler, Allah'a ihlâsla kulluk edenler, huşû içinde olanlar demektir. Bkz. Hayrettin KARAMAN, Mustafa ÇAĞRICI, İbrahim Kâfi DÖNMEZ, Sadrettin GÜMÜŞ, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, (I-V), DİB Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2007), I, 376; 2. Kulluğunu ikrar edenler, itaat edenler, Allah'a boyun eğenler demektir. (İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail İmadu'd-Din İbn Ömer İbn Kesîr İbn Davud İbn Kesîr el-Dımaşkî el-Kureysî. *Muhtasar Tefsir İbn Kesîr*, (I-III), (Thk. Muhammed Ali ees-Sabûnî), Daru's-Sabûnî, Kahire. Ty.), I, 108.

³⁵⁶ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, V, 10; Taberânî, II, 38; Ahmed, *Müsned*, IV, 103.

³⁵⁷ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, V, 10.

“Ebu İshâk’ın Kusem’den rivayet ettiği hadisi zayıf görmektedir, çünkü hadisin senedinde bulunan Kusem Hz. Osman zamanında ölmüş.”³⁵⁸ dolayısıyla Ebu İshak Kusem’i görmediği ve zamanında yaşamadığı halde ondan rivayet etmiş gibi görülmektedir, diye ifade etmektedir.

İbn Ebû Âsım, ihtilafı rivayetleri de bildirmektedir. 479 numaralı merfû olarak rivayet ettiği

حدثنا حُسي بن حسن نا الحجاج بن محمد نا شعبة عن عبد ربه بن سعيد عن أنس بن أبي أنس من أهل مصر عن عبدالله ابن نافع بن العمياء عن عبدالله بن الحارث عن المطلب عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: ” الصلاة مثني مثني.“

Matlab b. Rebîâ b.Hâris’in hadisinde Resulullah; “Namazı iki rekât iki rekât olarak kılın...”³⁵⁹ buyurmuştur. İbn Ebû Âsım; “Bu hadisi rivayet eden Matlab adlı ravi hakkında ihtilaf vardır.”³⁶⁰ demektedir.

İbn Ebû Âsım’ın, hadislerin sıhhati konusunda hüküm verirken müteşeddît³⁶¹ mi yoksa mütesahil³⁶² (gevşek)mi davrandığı meselesi *el-Ahâd ve'l- Mesânî* kitabı bağlamında değerlendirildiğinde şu sonuca varılabilir: Bazı hadislerin hükmü konusunda gevşek davranmakla beraber çoğu yerde ise mû’tedil davrandığı söylenebilir.³⁶³ İbn Ebû Âsım hadis konusundaki temel gaye ve metodu rivayet edilen hadisleri işlevsiz bırakmak değil, onlardan faydalanma yolunu tercih etmesidir.

İbn Ebû Âsım’ın, zayıf olduğu halde hasen olarak kabul ettiği hadislerden bazıları;

Ebu Ubeyde ed-Düelî’nın rivayet ettiği 965 numaralı hadiste

³⁵⁸ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 64, 356-357; Ahmed, *Müsned*, I, 101.

³⁵⁹ Ebû Dâvûd, *Salât*, 301; Tirmizî, *Salât*, 167; İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 64, 356-357.

³⁶⁰ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 65, 356-357; Tirmizî, *Salât*, 167; Ahmed, *Müsned*, IV, 167.

³⁶¹ Muşeddîd: Ravîleri cerh ve ta’dîl ederken katı davranan ve en küçük kusurda hemen cerh yoluna giden Cerh ve Ta’dîl âlimi. Bkz. Aydınlı, *a,g,e*, s. 117.

³⁶² Mutesâhil: Ravîleri cerh ve ta’dîl ederken titizlik göstermeyen, gevşek davranan Cerh ve Ta’dîl âlimi. Bkz. Aydınlı, *a,g,e*, s. 120.

³⁶³ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 65.

حدثنا إبراهيم بن المنذر الحزامي نا عبد الرحمان بن سعد المؤذن نا مالك بن عبيدة الدئلي عن أبيه عن جده قال: "لولا عبّاد الله تعالى رُكع وصبية رضع وبهائم رتع لَصُبَّ عليكم العذاب صبا ثم رُصَّ رصاً."

Rasulullah; "Eğer yeryüzünde Allah'ın rükû eden kulları, süt emen sabileri (çocuk), otlayan hayvanları olmasaydı; üzerinize azap yağdırır ve sizi helak ederdi."³⁶⁴ buyurduğu rivayet edilmektedir.

İbn Ebû Âsım; bu hadisin isnadının hasen olduğunu belirtmektedir. Ancak isnadında Abdurrahman b. Sa'd ve Mâlik b. Ubeyde adlı raviler yer almakta ve her iki ravinin de zayıf olmasına rağmen hadisi hasen olarak gördüğünü ifade etmektedir.³⁶⁵

Az önce ifade edildiği gibi İbn Büceyr'in merfû olarak rivayet ettiği 2703 numaralı hadiste

حدثنا محمد بن مصفى نا بقیة نا سعيد بن سنان حدثني أبو الزاهرية عن جبير بن نفير عن ابن البجير رضي الله عنه وكان من اصحاب النبي صلى الله عليه وسلم قال اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم جوعاً يوماً فوضع حجراً على بطنه ثم قال: "ألا رُبَّ نفس طاعمة ناعمة في الدنيا جائعة عارية يوم القيامة..."

Rasulullah; "Dünyada birçok kişi tok ve bolluktadır ama kıyamet gününde çıplak ve açtır..." buyurmaktadır. Bu hadise İbn Ebû Âsım; "Senedi sika olan ravilerin yine sika olanlardan, onların da yine kendileri gibi sikalardan rivayet ettiği hasen bir hadistir." dedikten sonra senedinde metruk olarak kabul edilen Saîd b. Sinân eş-Şâmî olduğunu belirtmektedir.³⁶⁶

³⁶⁴ Taberânî, XXII, 309.

³⁶⁵ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 65, II, 210.

³⁶⁶ İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, I, 65, V, 165; Ebu Nuaym *Marifetu's-Sahabe*, II, 294.

SONUÇ

İbn Ebu Âsım'ın, dönemin ilim merkezlerini dolaşıp, değişik mezhep ve görüşlere mensup birçok âlimden ilim almıştır. Müslümanların ilim alanında otorite kabul ettiği İmam Buhârî ve Ahmed b. Hanbel gibi büyük zatların da aralarında bulunduğu âlimlerden ilim alması, aynı zamanda kendisinin de ilim alanında iyi bir kariyere sahip olup, taassuptan uzak ve geniş fikirli bir âlim olduğunu göstermektedir.

Dönemin birçok âlimlerinden ve kendisi gibi muhaddis olarak bilinen babasından çok sayıda rivayette bulunmasıyla meşhur olmuştur. Otuz beş bin hadis rivayet ettiği söylenmektedir. İbn Ebû Âsım yetiştirdiği talebelerin yanı sıra, birbirinden kıymetli eserler yazmıştır. Onun ilim dünyasına bıraktığı üç yüze yakın eserinin olduğu, bu eserlerde yaklaşık dört yüz bin rivayette bulunduğu belirtilmektedir.

Cerh ve ta'dil imamları, rical kitaplarında İbn Ebû Âsım'ı sika, hafız, kitap yazan büyük bir musannif; Selef metodunu takip eden ve çokça risaleyi kaleme alan büyük bir âlim olarak görmektedir.

Nasların zahirine göre fetva veren İbn Ebû Âsım'ın, eserlerinde Hulefa-i Raşidin sırasına riayet etmesi, bazı sahabilerin faziletine dikkat çekmesi, başta Rafıziler olmak üzere diğer Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dışındaki fırkalara reddiye olmak üzere birçok bâba yer vermesi onun ehl-i sünnet mensubu olduğunu göstermektedir. Özellikle oturduğu ortamlarda bid'at ehli olan birisinin bulunmasına şiddetle karşı çıkmıştır.

İbn Ebû Âsım, bir konu hakkında söyleyeceği fikhi görüşlerini çoğu zaman hadislerle teyit etmektedir. Her muhaddisin, kendisine has bir yol izlemesi gibi İbn Ebû Âsım'ın da *el-Âhâd ve'l-Mesânî* eserini kaleme alırken kendisine has bir yol ve yöntem izlediği görülmektedir.

el-Âhâd ve'l-Mesânî adlı eserinde sahabileri kabilelerine göre sıralamıştır. Önce Kureyş'in Benî Hâşim kolundan olanları yazmıştır. Eserine aşere-i mübeşşere ile başlamıştır. Kitabın en sonunda kadın sahabilere yer vermiştir. Önce Resulullah'ın kızlarını, sonra eşlerini zikretmiştir. Kitapta meşhur olan sahabelerin hayat hikâyelerine daha geniş bir şekilde yer vermiştir. Kendisinden hadis rivayet edilmeyen bazı sahabelerden de söz etmektedir. Bu anlamda *el-Âhâd ve'l-Mesânî* çok önemli bir eserdir. Çünkü bu eser, sahabe müfredleriyle ilgili ilk kitaplardan biridir. Sahabe hayatına dair eser yazarların en önemli kaynağı olması dikkat çekmektedir. Hadislerin büyük bir kısmı meşhur sahabelerin rivayetlerinden oluşmaktadır. Ancak bazen bunların arasında bazı ravilerin teferrüd ettiği hadislerine de yer vermektedir. *el-Âhâd ve'l-Mesânî*'nin dikkat çeken özelliklerinden biri de İbn Ebû Âsım'ın bu kitabında bazı hadisleri zahirî fıkıh anlayışına delil olarak göstermesi ve bu alanda kendi düşüncelerini ortaya koymasındadır. Bu eserdeki hadislerin pek çoğunun bulunabildiği yegâne kaynak ise Taberâni'nin *el-Mu'cemu'l-Kebîr* adlı kitabıdır. İbn Ebû Âsım bu eserinde, aralarında çelişki bulunan hadislere özellikle dikkat çekmekte, bu arada hadisler arasındaki nâsîh ve mensûh ilişkisine de işaret etmektedir. Senedlerde geçen mübhem isim ve künyeleri açıkladığı kitabında, mütabaât ve şevâhid'e de temas etmiş, ravileri cerh ve tadil açısından değerlendirmiştir. Hadislerde tedlîs yapanların rivayetleri konusunda uyarıda bulunmuş ve senedlerde görülen inkıtalara dikkat çekmiştir.

Bazı hadislerde bulunan ancak mudakkik hadîs âlimlerinin fark edebileceği kapalı, gizli, çoğu zaman hadîsin sıhhatını yaralayıcı ve zayıf olmasına sebep olabilecek bir illete dikkat çekmektedir.

Eserinde sahabelerin rivayet ettiği bazı garib hadisleri rivayet etmektedir. Garibliğin bazen senette, bazen metinde, bazen her ikisinde ve bazen de metnin bir kısmında olabileceğine, dolayısıyla hem sened hem metindeki garibliğe dikkat çekmektedir. Sened itibarıyla garib fakat metin bakımından meşhur veya ma'ruf olan hadislere de dikkat çekmektedir.

Rivayet ettiği hadisi genişçe irdeledikten sonra hadisi tahriç edenleri kısaca belirtmekle yetinmektedir, bazen de hadisleri kısa bir şekilde rivayet eder; fakat onun dışındaki ravilerin, hadisleri uzun rivayet ettiği görülmektedir. Bazen de meşhur olan

hadisleri rivayet edip, bazı ravilerin rivayet ettiği hadiste münferid kaldığı rivayetlere de işaret ettiği görülmektedir.

Bazen rivayet edilen bir hadisin değişik rivayet yollarının var olduğuna işaret edip o yolları söylemekten vazgeçmesi gibi bir yol izlemektedir. Rivayet edilen hadis metinlerinde geçen bazı lafızları önemseyip tahlil ettikten sonra kastettiği manayı ifade etmektedir.

İbn Ebû Âsım, kitabında yer verdiği hadislerin ravilerini belli bir usul ve yöneme göre düzenlediği görülmektedir. Bir hadisi rivayet ederken aynı hadisi rivayet eden başka ravilerin varlığına dikkat çekmektedir. Açıkladığı her bir ravi hakkında değişik bazı yöntemler kullanmaktadır.

Meşhur olan sahabiye zikrederken onun hakkında detaylı bilgi vermeye çalışmıştır. Olmayan sahabiye açıklamaya çalışırken de sahabinin ve babasının ismini, onun bazen bir veya iki hadisini de zikretmektedir. Rivayet edilen hadisin senedinde yer alan bir sahabinin başka yerlerde adı geçiyorsa ona dikkat çekmektedir. Bazen sahabinin isminde veya kabilesinde tereddüde düşüp, bazı ravilerin isim ve künyeleri aynı olduğundan tercemelerinde karışıklığın olabileceğini ifade etmektedir.

İbn Ebû Âsım da diğer birçok muhaddis gibi şeyhlerinden hadis alırken bir yöntem çerçevesinde hareket etmektedir. Şeyhlerinden bizzat kendisinin rivayet ettiği hadislerin çoğunda “حَدَّثَنَا” “**Haddesena**” lafzını kullanmaktadır. Fakat şeyhinden duyup duymadığı konusunda tereddüde düştüğü durumlarda “حَدَّثَنَا” “**Heddesena Ehsibu**” “**Heddesena**” ve “Zannederim” gibi her iki lafzı beraber kullandığı gibi sadece “**Ehsibu**” ile de hadis rivayet etmiştir. Rivayetlerinde bazen “زعم” “**Ze’ame**”, “ذكر” “**Zekere**”, “ولا أحفظ” “**Velâ ahfezu**” ve “قراءة” “**Kirâeten Aleyhi**” gibi lafızları da kullanmaktadır.

İbn Ebû Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî* eserindeki hadislerin bir kısmına sahih, bir kısmına hasen, bir kısmına garîb hükmünü verirken bir kısım raviye sikâ, bir kısmına da zayıf hükmünü vermektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, Ahmet b. Muhammed b. Hanbel, *el-Müsned*, (I-VI), (Thk. es-Seyyid Ebu'l-Maâtî en-Nûrî), Alemu'l-Kutub, I. Bsk, Beyrut, 1998.
- Aydınlı, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, Timaş yay. İstanbul 1987.
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmâil b. İbrahim el-Ca'fî el-Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, (I-IX), (Thk. Mustafa Abdulkadir Ata), Daru Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, Lubnan, 2008.
- .....*el-Câmiu's-Sahîh*, Daru İbn Kesîr, Beyrut, 2002.
- Çakan, İsmail Lütfî, *Hadislerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları*, 6. Baskı, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013.
- el-Albâni, Muhammed Nasıru'd-Din el-Albâni, *Fihrisu Mahtutâti Dâru Kütübi'z-Zâhiriyyeti'l-Müntahabi Min Mahtutâti'l-Hadis*, (Thk. Meşhur Al Selman), I, Mektebetu'l-Mearif, Riyad, 2001.
- el-Bağdâdî, İsmail Başa, *Hediyetü'l Arifîn ve Esmâu'l- Müellifîn ve Asâru'l-Musannifîn*, (I-II), Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabiyye, Ofset Baskı, Beyrût 1951.
- el-pezdevî, Alâeddin Abdulaziz b. Ahmed el-Buhârî, el-Bezdevî, *Kesfu'l-Esrâr An Usûli Fahri'l-İslam*, (Thk. Abdullah Mahmud Muhammed Ömer), (I-IV), Daru Kütüp el-İlmiyye, Lübnan, 2009.
- ez-Ziriklî, Hayreddin b. Mahmud, *el-A'lâm*, (I-IV), Daru'l-İlmi lilmelayiin, 1986.
- Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *Sünen*, (I-III), Adil Ahmet Abdulmevcud Ali Muhammed Muavvad, Darü'l-Müeyyid, Riyad, 2001.
- Ebû Davûd, Süleyman İbnu'l-Eş'as es-Sicistanî, *es-Sünen*, (Thk. Muhammed Abdulaziz el-Halidî), Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 2015.

- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshak b. Musa b. Mihran el-İsbahanî, *Tarihu Asbahân, Ahbâru Asbahân*, (I-II), Daru Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.
- Hatib el-Bağdâdî, Ebu Bekir Ahmed b. Ali b. Sabit b. Ahmed b. Mehdî el-Hatib, *Tarihu'l-Bağdâdî*, (I-XVII), (thk. Beşşar Avad Maruf), Daru'l-Ğarb el-İslamî, Beyrut, 2001.
- Hayrettin KARAMAN, Muatafa ÇAĞRICI, İbrahim Kâfi DÖNMEZ, Sadrettin GÜMÜŞ, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, (I-V), DİB Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2007.
- Feyruz Abâdî, *Kamus el-Muhît*, I, Daru'l-Hadis, Kahire, 2008.
- İbn Asâkir, Ebu'l Kasım Ali b. el-Hasan b. Hibetullah b. Abdullah b. el-Hasan Ebu'l Kasım eş-Şafii, *Tarihu'd- Dimaşk*, (I-LXXX), Darul Fikir, 1984.
- İbn Cezerî, Şemseddin Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Ali bin Yûsuf el-Cezerî, ed-Dimaşkî, eş-Şîrâzî, *Ğayetün-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*, (I-III), Mektebetü İbn Teymiyye, 1932.
- İbn Ebû Âsım, Ebubekir Ahmed b. Amr b. Ebu Asım Dahhak b. Mahled b. Dahhak b. Müslim b. Dahhak eş-Şeybanî, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, (I-VI), (Thk. Dr. Basım FaysalAhmed Elcevabire), Daru'r-Râye, Riyad, I. baskı, 1991.
- .....*el-Cihâd*, (Thk. Müsâid b. Süleyman Raşid el-Hümeydî) I, Dar'ül-Kalem, Dimaşk, I. Baskı, 1989.
- .....*es-Sünne*, (I-II), (Thk. Basım b. Faysal el-Cevâbire), Daru Sumay'î, Riyad, 1998.
- .....*el-Evâil*, I, (Thk. Muhammed Nasır el-Acmî), Daru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, Dimaşk, Daru's-Sadık, Beyrut, 2004.
- İbn Ebi Hatim, Ebu Muhammed Abdurrahman İbnu'l-Hafîz el-Kebîr Ebî Hâtim Muhammed İbnu'l-İdrîs İbnu'l Münzir et-Temîmî el-Hanzalî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, (I-IX), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1. Baskı, Beyrut, 1954.

- .....*İteli'l-Hadis*, (Thk. Sa'd b. Abdullah el-Humeyyid, Halid b. Abdurrahman el-Cureysî), (I-VII), Metabii'l-Hümeydî, Riyad, 2006.
- İbn Ebi Ya'la, Ebu Hasan Muhammed b. Muhammed, *Tabakâtu'l-Henâbile*, (I-II), (Thk. Muhammed Hamid el-Faki), Daru'l-Marife, Beyrut, trs.
- İbnu'l-Esîr el-Cezerî, İzzeddin Ebu'l-Hasan Ali İbnu'l-Esîr el-Cezerî, *Üsdü'l-Ğabe fi Marifeti's-Sahabe*, (Thk. Ali Muhammed Muavvad-Adil Ahmed Abdulmevcud), (I-VIII), Daru Kütüp el-İlmiyye Beyrut, 2008.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Hibbân b. Muaz b. Ma'bed et-Temîmi el-Bustî, *Sahih*, (I-XVIII), (thk. Şuayb Arnavut), Muessesetu'r-Risale, Beyrut, 1988.
- İbn Hacer, Şihâbuddin Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed. Ali el-Kenânî el-Askalânî, Ahmed b. Ali b. Hacer ebu Fadıl Şihabeddin eş-Şafîi, *Tehzîbü't-Tehzîb*, (I-XII), Dairetu'l-Mearif el-Osmaniye, Haydar Abâd, I. Baskı, Tasvir daru Sadır, Beyrut, 1327 h.
- .....*Lisânu'l Mizân*, (I-X), Müessetü'l-İ'lamî, Beyrut, 1390 h.
- .....*el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, (I-VIII), (thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd Ali Muhammed Muavved), Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1415.
- İbnu'l-İmâd el-Hanbelî, Ebu'l-Felah Abdülhayy b. Ahmed b. Muhammed, *Şezerâtü'z-Zeheb fi Ahbâr Men Zeheb*, (I-X), Daru İbn Kesir, I. Baskı, Beyrut, 1993.
- İbn Kesîr, İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail İmadu'd-Din İbn Ömer İbn Kesîr İbn Davud İbn Kesîr el-Dımaşkî el-Kureysî, *el-Bidâya ve'n-Nihâya*, (I-XXI), Mektebetü'l-Meârif, Beyrut, 1990.
- .....*Muhtasar Tefsir İbn Kesîr*, (I-III), (Thk. Muhammed Ali es-Sabûnî), Daru's-Sabûnî, Kahire. Ty.
- İbn Mâce, Ebî Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünen-i İbn Mâce*, (Thk. Muhammed Nasiruddin el-Elbânî), Mektebetü'l-Mearif, Riyad ty.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Daru's-Sadr, I. Baskı, Beyrut, Tsz.

- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd el-Kâtib, el-Hâşimî, el-Basrî, el-Bağdâdî, *Tabakâtü'l-Kebîr*, thk. Dr. Ali Muhammed Ömer, (I-XI), Mektebetu Hanci, Kahire, 2001.
- Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemü'l-Müellifîn Teracimu Musannifi'l-Kütubi'l-Arabiyye*, (I-IV), Muessesetu'r-Risale, I. Baskı, Beyrut, 1993.
- Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, TDV yayınları, Ankara, 8. Baskı, 2012.
- Kurtubî, Ebu Abdullâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an*, (Thk. Salim Mustafa el-Bedrî), (I-XI), Daru Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2010.
- Küçük, Raşit, "*İbn Ebû Âsum*", *DİA* (I-XLIV), İstanbul, 1999.
- Mizzî, el-Hafiz, Ebü'l-Haccac Cemaleddin Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl fi esmâi'r-Ricâl*, (I-XV), Müessesetü'r-Risale, Beyrut, ty.
- Müslim, Ebî Huseyin Müslim b. Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî en-Nisâburî, *el-Câmiu's-Sahîh*, (Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki), (I-V), Daru İhyau'l-Kutubi'l-Arabiyye, Kahire, 1955.
- Nesâî, Ahmed b. Şua'yb en-Nesâî, *Sünenü Nesâî bi Şerhî Suyûti ve Haşiyeti Sindî*, (I-V), Daru'l Ma'rife Beyrut ty.
- Uludağ, Süleyman, "Kerâmet", *DİA*, (I-XLIV), 265.
- Özervanlı, Mehmet Sait, "*Selefiyye*", *DİA*, (I-XLIV), İstanbul, 2009.
- Safedî, Salâheddin Halil b. Aybek es-Safedî, *el-Vâfi bi'l Vefâyât*, (XXIX), (Thk. Ahmed el-Arnâvut-Türkî Mustafa), Daru İhya turas el-Arabî, Beyrut, 2000, VII, 269.
- Sem'ânî, Muhammed b. Mansur et-Temimî es-Semanîel-Mervezî, *el-Ensâb*, (I-V), (thk. Abdullâh Ömer el-Barudî), Daru'l-Cinan, Beyrut, 1988.
- .....*et-Tahbîr fi Mu'cemu'l-Kebîr*, (Thk. Münire Naci Salim), (I-II), Risaletu Divanü'l-Evkaf, Bağdat, 1975.
- Sezgin, FUAT, *Tarih Turâs el-Arabî*, İmam Muhammed b. Suud el-İslamiyye Üniversitesi, (I-XVI), 1991.

- Subkî, Taceddin Ebu Nasr Abdulvahhab b. Ali b. Abdilkafi es-Sübki, *Tabakâtu's-Şafiiyye*, (I-X), (thk. Mahmud Muhammed Tanahi-Abdulfettah el-Hulv), Daru İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye, Kahire, 1964.
- Suyûti, Abdurrahman b. Ebubekir, *Tabakâtu'l-Müfessirîn*, (Thk. Ali Muhammed Ömer), Mektebetu Vehbe, Kahire, 1396.
- Taberânî, Ebû Kasım, Süleyman b. Ahmed b. Eyyub et-Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, (I-XVIII), Müessesetu'r-Reyyan, Beyrut, 2010.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sünenü't-Tirmizî (el-Câmiu's-Sahih)*, (Thk. Eş-Şeyh Halil Me'mûn Şiyhâ), Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 2002.
- Vehbe Zuhaylî, *Mevsuatu'l-Fikhi'l-İslamî ve'l-Kadaya el-Muasira*, (I-XIV), Daru'l-Fikir, Dımaşk, 3. Baskı, 2013.
- Yavuz, Yusuf Şevki, "KELÂM", *DİA*, XXV, "ULÜV", *DİA*, XLII, "NÜZÛL", *DİA*, XXXIII, (I-XLIV), İstanbul, 2009.
- Yeşilyurt, Temel, "RÜ'YETULLAH", *DİA*, (I-XLIV), İstanbul, 2009, XXXV, 311-314.
- Zehebî, Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübela*, (I-XXX), Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1982.
- .....*Tezkiretü'l-Huffâz*, (I-IV), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, Beyrut, 1374h.
- .....*el-İber fi Haberi Men Ğaber*, (I-IV), (Thk. Ebu Hacer Muhammed Said b. Besyunî Zağlul), Daru'l-kütübi'l-ilmiiyye, Beyrut, 1985.
- .....*Mizânü'l-İ'tidâl*, (thk. Ali Muhammed el-Becavi), (I-IX), Daru'l-Marife Beyrut, 1963.
- .....*el-Kâşif fi Marifeti men lehu Rivayetun fi Kutubi's-Sitteti ve Haşiyetihî*, (I-II), (Thk. Muhammed Avvame, Ahmed Muhammed Neme el-Hatib), Daru'l-Kibleti li's-Sakafeti'l-İslamiyye, Cidde, 1992.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı : Mehmet Nedim YILMAZ.
 Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti (TC).
 Doğum Yeri ve Tarihi : Siirt/ 01.06.1970.
 Tel: 0-505-265-66-45.
 E-posta: mehmetnedim72@hotmail.com
 Yazışma Adresi: İlçe Müftülüğü-Kurtalan/ SİİRT.

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Medine İslam Üniversitesi	1994
Ortaokul-Lise	Siirt İmam-Hatip Lisesi	1987
İlkokul	Siirt Merkez Gaziler Köyü	1980

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
1988	Diyanet İşleri Başkanlığı	İmam-Hatip
2005	Diyanet İşleri Başkanlığı	Vaiz
2013	Diyanet İşleri Başkanlığı	İlçe Müftülüğü

YABANCI DİL: Arapça